
U V O D N I K

*Emica Antončič***Spreminjanje jezika, spreminjanje sveta****3**

P O G O V O R

*Franjo H. Naji:***»Zgodbe živijo same zase, pretenciozno je misliti, da se vrtijo okoli nas.«****7**

N A P I S A N O V M A R I B O R U . . .

— U V O D V T E M O —*Petra Kolmančič***Napisano v Mariboru ...****23***Zdenko Kodrič***Bilo je nekoč na ladji
Maribor****29***Franjo H. Naji***Noč na obisku****55***Tone Partljič***Prihod v Maribor****74***Danica Križanič Müller***Reža sončevih vek****33***Tomo Podstenšek***Hiša na hribu****38***Marjan Pungartnik***Pisano sovje pero****78***Borut Gombač***Teleskop****37***Bojan Sedmak***Trideset vrst****63***Kristina Kočan***Dve skici****82***Boris Kolar***Prekletstvo Aiceline nad
Avignonskim mostom in
škofovim vinom****41***Avгust Demšar***Večerni gost****66***Nina Medved***Domov, doma****84***Rok Vilénik***Pesem mojega očeta****45***Janja Vidmar***Onkraj noči****70***Matic Ačko***Pesmi****87**

Dragan Potočnik
**Vrtinci pod gladko
površino reke**
90

Simona Kopinšek
Jezik(i) Zemlje
93

Orlando Uršič
Krušni oče
96

Ana Svetel
Nazaj
101

Bojan Tomažič
Živa priča
104

Jan Šmarčan
Pesmi
107

Tom Veber
Dioniz na stranišču
109

Helena Zemljič
Vrata brez ograje
111

Tonja Jelen
Valovanja tujev in zdajev
114

Željko Perović
Obliž
116

Jerneja Ferlež
**Dokumentarec z eno
neznanko**
118

J E Z I K O V N I K O T

Emica Antončič
Jezikovni aktivizem v praksi
125

K U L T U R N A D I A G N O Z A

— G L A S B A —

Katarina Juvančič
**Čarne pesmi, stkane iz pozabljenih
besed narave**
129

Igor Bašin
Šarmer
131

— F I L M I —

Marko Stojiljković
**Pogled z bližine na
evtanazijo**
134

Marko Stojiljković
**Nočna mora v
predmestju**
137

Simona Jerala
**Kratke sanje o
razumevanju
afganistanskih deklet**
141

— K N J I G I —

Veronika Šoster
Takšne in drugače patologije
144

Petra Samec Stefančič
Pravilno prerokovanje iz kavne usedline
146

S U M M A R Y

150

U V O D N I K

Spreminjanje jezika, spreminjanje sveta

Emica Antončič

Nedavno je Lektorsko društvo Slovenije organiziralo spletni posvet o spolno občutljivi rabi jezika. Pobude in usmeritve za neseksistični jezik prihajajo v zadnjem obdobju v slovenski jezikovni prostor predvsem iz organov Evropske unije, že leta 2018 pa je neformalna skupina jezikoslovcev pri Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti objavila *Smernice za spolno občutljivo rabo jezika*. Znana je tudi odločitev ljubljanske Filozofske fakultete, da bo v svojih internih pravnih aktih nekaj let uporabljala izključno ženski spol kot spolno nevtralen, kar je vzbudilo precej polemik. Praktični problemi, ki se ob tem porajajo, zadevajo predvsem lektorje v medijih, člani društva pa so izrazili veliko pomislekov, od tega, da podvajanje spolnih oblik zahteva več prostora in časa, kar je v medijih, kjer sta slednja omejena, praktično neizvedljivo, do vprašanja, ali se bodo morali pa zdaj moški, če bo ženski slovnični spol uveljavljen kot nevtralen, začeti boriti za enakopravnost v jeziku in da pač v slovničnem spolu na ta način nikoli ni mogoče doseči enakopravnosti.

Vse pobude za neseksističen jezik so seveda dobronameren aktivizem, ki pa naleti na temeljno prepreko ob vprašanju, ali ne gre pri vsem skupaj, prvič, za nekritično prenašanje prakse angleškega jezika, ki je slovnično nespolen jezik, v slovenščino kot izrazito spolni jezik, in, drugič, za neke vrste vulgarni marksizem z obrnjeno perspektivo: če bomo spremenili jezik, bomo spremenili tudi svet.

Žal so stvari veliko bolj zapletene in razkrivajo ideologijo, ki zgolj prekriva dejansko stanje. Erika Johnson Debeljak je v svojem knjižnem prvcu *Tujka v hiši domačinov* leta 1999 opisala kulturni nesporazum na lektoratu slovenščine kot tujega jezika v Ljubljani.

Lektorica je, da bi svojim študentom na zabaven način razložila slovensko ednino, dvojino in množino, prinesla na uro pesmico *Pet zamorčkov* (ki so šli na ljubljanski grad ...). Ko je besedo *zamorčki* prevedla v *negroes*, so se ameriški študentje na prepadenost evropskih študentov razburili, češ da je to rasizem. Nobeno pojasnjevanje, da to v otroški pesmici pomeni samo ljudi, ki živijo na drugi strani morja, in da Slovenci nismo v naši deželi v preteklosti imeli nobenih črncev in zato tudi ne rasizma, ni pomagalo proti izbruhu ameriške politične korektnosti. Pri Američanih je beseda *nigger* preganjana, a to ne spremeni dejstva, da v medijih dnevno spremljamo rasistična dejanja v ZDA. Tudi pri nas smo Cigane preimenovali v Rome, pa to ni odpravilo določenih odnosov.

Nekateri ideološki poskusi spreminjanja jezika so lahko tudi komični. Moj oče, ki je med drugo svetovno vojno odrasčal v slovenskih krajih, ki so bili gospodarsko precej odvisni od najbližjega večjega mesta, hrvaškega Zagreba, se je pogosto norčeval iz ustaških novotvorjenk, narejenih zato, da bi bila hrvaščina čim bolj »korenska« in da bi iz nje izgnali vse srbizme, na primer: *zrakomlat* za helikopter, *krugoval* za radio in *medunožno guralo* za kolo. A zadeva preneha biti smešna, če pomislimo, da so se jezikovne reforme ponovile v času Franja Tuđmana.

George Orwell je v svojih delih razkril jezik sovjetskega totalitarnega sistema, s katerim so ljudem vcepljali prepričanja, ki so bila očitno neskladna z dejstvi, Noam Chomsky pa je tovrstne primere razkril v jeziku »demokratskega« sistema ZDA. Danes vsakodnevno spremljamo rusko »osvobajanje« Ukrajine.

Jezik v nobenem od teh primerov ni spremenil realnosti, je pa marsikoga prepričal. Jezikovni posegi za neseksistično rabo jezika bodo verjetno tudi marsikoga prepričali, a sami po sebi dejanskega stanja v glavah ljudi še ne bodo preobrnil. Odnosi med jezikom in realnostjo so kompleksnejši.

V slovenščini smo uveljavili že marsikatero spremembo v prid enakopravnosti, marsikatero spremembo je prinesel čas. Potem ko so s koncem socializma iz vsesplošne rabe izginile tovarišice in tovariši in se vrnile gospe in gospodje, pa v zgodovino že nekaj časa odhaja gospodična kot poimenovanje za neporočeno žensko. Danes jo uporabljamo samo še v neformalnem govoru za mlade ženske. Gospodična je začela izgubljati svoj pomen, ko so se nekdanje »gospodične učiteljice«, za katere je do konca prve svetovne vojne veljal celibat, lahko poročile, še dodatno pa, ko se je v socializmu zunajzakonska skupnost izenčila z zakonsko. To so bile spremembe, ki so izboljšale realni svet in položaj žensk in se potem posledično postopno odrazile v jeziku. Namesto žena in mož smo dobili partnerice in partnerje.

Ko so se ženske začele zaposlovati tudi v tradicionalno moških poklicih, smo s pomočjo jezikoslovcev dobili ženske oblike poimenovanj za vse poklice. Delno se zmanjšuje uporaba v slovenščini – za razliko od nekaterih drugih slovanskih jezikov – sicer zmeraj samo neuradne oblike ženskih priimkov na -ova,¹ ker je v njih sled moškega lastništva nad

¹ Glej npr.: Jezikovna svetovalnica: Naslavljanje oseb ženskega spola: <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/5310/naslavljanje-oseb-%C5%BEenskega-spola>

ženskami, a je ta še zmeraj dobrodošla v določenih govornih položajih, kjer drugače ni mogoče dobiti informacije o tem, ali gre za moškega ali žensko.

Socializem je ženskam v SFRJ dal zakonsko enakopravnost, volilno pravico, polno zaposlenost in pravico do umetne prekinitev nosečnosti ter številne podporne inštitucije predvsem pri varstvu otrok. Marsikatera socialistična pridobitev je danes postala tako za ženske kot za moške samoumevna, po drugi strani pa so številne spolne delitve v vsakdanjem življenju zelo trdožive. Ko sva z etnologinjo Jernejo Ferlež za njeno knjigo o štedilnikih iskali fotografije povojnih kuhinj, sva naleteli na fotografijo stanovanja v Ljubljani leta 1947, ki jo hrani Muzej novejšje zgodovine Slovenije in smo jo kasneje objavili v poglavju o socialistični družini v knjigi Darja Zaviršek *Družinski pojmovnik za mlade*. Fotograf je verjetno prizor posnel zato, da bi pokazal, kako se je v socializmu ljudem pričel višati življenjski standard, a danes vidimo na njej predvsem tradicionalno delitev dela v družini. V ospredju sedi moški ob mizi in bere časopis, v ozadju pa ženska ob kuhinjskih elementih opravlja gospodinjska dela. Kljub vsem socialističnim reformam se je tradicionalna delitev na moška in ženska dela ohranila in še danes vztraja v velikem deležu.

Vse to priča o tradicionalni miselnosti ne samo moških, ampak tudi žensk samih. Darja Zaviršek je zapisala,² da so se za razliko od gibanj #MeToo v zahodnih državah, kjer so slavne zvezdnice pričale, kako so jih spolno nadlegovali bogati in močni moški, v slovenski kampanji #jztudi oglasile »običajne« ženske, katerih namen ni bil razkriti storilca, ampak preprosto spregovoriti o zamolčanem. Žene znanih Slovencev za zdaj še molčijo o svojih padcih po stopnicah, zgodbo edine mlade igralke, ki si je upala javno spregovoriti o spolnem nadlegovanju, pa je uspela zbanalizirati ženska – znana televizij-ska voditeljica. Ali je referendum o pravici samskih žensk do umetne oploditve padel zato, ker so vsi moški glasovali proti (pa vemo, da niso), ali pa zato, ker so proti glasovale tudi ženske? Šele nedavno se je prvič v javnosti postavilo vprašanje, kdo so ženske, ki molijo pred ljubljansko porodnišnico in odrekajo pravico do splava pripadnicam svojega spola.

Ali lahko tradicionalno miselnost spremenimo z jezikovnimi reformami? Morda nam bodo zaposlene na Filozofski fakulteti in študentke po nekaj letih lahko povedale, ali se je zaradi uporabe ženskega slovničnega spola v pravilnikih njihov dejanski položaj kaj izboljšal in ali noben profesor več spolno ne nadleguje študentk. Ali pa so za to morale poleg slovničnega spola spremeniti še kaj drugega,

Bojim se, da gre pri prizadevanjih za neseksistično rabo jezika za aktivizem, ki je sicer mišljen dobro, a ko zapusti uvodne nagovore, obrazce ali uvodna pojasnila in preide na celotna besedila, povzroča veliko praktičnih preglavic piscem_kam, govorcem_kam, bralcem_kam in poslušalcem_kam, ker je potegnil preprost enačaj med biološkim, družbenim in slovničnim spolom. O čisto jezikovnih zagatah tovrstnih sprememb pa si lahko preberete več v Jezikovnem kotu v nadaljevanju te številke.

² Darja Zaviršek: Nasilje nad ženskami zaradi spola: #jztudi in drugi upori v neopatriarhatu. V: Dialogi, št. 9/2020 (Spol in nasilje), l. 56, str. 72–84.

• Foto: Kristijan Robič

P O G O V O R

Franjo H. Naji:

»Zgodbe živijo same zase, pretenciozno je misliti, da se vrtijo okoli nas.«

Pogovarjala se je *Petra Kolmančič*

Franjo H. Naji (1971) je pisatelj, kolumnist portala N1, kardiolog in predstojnik Oddelka za kardiologijo in angiologijo v Univerzitetnem kliničnem centru Maribor. Z izjavo »Sposobni ljudje ustvarjajo delovna mesta, nesposobni pa jih uničujejo« je postal dobitnik Večerovega boba leta 2016 in si zagotovil širšo prepoznavnost v javnosti. Z zbirko kratkih zgodb *Križišče*, s katero je leta 2019 stopil na slovensko literarno prizorišče, je bil nominiran za najboljši prvenec na Slovenskem knjižnem sejmu. Leta 2020 je izšel njegov roman z naslovom *Zadnji gozd*, v lanskem letu pa roman *Ringlšpil*.

Na literarnem prizorišču ste se pojavili kot strela z jasnega, v zrelih letih, ne da bi – kot je to nekako običajno – že vnaprej opozarjali na svoje literarno udejstvovanje z revijalnimi objavami in nastopi. Vaš kratkoprozni prvenec *Križišče* (Litera, 2019) se je prebil med peterico nominirancev za najboljši literarni prvenec 35. slovenskega knjižnega sejma. Na predstavitvi prvenca v klubu Wetrinsky v Mariboru ste povedali, da so zgodbe, objavljene v *Križišču*, nastajale deset let. Verjetno ob zahtevnem delu, ki ga opravljate, literatura nastaja počasi, čeprav tri izdaje v zadnjih štirih letih to izpodbijajo? Kakšna je bila pravzaprav vaša literarna pot pred izdajo prvenca, v katerem se izkažete z zrelo, izdelano pisavo; kje so zametki vašega pisanja, kako ste mojstrili svoje pisateljske veščine? Kakšna so bila vaša pričakovanja ob vstopu na literarno prizorišče?

Pravzaprav sem imel željo pisati že dolgo, od 'mladih' let. Je pa res, da so bili vedno v ospredju tudi neki drugi interesi. Se pravi, medicina. Medicino imam zelo rad, omogoča mi izpolnjevanje službenih in kariernih ambicij, je pa tudi zahteven kruh, kjer moraš ves čas skrbeti, da si na tekočem z razvojem in novimi načini diagnostike in zdravljenja. Ob vsem tem je seveda vsa ta leta v meni tudi tlela želja po pisateljevanju in nekje na začetku zdravniške službene poti sem bil že nekako odločen, da bom nekoč poskušal vstopiti tudi na to sceno. Že na fakulteti sem pisal kratke zgodbe, ki smo jih potem s prijatelji objavljali v fakultetnem glasilu in že v tistih zgodbah me je nosilo od fantastičnih okolij do družbeno-kritičnih oziroma komentatorskih, podobno kot trenutno v mojih knjigah. Prve kratke zgodbe, ki so nato bile zbrane in izdane v *Križišču*, so tako pričele nastajati dejansko pred dobrimi desetimi leti in celotna zbirka je bila nato napisana v dveh letih. Sem pa potem vse skupaj dal nekako na stran, kar je v bistvu za literaturo zelo dobro (to sedaj ugotavljam, ko pišem in izdajam bolj pospešeno). Stvar mora malo odležati, v tem času vidiš, ali ti je uspelo napisati nekaj, kar bo preživelo neki časovni aktualni moment, obenem pa lahko v miru premišljuješ, ali bi se dalo kar koli v zgodbah popraviti, spremeniti. Pisanje je zame vseeno predvsem obrt, izdelek, ki ga potem, ko je končan, ponudiš uporabnikom, in ti so zelo zahtevni. Potem so tu še kritiki, ki znajo biti tudi muhasti, a so vseeno pomembni, saj le strokovno ocenijo izdelek. Ugotovil sem, da kritikov pogosto niti pretirano ne zanima zgodba kot taka, v večji meri se posvečajo strukturi, pripovednemu loku, predstavitvi junakov itd., skratka nekim 'obrnim' značilnostim dela, medtem ko so bralci predvsem ocenjevalci in porabniki vsebine. Preden sem vstopil na literarno področje, nisem imel prav nobenih pričakovanj, ker sem zadeve zelo slabo poznal. Sedaj, odkar sem aktiven, se spoznam že precej bolje, tudi berem več slovenske literature, ki je zelo dobra.

Križišče je zbirka osmih izvirno zasnovanih kratkih zgodb. V skoraj vseh zgodbah je prisotna močna družbenokritična ost. Vaši junaki so junaki vsakdana, ki se poskušajo izviti iz primeža krute realnosti. S presenetljivimi pripovednimi obrati pogosto na delo vpokličete bralca, ki se mora ustvarjalno angažirati, dopustite mu, da si dogajanje interpretira po svoje ... V zgodbi *Črna luč* se protagonist David spopada z rutino vsakdana; v življenju ima vse urejeno, vendar ga prevetajo občutki neizpolnjenosti, nesmisla, dolgčasa in nemoči. Ima *občutek, da lahko igro preneha igrati, pa bo šla kar sama dalje*, vse do trenutka, ko v sanjah, pravzaprav nočni mori, igra ne začne igrati njega samega. Vznemirljiv vrtinec sanj ga vse bolj obseda, vse bolj se predaja črni luči. Prepadni svet sanjskih vertikal je kontrapunkt determiniranosti vsega, kar se mu dogaja v realnem svetu, a črna luč ni luč, ki sveti, je »luč, ki srka, ne daje«. Tudi Aisha, junakinja naslovne zgodbe *Križišče*, spoznava, da *ljudi, ki jih zgodba zaobjame ali spusti, naključno meče sem ter tja, ziba jih kot v čolnu na razburkanem morju; če imajo srečo, ostanejo na krovu, če ne, jih izvrže in na njihovo mesto sede nekdo drug. Ker zgodbe živijo same zase, pretenciozno je misliti, da se vrtijo okoli nas ...* Spet torej determiniranost, zato me zanima, kako je pravzaprav s tem, koliko vpliva ima človek današnjega časa na igro, katere del je? Ali se pravila igre od generacije do generacije spreminjajo? Zakaj se nam tako pogosto dozdeva, da je racionalnost umaknjenega iz družbenega ustroja? Ali alternative danes obstajajo?

Križišče je dokaj tipičen odsev zametka krize srednjih let, ki se zgodi vsakemu izmed nas, ko pride do te starosti oziroma faze v življenju. Ko si v dvajsetih, ti je vse vznemirljivo, nimaš pojma, kako se bo življenje obrnilo, vse je v tvojih rokah, tako vsaj misliš, potem pa pride do časa zrelih odločitev, ki ti zacementirajo življenje za naprej ali celo dokončno. Ne morem reči, da je podlaga bila kakšna moja osebna kriza, prej spremljanje teh občutkov pri celotni generaciji, ki se je pač znašla nekako ujeta v tem svojem življenjskem obdobju. Ob tem pa so me zanimali tudi širši okviri, predvsem evropski, konflikti, ki nastajajo ob mešanju ras v našem prostoru, če ne zaradi drugega, že zaradi moje lastne narodnostne mešanosti, po očetovi strani sem namreč Palestinec, po mamini pa Slovenec. Obenem me izjemno privlači temačnost človeškega razmišljanja, duše, in v kratkih zgodbah si človek morda lahko da nekaj več duška v tem pogledu kot pa recimo v romanih, čeprav zadnje čase razmišljam, da to niti ni nujno.

Sicer pa mislim, da je ta determiniranost pravzaprav vedno enaka, ne glede malo premažejo s sladkorjem, da jih lažje prenašamo, se kaj bistvenega v zadnjih sto letih od uveljavitve industrijske revolucije in kapitalizma ni zgodilo. Vsi imamo družine, kredite, službe, okoli nas pa se vrtijo vojne, bolezni, finančne krize, politični nemiri in cikel se ves čas ponavlja. Nekega pomembnega preboja ni na vidiku, kljub tehnološkim pogruntavščinam, ki pa so kot rečeno le bomboni za lažje prenašanje okostenelosti sistemov.

Nekateri junaki vaših zgodb so na videz pasivno ujeti v obstoječa partnerska, družinska, službena, socialna, družbena razmerja; fosilizirani v psihopatologijo odnosov. Zakonca Neža in Tone v *Boljših časih* sta kot protagonist David iz prve zgodbe obsojena na klavrnost in enoličnost, razočarana nad sinom, zadolžena. Medtem ko Tone vdano sprejema svojo bedno usodo, pa nas Neža preseneti, saj vzame stvari v svoje roke in neusmiljeno začne možu vračati *za vsa leta ujetosti, žalosti in čustvenega mrtvila*. Ob temačni zgodbi tega utrujenega para vzporedno teče še ena, nič bolj svetla zgodba. Veliko in drago gradbeno investicijo, prevzgojni dom prav posebne sorte, izvajata dve ekipi privilegirancev, županova ekipa in ekipa gradbenikov oz. arhitektov, ki se ne marata in prezirata, a se prenašata, ker vesta, da druga brez druge ne moreta. Projekt je že skoraj pod streho, a zaradi nerešenih zemljiških zadev lahko vse skupaj splava po vodi, tudi županov stolček, zato se le-ta odloči, da bo zadevo lastnoročno uredil. Izkaže se, da prav Nežina in Tonetova hiša stoji na spornem ozemlju. Pripoved se z vstopom Nežinega in Tonetovega sina na prizorišče na hitro spremeni v shrljivko. Tu se spet pokaže vaš odličen smisel za dramaturgijo! Sledita mojstrski zaplet in razplet ... Če gre v *Črni luči* za hrepenenje po prividu svobode, je rdeča (ali bolje: črna) nit te zgodbe brezobzirnost vsemogočnih oblastnikov in mali človek, ki vzame pravico v svoje roke. Pravica se kot osrednji motiv pojavi tudi v tretji zgodbi iz *Križišča*, v *Manifestu*, kjer skupinica uporniških protagonistov izvede poskus virtualnega napada na sistem in elite moči. Občutek nepravčnosti je spodbuda protagonistoma zgodbe *Prepad*, Ramiju in Zefu, revnima potomcema priseljencev brez perspektive, ki se odločita za radikalno dejanje vloma v dom bogatega para. Pa tudi sicer se temam pravice, enakopravnosti, socialne pravičnosti in zagovoru malega človeka strastno posvečate tako na straneh leposlovja kot tudi v drugih vaših javnih objavah. Zakaj so, kot zgodovina vedno znova dokazuje, poskusi ustvarjanja pravične družbe obsojeni na neuspeh? Kako si sami predstavljate pravično družbo? Ali je kapitalizem res pošast, podobna tisti, ki na koncu *Prepada* preseneti Ramija in Zefa, proti kateri ni mogoče zmagati?

Mislím, da je tisto, kar se mi je zdelo bistveno pokazati pri teh junakih in morda še najbolj pri omenjenima Ramiju in Zefu, da je sistem pošasten takrat, ko ga ne razumeš. To pa je seveda določeno s tem, kakšne možnosti odraščanja imaš, kakšno izobrazbo imaš, potem od vpliva staršev in na koncu žal tudi od lastnega karakterja in intelekta. Zato ne bi mogel reči, da je ta pošast le predstavnik grdega kapitalizma, temveč gre za nekoliko bolj kompleksno razmerje oziroma za prepad med razvitimi, izobraženimi, ki so seveda tudi ujeti v svoja determinirana okolja, in pa revnimi, brez možnosti za družbeni preskok. Zato tudi naslov zgodbe *Prepad* in od tu tudi pošast, ki kraljuje na tej nikogaršnji zemlji med obema svetovoma. Kapitalizem je slab sistem, a se je izkazal za najbolj trpežnega in prilagodljivega in tudi najbolj primerneza za večino ljudi. Seveda bodo vedno nasprotniki, pa vendar se mi

zdi, da večina ne sme postati žrtev manjšine, ki na račun iskanja utopične družbene enakosti in pravičnosti sega tudi po ekstremnih sredstvih, če tako nanese. To smo preživeli na lastni koži, ko je revolucija bila predvsem sredstvo za udejanjanje takšnih utopičnih načel, večina naroda pa je trpela. Podobno doživljamo zdaj v živo v rusko-ukrajinskem spopadu, kjer avtoritarni, v osnovi še vedno komunistični režim napada demokratičnega in to pod pretvezo, da to počnejo zato, ker jih imajo radi. Najhuje pri takšnih prepričanjih pa je, da agresor dejansko verjame vanje. Zato imam precej raje družbeno neenakost, različna mnenja, poglede, kreganja, saj si v takšnem sistemu vseeno lahko vsak vsaj poskuša izboriti svoje mesto. Mislim, da smo kot družba trenutno na takšni stopnji, da lahko zrelo razmišljamo o različnostih v naših pogledih in tega ne jemljemo kot nekaj slabega, temveč pravzaprav nujnega.

Za vaše kratke zgodbe je značilna zahtevna, večplastna in zapleteno razvejana pripovedna struktura. Dialogi so tekoči, pripovedi so podane iz različnih perspektiv, prizori dramaturško napeti, za zaključke zgodb je značilen suspenz, preobrat, nepričakovani razplet. Vaše besedišče je bogato. V vsebinskem smislu vas zanimajo aktualni izzivi sodobne družbe, socialna izključenost, konflikti, ki izhajajo iz neenakosti in različnih interesov akterjev sodobne družbe, soobstoj in možnost sožitja v večkulturnem okolju, razpad vrednot in kako le-ta zaznamuje posameznike in družbo; omenjenih tem se lotevate suvereno in se pri tem izkažete kot kritičen opazovalec in odličen analitik fenomenov družbene realnosti. Po poklicu ste zdravnik, vendar zadnja leta veliko intelektualnega angažmaja vlagate v literaturo, o svetu in družbi premišlujete z umetniškimi sredstvi in kot kolumnist. V Sloveniji se vse bolj razrašča konservativno okolje, ki želi pomen umetnosti znižati na raven rekreacije. Zakaj se vam to zdi potrebno, se pravi ukvarjati se z umetnostjo in literaturo?

Predvsem menim, da mora biti literatura oziroma umetniško ustvarjanje dobro, kvalitetno in da si mora najti svoje občinstvo, pa četudi je majhno. Če si ga ne, potem je nekaj šlo narobe. Seveda se mora vsak umetnik iskati in tudi najti tisti notranji jaz, ki potem seva skozi njegov umetniški izraz, a vseeno menim, da je potrebno slediti zakonitostim, ki jih umetniški trg postavlja. Seveda ne pravim, da bi morali potemtakem vso umetnost zbanalizirati na nivo nepomembnih kratkočasnic, saj s tem zanikamo obstoj zahtevnejših, morda tudi bolj izobraženih porabnikov, ki pa hočejo nekaj več. Menim, da je vse preveč te razpetosti med trg na eni strani kot nekaj nezahtevnega, banalnega in med umetniško srenjo in kritiki na drugi, ki se na trg poživžgajo in se ozirajo le na mnenja v svojih vrstah. Takšno razmišljanje je zelo nekorektno do konzumentov umetnosti. Ti so namreč zelo različni in obsegajo cel spek-

ter, od nezahtevnih pa do tistih zelo zahtevnih in seveda vse nianse vmes. Zato menim, da je izjemno pomembno, da so dela prepoznana med bralci oziroma porabniki in da je konzumacija del šele tista kri, ki poganja avtorja naprej in pa ves trg obenem. Reklama je zato tukaj zelo pomembna. Seveda so dela, ki zaživijo, ker gre beseda o njih od ust do ust, kot se reče, a večina avtorjev potrebuje močno podporo izdajatelja, da ga plasira na trg, da seznani bralce. Ljudje v tem pogledu nismo nič drugačni kot recimo pri konzumaciji glasbe ali filmskih vsebin, zato je še kako pomembno, da uspemo nekomu utrgati nekaj pozornosti, da odpre platnice tvoje knjige in da ne porabi tega časa za ogled kakšnega filma na Netflixu, še posebej, če ga je že videl, pa bi ga sedaj, ker mu je dolgčas, pogledal še enkrat. Naj raje vzame v roke knjigo. A kdo ga bo do tega pripravil? Reklama. Marketing. In to ni nič slabega. Obenem pisana beseda še vedno nudi precej večje možnosti razmaha domišljije in pripovedništva kot kakršna koli filmska obdelava in to je treba ljudem ves čas dopovedovati. Branje namreč odpira v nas svetove, ki se jih še s takšno računalniško tehniko ne da prikazati. Velikokrat tudi kakšen kritik zapiše, da bi bilo dobro videti tudi filmsko uprizoritev kakšnega dela, kar seveda ni nič narobe, a sam precejkrat pomislim pri gledanju kakšnega dobrega filma ali serije, kako zanimiva bi šele bila knjiga po tej filmski predlogi.

Moja najljubša zgodba iz vašega prvenca *Križišče* je zgodba z naslovom *Posel*, v kateri se srečata oče, ki išče izgubljeno hčer, ki jo je izgubil zaradi svoje napačne življenjske odločitve, in mlada ženska, ki je odraščala brez pravih staršev. Agens te zgodbe je hrepenenje po izgubljeni bližini, po izgubljeni in zapravljeni možnosti drugačnega življenja. Pravzaprav so z željo po drugačnem življenju zaznamovani skoraj vsi junaki iz vašega prvenca – čeprav si mnogi po resnični izkušnji drugačnega življenja želijo nazaj v staro stanje ali pa bi se kot Wendy iz zgodbe *Sreča* najraje vrnili v tisto srečno, brezskrbno obdobje življenja, ko je bilo še vse na svojem mestu, saj se niso sposobni soočiti z ranami, ki jih odnosom zadaja minevanje časa. Pritiski sodobnega časa so neusmiljeni, fronte sodobnega življenja burne, na bojnih poljih odnosov je neizprosno, zato se zatekamo k najrazličnejšim oblikam eskapizma. *Zanimivo, kako vidiš, kaj hočeš šele, ko uzreš to, česar nočeš. Z drugimi besedami, nismo narejeni, da si želimo, temveč, da bežimo; želja je le pribežališče pred praznino, kamor nas nese, ste zapisali v romanu *Zadnji gozd* (Litera, 2020). Kako sicer zaznavate družbeno vzdušje pri nas? Kako bi zgoraj opisano komentirali kot pisatelj in kako kot zdravnik?*

Težko bi se opredelil do družbenega vzdušja na splošno, saj si ljudje tkemo svoje mreže in to vsaka skupnost ali pa vsak delček skupnosti posebej. Nekdo bo imel občutek ujetosti, njegov prijatelj pa bo pisal zgodbo o svobodi, uspehu ali pač čemer koli, kar ga bo delalo srečnega in veselega. Nikoli nisem imel

namena opisovati nekakšne splošne družbene determiniranosti ali stagnacije, bolj so me zanimali in me zanimajo le določeni sloji ali delčki, ki pač, recimo, slabo funkcionirajo. Ti so lahko sestavljeni iz posameznikov, njihovega ožjega kroga ali pa tudi širše. Bolj na splošno sem vselej razmišljal o družbenih sistemih, v katerih živimo, kako si bo pa vsak znotraj tega postlal, pa je odvisno predvsem od njega samega in lastne iznajdljivosti. Tudi v Severni Koreji niso vsi nesrečni, verjamem, da nekateri ljudje tam povsem korrektно živijo za svoje lastne standarde, ki pa jih seveda ne moremo primerjati z našimi. Tudi kot zdravnik vidim, da ljudje hitro sprejmejo neke nove življenjske okoliščine ali pogoje, recimo ko se soočijo z boleznijo. Nekdo je še včeraj sodeloval v maratonih, danes pa zaradi obsežnega prebolelega infarkta komaj zmore le v prvo nadstropje. A večina jih to sprejme brez večjih težav in to je seveda odlika naše pameti, da se zna prilagajati. Kot pisatelj si seveda nekoliko bolj subtilen do takšnih sprememb, lotiš se popisovati takšne ali drugačne posameznikove reakcije ob nekih stresnih dogodkih, deloma zato, ker te samega zanima, kako bi lahko ob tem reagiral, deloma pa tudi zaradi zanimivosti zapisanega in tega, da držiš bralca pri knjigi in da ti ne uide.

V zgodbi *Somrak* glavnega junaka Nikosa premami pohlep po hitrem zaslužku, zaradi česar se zaplete s kriminalno združbo organizatorjev pasjih bojov. Tako v že omenjeni zgodbi *Posel* kot v *Somraku* se glavni junaki soočijo s skupinami, ki jih družijo neodgovorno osebno okoriščanje. Tudi v knjigi *Zadnji gozd*, vašem prvem romanu, se neimenovani prvoosebni pripovedovalec, kasneje v bratovščini poimenovan Dihur, zaplete s paramilitaristično kriminalno skupino, nastrojeno proti migrantom, ki se oklicuje za državovarstveno skrbnico genske, rasne in kulturne čistosti in se pri svojem delovanju okorišča z denarnimi prejemki nekaterih najvišjih državnih in verskih uradov. Dihur je antijunak, svojo priložnost išče v tuji nesreči; kot prostodušno pove sam, se je na prizorišču znašel *z iskreno slabimi nameni*, hitro se spajdaši z *vojaki vere v kožo*, ne verjame v dobro ali zlo, v skupini zajetih migrantov vidi predvsem priložnost za lahek zaslužek. *Vsak miroljubnež se lahko prelevi v mesarja, le prave gene mu spodbodi. Pa če je preveč strahopeten, bo sebe namesto drugih rezal ... Je žal tako, da je v vsakem od nas nekaj zverinskega*, pripoveduje Dihur. V romanu se pojavljajo eksplicitno opisani prizori nasilja, priznati moram, da sem zaradi tega nekatere odstavke pri drugem branju načrtno izpustila. Čeprav Dihur v najbolj nasilnih akcijah ne sodeluje in v nekem trenutku celo izkaže simpatijo do mlade migrantke ter se sčasa, ko si prizna, da je *lažje od daleč bombo na tisoč nedolžnih vreči kot od blizu, iz oči v oči človeku sapo spustiti*, pokaže kot zapletena, večplastna osebnost, mu vendarle do konca ne zaupamo ... Zanimivo pri branju vaših del je to, da svojih knjižnih junakov kljub njihovim slabostim in pokvarjenim značajem ne obsoja -

• Foto: Kristijan Robič

te, njihova življenja in usode pogosto prikažete kot socialno-družbeni, generacijski ali zgodovinski fakt. Kakšen odnos vzpostavite s svojimi knjižnimi liki, da vam to tako odlično uspeva? Česa se nismo naučili od svojih staršev in starih staršev, pa bi se morali? Kje nam je spodletelo, da smo se iz pretekle in polpretek - le zgodovine naučili tako bore malo? Zakaj toliko ljudi v življenju ubira bližnjice in zakaj nekaterim ustreza *kolobocija, ko ne veš, kdo pije in kdo plača*? Ali je res v naši naravi, da tako radi *mrcvarimo drug drugega*? Do katere mere je domovinska ljubezen še zdrava? Kaj nas bo še doletelo, če bomo dopuščali, da svet teče, medtem ko si zatiskamo oči?

Predvsem poskušam biti pošten do svojih likov. In do sebe. Vedno se vprašam, kako bi sam reagiral v neki situaciji, in poskušam razmišljati o dobri in o slabi reakciji. Velikokrat je namreč naključje tisto, ki nas pelje skozi življenje, oziroma naključja, od enega k drugemu. In odločitve ob teh naključnih opcijah nas nato peljejo do konca. Vmes se sicer odločamo in načrtujemo ter izvajamo načrtovano, a smer je bila velikokrat določena s tisto našo hipno reakcijo ob naključju. Še posebej pa so naše instinktivne reakcije izrazite ob ekstremnih situacijah. Če si soudeležen v prometni nesreči, v nekem kriminalnem početju ali nesprejemljivem početju, varanju partnerja in podobno, takrat seveda lahko reagiraš tako, kot sicer nikoli ne bi. Nekateri pravijo, da takrat zasije tvoja prava plat, pravi značaj. Nekateri pravijo tudi, da človeka spoznaš, če mu daš moč in oblast. A vseeno menim, da ni tako preprosto. Vsi se lahko glede na našo genetsko bazo in možnosti prilagajanja, ki nam jo naša DNK omogoča, adaptiramo na takšne ali drugačne zahteve iz okolja in če je to vladanje, potem bomo pač vladali. Vsak ima to v sebi, to je determinirano z našo genetiko. Mislim, da ima vzgoja tukaj sicer svoj delež, ki pa ni tako pomemben. Prej dedovanje, se pravi da od staršev odnesemo več tistega, kar nam dajo, in manj tistega, kar nam poskušajo privzgojiti. Človek se, recimo, nikoli ne vpraša v neki situaciji, kaj bi moj oče naredil ali mama naredila, ker mu je povsem jasno, da so v njunem času ob takšnih izzivih bile odločitve drugačne, ker so bili drugi časi. Neki dedek je tepel otroke s pasom, a je bilo to takrat povsem normalno, danes pa ni. Pa to ne pomeni, da je bil tiran. Kdo od nas staršev prisoli kľofuto potomcu, pa to ni razlog za kriminalno obravnavo, mogoče pa čez nekaj generacij bo.

Kar se tiče domovinske ljubezni, pa se mi zdi – in o tem sem tudi pisal v Zadnjem gozdu – da je treba delati na državnem nacionalizmu in ne na etničnem, saj je pomembno, da Slovenci recimo cenimo svojo zastavo, zgodovino, jezik, praznike itd., ni pa to pogojeno z našo gensko identiteto. Torej je povsem vseeno, ali je Slovenec Jože ali Husam, oba sta povsem enako upravičena do tega, če spoštujeta in sprejemata državne simbole in vsebino. In seveda tisti, ki misli, da je etnična, se pravi genska podlaga glavna za neko nacionalnost, v bistvu ruši to nacionalnost. Pri Američanih je to dober primer, nihče od nas

več ne pomisli ob besedi Američan, da mora to biti belopolti pripadnik nacije. Lahko je potomec Kitajcev, Afričanov, Indijcev itd. Seveda imajo Američani še vedno težave znotraj svoje 'nacije', a delajo na teh stvareh, tako z opozarjanji kot z različnimi gibanji ter s pomočjo umetnosti (literatura, filmi itd) in bodo kot družba to tudi predelali, v to sem prepričan.

Odnos, v katerega se v romanu *Zadnji gozd* zapleteta Dihur in Arabka, mlada migrantka levantskih potoz, je skoraj šolski primer odnosa žrtve in krvnika. Preračunljivi Dihur si z navezo z migranti želi dobiti nekaj bonus točk, če se gozdna akcija izjalovi. Kot na nekem mestu sam izjavi, bi se v podobnih okoliščinah tudi sam poskušal prikupiti svojemu krvniku: *Včasih vžge; očitno dovoljkrat, da je ta napol refleksni vzgib ostal v našem genetskem odtisu*. Odnos Dihurja in Arabke je v takšnih okoliščinah seveda že v kali izkrivljen in nemogoč, Dihur vanj vstopi iz superiornega položaja moči, arabska begunka iz podrejene pozicije nekoga, ki je brez vsega, brez bližnjih, imetja, domovine. Izjemno pretresljiv je njen preprost odgovor na vprašanje, kaj je bilo na poti najtežje: *Pot ... ljudje ... ljudje so živali ... Ni razlike ...* Vaš junak je pač tipični predstavnik svoje vrste, beli moški na vrhu, ki si želi podrediti vsa živa bitja, pa naj na videz še tako čuti *s temi reveži, ki so bili krivi svoje polti, vonja in jezika*. Ali je zrel, polnokrven ljubezenski odnos med dvema, v času, ko je tudi romantika ogrožena od *digitalnega bloba*, vsepri-sotnega opresivnega seksizma, s stališča sodobnosti že zdavnaj preživetih vrednot ter bliskovito spreminjajočega se in ekonomsko kompromitiranega sveta, še mogoč?

Mislím, da je absolutno mogoč, to tudi vidimo v vsakodnevnem življenju. Še vedno je družina temeljna celica družbe. To spoznaš že ob vpisu otrok v šolo. Ko gredo v srednjo šolo, se to nekoliko spremeni, ker takrat opaziš oziroma te opozorijo, da je večina družin že sestavljenih, ampak vseeno, to še bolj govori v prid temu, da ljudje težijo k življenju v skupnosti in k ljubezni. Mora pa biti zveza zasnovana na zdravih, enakopravnih temeljih, potem je to tudi recept za dolgotrajno obstojnost. V knjigi, kot omenjate, teh pogojev ni, zato glavni akter pravzaprav niti ne razmišlja preveč v tej smeri, saj zazna to preveliko razliko med njima in pa obenem lovi tiste ostanke etičnosti in morale, ki so se v tem njunem okolju povsem izgubili in se jih oklepa zato, da bi še vsaj malo bil podoben človeku.

Dogajalni prostor vašega najnovejšega knjižnega dela, romana *Ringlšpil* (Litera, 2021), je Maribor, čas dogajanja je čas tranzicije iz socialističnega v kapitalistični režim, v središču dogajanja pa je skupina odraščajočih najstnikov, ki – *zacementirani v enakopravnosti praznih žepov* – prosti čas preživljajo s popivanjem

na Slomškovem trgu, druženjem ob glasbi v mariborskih alternativnih glasbenih klubih, živijo svoje prve ljubezni, se srečujejo s preprodajalci drog in drugimi nepridipravi ter trezni, opiti ali zadeti razpravljajo o svojem doživljanju razpada Jugoslavije, o ljubezenskih odnosih in odnosih v svojih družinah, o novih ekonomsko-družbenih okoliščinah, ki jih je prinesel razpad federacije, o glasbi ter besedilih, ki oblikujejo njihovo identiteto in s pomočjo katerih doživljajo same sebe. Tudi v vašem drugem romanu si izberete prvoosebnega pripovedovalca, Dejana, ki je – podobno kot Dihur – antijunak, fant z mnogimi slabostmi, iskreno čuteč a dovzeten za lumparije vseh sort. Pisec spremne besede Esad Babačić zapiše: »Maribor je imel vse, kar je Ljubljana mislila, da je imela, pa v resnici ni imela ... Dolgčas je bil v Mariboru vedno večji kot v Ljubljani, čeprav ga je Ljubljana na ves glas razglašala, ga častila, opevala, Maribor ga je samo imel in bil nanj nič manj ponosen, tako kot na svoje klube, luknje, kleti, stopnice, podstrehe, pločnike in ja, na svojo umazano reko, še bolj umazano, globoko umazano. Ljubljana se je skrila, Maribor se ni nikdar skrival, ker ima več srca, več revolta, nekontroliranega revolta, prestreljenega s temperamentom in bazično dobroto, s katero se ni treba hvaliti. Maribor je na neki način vse tisto, kar Ljubljani manjka, še danes je tako in bo tudi ostalo, kot vse kaže. Navsezadnje še nobenemu ljubljanskemu geniju iz moje ali malo mlajše generacije ni uspelo napisati poštenega tranzicijskega romana, kar Ringlšpil nedvomno je!«

Ironija, cinizem in humor so postopki, ki jih pogosto uporabljate v romanu Ringlšpil. Posebej zabaven je prizor iz podstrešnega stanovanja na Gregorčičevi, kjer se skupina fantov znajde v stanovanju z dvojčicama iz Koroške, ki sta nori na metalsko glasbo, žaganje po strunah, skandinavsko mitologijo in satanistični okultizem; pokajen skunk povzroči, da glavni junak namesto nezapletenega priložnostnega seksa doživi pravo črno mašo. Roman, ki ni le odličen tranzicijski roman, kot je zapisal Babačić, ampak tudi odličen portret subkulture neke generacije, odlikuje bogato, sočno besedišče, v katerega vključujete slengovske in žargonske izraze, besedno dediščino iz nekdanjih bratskih republik ter fraze in besedne zveze iz klene štajersščine – avtorice in avtorji priljubljenega jezikovnega projekta *Štajerski argo* bi na straneh *Ringlšpila* zlahka našli veliko zabavnih novih besednih zvez! Kako kot pisatelj doživljate jezik, ki je osnovno orodje vašega dela?

Jezik mi je seveda zelo pomemben, saj je, kot pravite, osnovno orodje vsakega, ki piše. V Ringlšpilu sem zavestno uporabljal omenjeno štajersščino oziroma bi raje uporabil izraz mariborščino, ker je nekoliko drugačna od drugih štajerskih dialektov. Nekako se mi je zazdelo, da je pomembno, da tudi v literarnem prostoru ta sleng zaživi, vendar ne v nekem burkaško slabšalnem smislu, v kakršnem se je v preteklih letih pogosto uporabljal, temveč v nekem pristnem, a vseeno literarnem smislu. Želel sem pokazati, da je lahko tudi zahtevnejša literatura ali pa razmišljanje povsem korektno prikazano

tudi v tem žargonu. Nekako se je namreč v slovenskem prostoru uveljavilo, da je štajerščina neinteligenten jezik, nekaj za 'butle'. Malo smo si tudi sami krivi, z liki kot sta bila Jaka Šraufciger ali pa Dule, ki sta sicer povsem korektna humorna lika, a sta zabetonirala neki arhetip neizobraženega proletarskega Štajerca in s tem tudi neločljivo povezala naš dialekt z njunim fazonom razmišljanja. Mislim, da je to treba spremeniti in dati mariborskemu dialektu ustrezno mesto med ostalimi slovenskimi. Že štajerski argo to počne in upam, da je tudi meni v Ringlšpilu to uspelo ali da vsaj uspeva. Menim, da ima Maribor povsem dovolj svoje kritične kulturne mase, da lahko zaduha na polna pljuča v svojem slengu in ob tem brez težav razširi svoja intelektualna krila in to tako, da bodo tudi drugi deli Slovenije to razumeli in sprejeli. Prekmurci so to s svojimi avtorji opravili z odliko in njihova avtohtonost je v nekem umetniškem ali literarnem smislu zaznana kot dodana vrednost in ne kot hendikep. Mariborčani moramo to šele storiti.

***Ringlšpil* je roman o neki mladosti; mladost pa je za človeka izjemno pomembno afirmativno obdobje. Ker sem tudi sama iz prve roke doživljala alternativno dogajanje v devetdesetih, sem prepričana, da je v romanu veliko avtobiografskih elementov? V času svojega odrasčanja ste se zagotovo srečali z mnogimi pojavi, kateri je bil za vas največja šola? Mladino iz vašega romana in mladino danes bistveno razlikuje svet tehnologije, ki se je vrnil v vse pore naših življenj; kako so se mladi zaradi tega spremenili in ali je svet tehnologije res tako nevaren?**

Absolutno sem veliko črpal iz lastne mladosti, a vendar sem želel to nekako preseči. Glavni junak je odrasčajoči fant, ki šele formira svojo osebnost. Zaradi tega so njegove reakcije pogosto neustrezne, je jezen, politično nekorrekten, kdaj tudi šovinističen, a ima kasneje, ko to pripoveduje, do tega uvid in distanco. Obenem sem želel v ospredje potisniti mesto oziroma Maribor, se pravi, okolje našega odrasčanja. Zato tudi vzporedno s protagonistovo zgodbo teče zgodba lokalnih kriminalcev, ki so tisti čas na neki način ne le pomembno zaznamovali, ampak so bili njegov tipični produkt; se pa ta zgodba deloma tudi prepleta s protagonistovo. Obenem so poglavja strukturirana kot glasbeni album, saj glasba protagonistu (in seveda tudi meni) veliko pomeni. Kar se tiče ocen, so nekateri vse to dobro razumeli, nekateri manj, a vsako knjigo se da brati na več načinov. Kar se tiče izkušenj in uličnega šolanja, pa lahko rečem, da te najbolj zaznamuje možnost in dožemanje izgube posameznikov, prijateljev, znancev, ki mogoče takšnih turbulentnih časov niso preživeli, a obenem postanejo za vedno del tebe in tvojega ter obenem kolektivnega spomina neke generacije.

V romanu *Ringlšpil* iz zanimive perspektive nacionalno raznorodne družine mladih popisujete za slovensko zgodovino izjemno pomembno obdobje osamosvajanja in za Maribor usodno ter nadvse tragično obdobje propada industrijskih, gradbenih in trgovskih velikanov. Mesto in prebivalci so zaradi sprememb v šoku, brezposelnost prizadene skoraj vsako družino, mladina je zaradi negotovosti, obupa in stisk svojih staršev zbegana in prepuščena sama sebi. Z izjemnim občutkom popisujete socialno tkivo družbe tedanjega časa, Maribor pa je ob mladosti, glasbi, drogah še ena velika tema tega romana. Kako drugačen je današnji Maribor od Maribora vaše in Davidove mladosti? Ali Sebastjan, Rok, oba Frančiška, Anton, Donat in Marija še kdaj tako veselo šejkajo, rejvajo in tvis-tajo ali pa je, nasprotno, staro kužno znamenje spričo nove kuge, ki nas mori zadnja tri leta, še bolj okamenelo?

Težko je posplošiti določen vtis nekega mesta na celotno obdobje, lažje je razplastiti družbo in proučevati posamezne plasti oziroma sloje. A vseeno lahko rečem, da je napredek v mestu viden. Nastajajo nove fakultete, ki skrbijo za večanje kritične mase znanja in razvojnih kapacitet, v mesto se vlaga, stvari se obnavljajo. Našli so se pravi ljudje, ki ne vidijo le mesta kot odskočne deske za svoje politične ambicije, ampak jim je dejansko mar in imajo neko vizijo, da ta naša zvezda spet zasije. Tudi covid smo dobro prestali, zahvaljujoč požrtvovalnemu delu mojih sodelavk in sodelavcev, tako zdravniškega kot negovalnega kadra, ki so res garali in iz nič uspeli postaviti dovolj intenzivnih bolnišničnih kapacitet, da smo tako lahko zdravili vse bolnike, ki so takšno obravnavo potrebovali, in tudi regijsko uspeli zadovoljiti vsem potrebam. Ob temu je žal populacija plačala pri zdravljenju preostalih bolezni. Odliv kadrov in prostorov zaradi covida je bil preprosto prevelik. Tu se je lepo izkazal prepad glede naših kapacitet na prebivalca v primerjavi z Ljubljano, kjer so uspeli izpeljati večino svojih rednih programov, kar pomeni, da so imeli dovolj notranjih rezerv za takšno prestrukturiranje, kot ga je covid zahteval. Ta diskrepanca je pri nas žal posledica starih politik in vsekakor moramo stremeti k temu, da bomo v prihodnje imeli dovolj kadra in kapacitet oziroma vsaj primerljivo glede na populacijo v mestu in okolici, kot jih ima zdravstvo v Ljubljani. Mogoče bi si zato vsi skupaj, tako prebivalci kot zdravstveni delavci v mestu, zaslužili neko novo, covidno obeležje.

Za to literarno številko Dialogov ste poslali odlomek iz romana v nastajanju z naslovom *Noč na obisku*. Na predstavitvi romana *Ringlšpil* v Vetrinjskem dvoru ste dejali, da pišete nov roman, ki bo govoril o evtanaziji. Gre za izjemno občutljivo temo, enega najtrših orehov etike sodobne družbe, ki je na neki način še vedno tabu in o kateri kot zdravnik zagotovo veliko razmišljate. V izvornem grškem pomenu skovanka »evtanazija« pomeni dobro oz. lahko smrt, se pravi smrt brez bo-

lečin. Odrekanje evtanaziji ali možnost evtanazije, evtanazija in pravica do smrti kot človekovi pravici ali uzakonjena evtanazije kot posreden pritisk na umirajočega – na teh večplastnih dilemah se lomijo etična kopja filozofov, zdravnikov, teologov in laične javnosti. Kako o tej veliki temi sodobne družbe razmišljate vi in, za konec, kakšna je zgodba romana, ki ga pišete?

Kar se tiče evtanazije, se absolutno zavzemam za to, da se po neki javni razpravi zadeva uzakoni in na ta način omogoči posameznikom, ki ne vidijo drugega izhoda, dostojno in lepo smrt. Sam problema zlorabe ne vidim, saj bi zato bile pristojne določene komisije iz različnih profilov, ki bi obravnavale vsako vlogo. Prav tako ne gledam na to kot na nekaj, kar bi nažiralo narodno substanco ali šlo v konflikt s krščansko ideologijo, kar je oboje pogosto prikriti kontraargument nasprotnikov evtanazije.

Kar se tiče romana, sem predvsem želel napisati dobro zgodbo. Problem pri obravnavi nekih težkih tem, kot je recimo evtanazija, je ta, da te kot pisatelja lahko požre – in obenem tvoje delo. Zato nisem želel, da bi vsebina na koncu izpadla kot neki reklamni pamflet za ali proti. Obenem sem nekako vseeno zavzel svoje stališče – predvsem z vidika preproste humanosti – in ga poskušal posredovati skozi določeno prizmo, ki je v tem primeru klasična mestna družina, ki se ji pripeti tragedija. Takšnih zgodb je veliko, v medicini se z njimi žal redno srečujemo in na koncu vedno prevlada tisti občutek nemoči ob posamezniku, ki se ujame v neki žep življenja in ne more ne naprej in ne nazaj. Sicer je protagonistka žena, ki se znajde z nepokretnim in komatoznim možem po njegovi tragični nesreči. Te zgodbe potem zaznamujejo vse člane družine in to je nekako bistvo moje pripovedi, njihovi notranji konflikti in pa konflikt družine navzven do družbe, ki tudi pogosto nima pravega odgovora na obravnavo takih bolnikov. Obenem sem razvijal vzporedno zgodbo, ki se dogaja v neki drugi, morda sanjski realnosti protagonista, morda nekje na robu življenja in nima več neke časovne komponente. Roman je napisan kot zbirka kratkih vinjet, ki časovno niso linearne, zato dopušča tudi možnost različnih načinov branja, so pa vseeno naložene tako, da je ustvarjen neki suspenz, ki se na koncu nekako razreši. Je že v fazi lektoriranja, tako da upam, da bo kmalu izšel.

Zahvaljujem se vam za pogovor in vašemu novemu romanu želim uspešno pot med bralce.

U V O D V T E M O

Napisano v Mariboru ...

Petra Kolmančič

V tej številki Dialogov razkrivamo žive literarne tokove ustvarjalk in ustvarjalcev različnih generacij, ki bivajo in pišejo v Mariboru in njegovi širši okolici. Objavljamo aktualno literarno produkcijo, prozna, pesniška in dramska dela, ki jih zaznamuje in družijo najprej to, da nastajajo v burnem in prelomnem obdobju svetovne pandemije virusa korone. Čeprav so se nekatere ustvarjalke in ustvarjalci v negotovem obdobju, ko svet prevevajo občutki prizadetosti, ogroženosti in razklanosti, so očale in soočali z ustvarjalno krizo, nemočjo in frustracijami – muze v težkih časih pogosto umolknejo – pa naslednje strani vendarle pričajo o živahni, vitalni, pisani in poživljajoči ustvarjalni moči njihovih aktualnih literarnih besedil.

Literatura je v drugi polovici 20. stoletju postala pomemben del identitete mesta, prvi dve desetletji 21. stoletja in ta številka Dialogov pa dokazujejo, da je Maribor še vedno tudi mesto pisateljic in pisateljev – v njem je prisotna pisateljska skupnost, ki skupaj z drugimi

ustvarjalci na področju umetnosti in kulture predstavlja pomemben vidik kulturnega, duhovnega in intelektualnega utripa. Okolje je očitno dovolj spodbudno, da v mestu uspeva in ustvarja pisana literarna družčina, ki ustvarja žanrsko raznoliko literaturo (pesmi, pesmi v prozi, kratke zgodbe, novele, dramatiko, romane, otroško in mladinsko literaturo ...). Dobršen del te družčine predstavljamo v tokratnih Dialogih, med vključenimi avtoricami in avtorji pa pogrešamo Andreja Brvarja, Eriko Vouk, Lidijo Gačnik Gombač in Natašo Kramberger, ki so v zadnjem času literarno premolknili.

Zdenko Kodrič je v objavo poslal odlomek iz nastajajočega romana z naslovom *Nekoč je bilo na ladji Maribor*, v katerem se bodo prepletale pustolovščina, zgodovina in politika. Pisatelj je našel zapise o treh ladjah z imenom Maribor – prva je plula po reki Dravi že leta 1930, drugo so izdelali v puljskem Uljaniku leta 1954, ime Maribora pa je nosila tudi čezoceanka, ki so jo 1976. leta spustili v morje v Osaki. Kodričeva knjižna junakinja je ladja, izdelana v Pulju, ki so jo po požaru potopili v ekvadorskem pristanišču Guayaquilu. Bralec bo spremljal potovanje treh miličnikov iz postaj ljudske milice Ptuj, Maribor in Celje. Ladja in štirinajstčlanska posadka v bivši državi dobita zaupno nalogo. V ZDA morata prepeljati dragoceni tovor, ki bo pomemben element v Kennedyjevi volilni kampanji.

Danica Križanič Müller se predstavlja s ciklom nove poezije, ki ga je naslovila *Reža sončevih vek*, v katerem nas razveseljuje z verzi iz svoje izjemne pesniške delavnice – ti nastajajo, kot pojasni v eni izmed pesmi, ko pade z razširjenima rokama v *sveže zapadli papir*, za njene verze pa se včasih zdi, da *niso od tega sveta*.

Teleskop je naslov cikla pesmi, ki jih je za Dialoge izbral Borut Gombač. Avtor opozarja, da njegove pesmi nastajajo v nenehnem dialogu med piscem in njegovim notranjim bralcem – ko pisec svojega notranjega bralca prehiteva oziroma presega, se besede in besedne zveze osvobodijo ustaljenosti, svobodne se lomijo v pomenih in ustvarjajo tisočere nove svetove. Spet drugič pa notranji bralec prehiteva pisca in znotraj hipnega kalupa išče piščevo krhko eksistenco. Avtor ima občutek, da je nastanek teh pesmi bližji slednjemu načinu pisanja.

Boris Kolar se že nekaj časa posveča zahtevnemu romanu z zgodovinsko tematiko, ki bo nosil naslov *Koze dobrega škofa Yvesa*. Roman je začel nastajati pred desetimi leti po počitniškem obisku francoskih regij Normandije, Bretanije, Languedoca in Provanse. Glavni junak, hedonistični in naivni škof Yves nas vodi iz oksitanskih dežel v rodno Bretanijo in potem še v dežele oglejskega patriarha, vse tja do drežniških podov in bosanskih planin. Ko bo roman končno obelodanjen, bo zgodba razkrila tudi mračno skrivnost o tem, kako so v zavetju škofovega plašča heretični Katari ob pomoči posoških starovercev prenesli svoje nasledstvo na bosanske bogomile. Do takrat pa uživajmo v humornem odlomku z naslovom *Prekletstvo Aiceline nad Avignonskim mostom in škofovim vinom*.

Pesem mojega očeta je odlomek iz drame Roka Vilčnika. Vilčnikovo novo dramsko delo govori o italijanski družini, ki živi na smetišču Evrope v zapuščeni vili mafijskega padrina. Dolga leta so na njihovi zemlji na črno odlagali odpadke, ki so tako strupeni, da se šoferji tovornjakov izogibajo delu na tem območju. V osrčju drame je tragična usoda razbite družine, ki je tesno povezana s camorro in dogodki iz preteklosti. Drama se mestoma spogleduje s fantastičnimi prvinami in nadrealizmom.

Franjo H. Naji je avtor, ki je v zadnjih letih izdal tri odmevne knjižne izdaje in ga podrobno predstavljamo tudi v pogovoru v tej številki. Za objavo nam je poslal odlomek iz romana z naslovom *Noč na obisku*, ki je tik pred izidom. Roman je napisan kot zbirka kratkih vinjet in obravnava izjemno občutljivo temo evtanazije. V središču dogajanja je klasična mestna družina, ki se ji pripeti tragedija, notranji konflikti, ki so posledica te tragedije, in konflikt z okoljem pa usodno zaznamujejo člane družine.

Tomo Podstenšek se predstavlja s kratko zgodbo *Hiša na hribu*. Čeprav je sveže izpisana, pa je kot večina njegovih besedil tudi ta zgodba nastala na podlagi avtorjevih starejših zapiskov in osnutkov. Zgodba o mladem paru, ki išče dom zase, se izteče v konec, zelo značilen za Podstenškovo kratko prozo, se pravi nepredvidljiv in presenetljiv.

Bojan Sedmak, brez dvoma ta čas najbolj plodoviti pesnik v Mariboru, je tri igrive pesmi s po tridesetimi verzi napisal posebej za tokratne Dialoge. Pred kratkim je iz tiska prišla njegova nova zbirka pesmi z naslovom *Bitja in števila* (Založba Obzorja, 2021), sicer pa kot avtor ustvarja tudi kantavtorsko glasbo ter aforizme, lirizme in sentence, ki jih imenuje boani.

Besedilo z naslovom *Večerni gost* Avgusta Demšarja je poglavje nastajajočega romana, kriminalke z naslovom *Estonia*, ki predstavlja tretji del trilogije s skupnim imenom *Vodnjaki* in katere prva dva dela sta romana *Cerkev* (Pivec, 2020) in *Tajkun* (Pivec, 2022). V romanu se v vasico Vodnjaki na obronkih Pohorja v hišo svojih starih staršev naseli Iva Tavčar, ženska, ki je pri treh letih izgubila starše in od takrat bivala v tujini. Z možem, Švedom, si v Vodnjakih želita urediti domačijo za preživljanje oddihov v neokrnjeni naravi Slovenije, a se kmalu po prihodu začno dogajati čudne reči. Pojavi se več desetletij staro truplo in Ivo dohiti preteklost njenih staršev. Obenem se vedno bolj zdi, da ne gre samo za to in da se v Vodnjakih dogaja še nekaj ...

Odlomek *Onkraj noči* je vzet iz potopisno psihološkega romana v nastajanju z naslovom *V koraku z volkom* Janje Vidmar. Roman je nadaljevanje knjige *Niti koraka več*, ki je izšla v lanskem letu pri založbi UMco. V drugem delu si glavna junakinja s prvimi negotovimi koraki utira pot v svobodo, toda splet okoliščin jo znova ponese na neverjetno popotniško dogodivščino, ki od nje terja vrsto zahtevnih preizkušenj. Pot iskanja se nikoli ne konča.

Tone Partljič je v objavo poslal odlomek iz romana o Mariboru v tridesetih letih, ko se je mesto prebudilo na gospodarskem, kulturnem in mnogih drugih področjih. Novi roman izjemno plodnega literarnega mojstra želi odslikati preobrazbo mesta v industrijsko središče in v izvirno paralelno kulturno prestolnico s pomočjo posameznih usod ljudi, ki jih je – ko so se trideseta iztakala – čakala težka preizkušnja svetovne vojne. Poglavje *Prihod v Maribor* je eno od začetnih poglavij, v njem pa avtor opisuje prihod razrvane družine iz okolice Kozine v Maribor. Obeta se nam roman, ki ga pisatelj v zamisli primerja s Sebastijanom in mostom, Ljudmi iz Maribora ali s Pasjo ulico.

Marjan Pungartnik je svoj čas deloval kot glavni urednik Dialogov, kamor se po dolgih petintridesetih letih vrača s ciklom pesmi *Pisano sovje pero*, ki so nastajale od novega tisočletja naprej. Kot organizator in mentor že vrsto let pomembno sooblikuje literarni Maribor in je tudi glavni urednik spletišča Locutio. V lanskem letu je izdal dvojjezično

pesniško zbirko *Oglej, čas, pozabljenje*, ki prinaša poezijo v italijanščini in slovenščini, dve leti nazaj pa zbirko pesmi z naslovom *Za zvezdno mizo*, obe sta izšli pri Mariborski literarni družbi.

Kristina Kočan je poezijo, ki jo je ustvarjala v zadnjem obdobju, izdala nedavno v zbirki *Selišča* (Litera, 2021), ki je bila izbrana za kritiško obravnavo na letošnjem festivalu Pranger. Kljub temu, da na zalogi ni imela pripravljenega izgotovljenega pesniškega materiala, pa ji je posebej za Dialoge uspelo spisati dve pesmi, *Dve skici*, ki sta tako sveži, da se v njih pojavi že tudi nesrečna usoda vojnih beguncev iz Ukrajine.

Ob že omenjenem Tomu Podstenšku tematiko novega doma obravnava tudi Nina Medved v pesniškem ciklu *Domov, doma*. Premišljena in izvirna postavitev verzov njeno poezijo približuje pesmim v prozi. Pesmi, ki jih objavljamo, so začele nastajati na literarni rezidenci v hiši Alojza Kocjančiča v Kubedu v Istri, ki si jo je Nina Medved prislužila kot prejemnica listine PONT, mednarodnega priznanja, ki ga je prejela kot perspektivna književna ustvarjalka.

Matic Ačko je edini avtor v tej številki Dialogov, ki je še brez knjižne izdaje, a cikel pesmi, s katerimi se predstavlja, dokazuje, da je njegova poezija že zrela za objavo. Ačko je dejaven na področju slamovske poezije in žanje uspehe tako na domačih kot na tujih odrih, konec lanskega leta se je kot prvi Slovenec kvalificiral za Evropsko prvenstvo v slamovski poeziji, ki bo potekalo letos v Bruslju.

Vrtinci pod gladko površino reke so novejši cikel pesmi Dragana Potočnika, ki je ob svojem znanstvenem delu znan tudi po tem, da svoje popotne vtise izjemno uspešno prelija v literarna dela. Z njegovimi popotovanji sta povezani pesniški zbirki *Sebil* in *Šahrah*, knjiga *Zgodbe z afriških in azijskih dvorišč* ter roman *Pesem za Sinin džan* (zanj je prejel nagrado krilata želva za najboljši slovenski potopis). Tudi v ciklu pesmi *Vrtinci pod gladko površino reke* se pojavljajo kamele, puščave, derviši in Rumi, zato ni dvoma, da ga je navdihnilo kakšno od Potočnikovih popotovanj.

Pesmi Simone Kopinšek so del njene obsežne prihajajoče zbirke *Jezik(i) Zemlje*. Nastajale so v obdobju preteklega desetletja in so nadaljevanje ter nadgradnja poezije iz avtoričine zbirke *Lom glasu*. Ob poeziji za odrasle Kopinškova ustvarja tudi poezijo, zgodbe in romane za otroke in tako so ob omenjeni zbirki v pripravi na izid tudi nova slikanica za otroke *Naiko, deklica gore*, avtorska ilustrirana knjiga *Potovanje srca* ter daljša prozna dela za mladino in odrasle.

Po zelo dolgem času se je kot pisatelj ponovno aktiviral Orlando Uršič, ki v tokratnih Dialogih objavlja tri poglavja iz nastajajočega romana *Krušni oče*. Roman obravnava čas druge svetovne vojne in povojni čas v narodnostno razdeljenem Mariboru, kjer prišlek Josip Hutter, kočevski Nemec, po naključju pade v kolesje medsebojnega nasprotovanja nemške in slovenske skupnosti. Gre za čas vzpona nacizma v Evropi, ki se razširi tudi v Maribor, kjer se družina Hutter pravkar vrašča v mesto s svojimi številnimi filantropskimi dejavnostmi in z visoko stopnjo odgovornosti do svojih delavcev in mesta kot takega.

Ana Svetel objavlja odlomek iz kratke zgodbe z naslovom *Nazaj*, v kateri spremljamo mlado znanstvenico, ki je po vrnitvi iz tujine prepričana, da se je v njeno stanovanje med

njeno odsotnostjo naselil nov vonj. Ob tem, da ga vonja le ona in da ji nepremičninska agentka vztrajno skriva identiteto najemniškega para, ki je v stanovanju bival v času njenega zdomstva, v protagonistkino življenje ponovno vstopi še njen nekdanji partner ... Ana Svetel je sicer pravkar objavila novo knjigo, pesniško zbirko *Marmor* (Beletrina, 2022), ki je njena tretja knjižna izdaja.

Živa priča je ena od desetih kratkih zgodb iz nastajajoče knjige *Vse, kar se bo zgodilo* pisatelja in novinarja Bojana Tomažiča. Vsebinsko in slogovno gre pri novi zbirki za nadaljevanje zgodb iz *Konjske zarote*, avtorjeve izdaje iz leta 1999, zanimivost nove zbirke pa je, da je uglasbena – vsaka zgodba je tudi besedilo pesmi avtorjeve glasbene skupine NEA boi nula, ki bodo izšle v obliki glasbenega albuma in bodo izvajane na koncertih.

Pesmi Jana Šmarčana so, kot neke zapiše sam, slike sveta, ki nas obdaja. Slogovno in tematsko je njegova novejša poezija nadaljevanje poetike, ki jo je Šmarčan razvijal v knjigah *Njej* (Litera, 2007), *Tebi* (Droplja, 2014) in *Do kapele ne prideš nikoli* (Volosov hram, 2016).

Večina objavljenih pesmi iz cikla Toma Vebra *Dioniz na stranišču* je nastala lansko leto na pesniških delavnicah organizacije ŠKUC pod mentorstvom Braneta Mozetiča in na umetniški rezidenci v Schrattenbergu v Avstriji v sklopu projekta Styria-Artist-in-Residence-Scholarship 2021. Avtor deluje tudi kot glavni urednik omenjenega spletišča Stigma in je pravkar izdal drugo pesniško zbirko z naslovom *Do tu sega gozd* (Založba ŠKUC).

Helena Zemljič ima samostojno zbirko pesmi že dolgo pripravljeno za izdajo in njen samostojni knjižni prvenec resnično nestrpno čakamo. Doslej je v soavtorstvu v Alešem Jelenkom in Nino Jančič izdala pesniško zbirko *Kontejner* (leta 2016). V tokratnih Dialogih objavljamo njeno najnovejšo poezijo. Pesmi, ki jih je zbrala pod naslovom *Vrata brez ograje*, so nastale v zadnjih mesecih leta 2021.

Tonja Jelen, avtorica dveh pesniških zbirk – prvenec *Pobalinka* je izšel leta 2016 pri Literi, zbirko *Greva, ostajava, saj sva* pa je leta 2020 založil Kulturni center Maribor – je na mariborski literarni sceni, pa tudi širše, izredno dejavna kot pesnica, moderatorica in kritičarka. Objavljena poezija, ki jo je nasloвила *Valovanje tujev in zdajev*, je nastajala v zadnjih mesecih, ko se je avtorica soočala z različnim vprašanji, ki jih je prinesla izguba očeta.

Obliž (skoraj favnovski), cikel pesmi prevajalca in pesnika Željka Perovića, je sestavljanje pesmi, napisanih v preteklem letu, dve pesmi (*Jecjava* in *Najdenka*) pa sta starejša zapisa, ki prispevata k zelenemu vzdušju cikla in z ostalimi pesmimi tvorita odprto miselno in doživljajsko celoto. Pesem *Vsakdanja* se je Peroviću zapisala po Festivalu ljubezni na gradu Negova ...

Kratka zgodba Jerneje Ferlež *Dokumentarec z eno neznanko* je zgodba s suspenzom. Ferleževa je v širši javnosti poznana predvsem kot raziskovalka na področju etnologije in avtorica več znanstvenih monografij. Leta 2019 je pri Beletrini v soavtorstvu s Petrom Rezmanom izdala odmevno zbirko novel *Maribor paralaksa*, slogovno svojevrstno in konceptualno zasnovano knjižno delo. Leposlovje je doslej objavljala v Literaturi, Novembru in v Dialogih.

Kaj še dodati pred začetkom branja, ki ga že gotovo nestrpno čakate? Morda to, da je dobra literatura vedno tudi pričevanje, dober pesnik, pisatelj ali dramatik pa tudi s fikcijo izpričuje resnico časa in prostora. Resnica se včasih izreka dobesedno, včasih prikrito – med vrsticami, v oklepaju, v slepem polju pesmi ali zgodbe. Včasih se izraža kot vzdušje, metafora ali nekaj partikularnega, kar ima potencial, da se prelije v univerzalno bivanjsko izkušnjo. Objavljena dela ali odlomki iz del na straneh, ki sledijo, reflektirajo resnico realnosti, kot jo z najobčutljivejšimi senzorji zaznavajo senzibilni posamezniki in posameznice, ki svet doživljajo, občutijo in mislijo predvsem s pomočjo besed.

Zdenko Kodrič

Bilo je nekoč na ladji Maribor

Zavadlav, se ti kaj sanja, za kaj gre? je bil radoveden Belšak. Odkimal sem. Imaš orožje? je vprašal Mithans. Spet sem odkimal in z nogo priprl vrata kupeja. Sedeli smo v prvem razredu vlaka, ki je ustavljal na postajah Maribor, Pragersko, Celje, Zidani Most, Ljubljana. Videti smo bili dokaj uglajeno: izbrana oblačila, usnjeni čevlji, obriti, počesani in če nas je kdo površno pogledal, je pomislil, stare bajte, kot so rekli študentom pri sedemindvajsetih. Malo starejši smo bili, jaz sem dopolnil triintrideset, Belšak je bil leto mlajši, Mithans dve.

Ob pol osmih smo vstopili v vežo velikega poslopja v središču Ljubljane. Varnostniku smo pomolili vabilo; uniformiran in oborožen moški je pogledal stensko uro, prezgodnji ste, pobje, tukaj piše ob osmih ... Tjale! je rekel in pokazal na široko klop, ki je dominirala v preddverju. Sedli smo. Preden sem sedel, sem si potegnil hlačnice navzgor, iz tobačnice vzel cigareto in prižgal, mislim, mislim, sem ponovil, da nas dolgo ne bo domov. Kolega sta me pogledala, rekla nič, kajti na stopnišču smo zaslišali hrup in nekdo je od zgoraj poklical naša imena.

Naglo smo vstali in se povzpeli po stopnicah v prvo nadstropje. Mithans se je vrnil h klopi – pozabil je klobuk – in se nama z nekajminutno zamudo pridružil. V pisarni državnega sekretarja za notranje zadeve LRS sta nas sprejela moška v civilni obleki, ponudila sta stole; večji je prinesel pet kozarcev, drugi civilist pa natočil konjak, albanski je, je rekel, odlična roba, nimam pojma, kje smo ga zasegli, je brezbržno rekel. Večji moški, ki se je ves čas prisiljeno nasmihal, nas je po nazdravljanju premeril od glave do pet, potem pa rekel, točni kot ure, naš šef pa rad zamuja. A veste, za kaj gre, zakaj smo vas poklicali? Mithans je

skomignil z rameni, nič ne vemo, danes so nas presenetili vaši s tem vabilom, je odgovoril in pomahal z listom papirja. Ne gre drugače, je pripomnil moški, ki je prinesel steklenico, jaz sem Mirko Čučnik, je rekel in se naslonil na rob mize. Večji je prisluhnil, pogledal proti vratom, ki niso vodila na hodnik, ampak v neko drugo sobo, šef prihaja, novi sekretar notranjih zadev, je zinil in pohitel k vratom. Odprl jih je na stežaj, vstopil je uniformiranec, visok častnik ljudske milice in zavpil, zdravo, Štajerci, kak ste, kaj je novega v totem Mariboru? Nič posebno novega, je galantno odvrnil Mithans in dodal, samo jaz sem iz Maribora, kolega sta iz Celja in s Ptuja. Vem, vem, vse vem o vas, ti si Gorazd Mithans, Štefanov brat, je pokroviteljsko rekel uniformiranec in sedel v naslanjač pod oknom, čaka vas hudičeva naloga in samo hudičevi učenci so ji kos!

Belšak je spil do dna, malo so se mu orosile oči, pokamo od radovednosti, tovariš sekretar, je dejal in odložil kozarec na nizko mizico. Vi pa že veste za moje napredovanje, se je začudil, v redu, jaz sem sicer še vedno z eno nogo v Upravi državne varnosti, je nadaljeval, po novem pa sekretar notranjih zadev, veliki šef te ogromne bajte, Pavle Jelenc, vaš novi predpostavljeni. Je jasno? Mithans se je zresnil, vrtinec navdušenja in presenečenja ga je dvignil na noge in salutiral je, jasno, tovariš sekretar! Mithans, pretiravat ni treba! je rekel Jelenc in iz Čučnikovih rok vzel mapo. Tule je vaša naloga, je nadaljeval Jelenc, tule je načrt, ki so ga sestavili v maršalatu, ja, pri Titu, on stoji za vsem tem. Pomahal je z mapo, jo odprl in nam razdelil liste, spete s kovinskima sponkama. To je pa čisto nova in drugačna naloga zame, sem zinil. Kaj si pa mislil, Zavadlav? je odvrnil Jelenc, vsaka naloga je čisto nova in čisto drugačna, začne se z A in konča z Ž. Jasno? Prikimal sem in opazil Mithansa, ki je stiskal ustnice in zmigoval z glavo, češ, Zavadlav, ne čudi se.

Čučnik, natoči fantom! je ukazal Jelenc in odprl svoj spis. V Tripoliju se je pred mesecem ali dvema na tajnem sestanku sestala peterica neuvrščenih držav. Nižji državni uradniki in zaupniki predsednikov držav so se zmenili, da se pooblaščenci šefov šestih držav srečajo v Kairu. Tam pričakujejo egiptovsko, indonezijsko, gansko, indijsko, jugoslovansko in libijsko delegacijo. Vi trije ste v naši delegaciji. Vodil jo bo Mithans. Jasno? Jasno! je afektirano odvrnil Mithans. Počasi, počasi, Prlek, je Mithansa miril Jelenc. Jaz sem Prlek! je posegel Belšak. Vem, vem, ga je pomiril Jelenc in nadaljeval, pravzaprav ste šefi vsi trije, take naloge nismo zaupali bebcem, ampak najbolj usposobljenim kadrom pri nas, je mlel Jelenc. Jutri letite z Brnika na Surčin, tam vas bo sprejel – mislim, da Ranković – potem pravac v Kairo. Gana in Egipt sta prva začela zbirat zlato za Kennedyjevo volilno kampanjo, očitno je, da Nkrumah nikoli ne bo pozabil Amerike in Pennsylvanije, kjer je študiral. Tema dvema so se pridružile še tri države, ki so zbrale reci in piši toni zlata. Pomislite! Ko se vrnete iz Kaira, bodo zlato na vojaškem letališču Batajnica predali tebi, tovariš Mithans. Jasno? Tisoč kil, madona! To ni zajebancija, to je velika naloga naše države, naše republike, naše partije! Je jasno? je grmel Jelenc in na dušek izpil kozarec albanskega konjaka. To še ni vse! Z Batajnice boste zlato prepeljali v Pulo, v Pulj po naše, tam ga boste naložili na ladjo – na ladjo tvojega brata Štefana – na pravkar obnovljeni Maribor in odpluli proti Združenim državam Amerike. USA! je v angleščino prevedel ZDA in nadaljeval, madona, v Boston greste, v Boston! Jelenc je sam sebi zaploskal, nastavil kozarec, in ko mu je Čučnik dolil, je izpil na dušek, odličen konjak! je razigrano rekel in se ozrl name. Nekam

mrk? Čemu tak ksiht? je vprašal Jelenc. Vstal sem, hudo odgovorna naloga, se vam ne zdi, tovariš sekretar? Jelenc je prikimal, ja, več kot odgovorna, zlato v zabojih – v dvajsetih kištah, če rečem po domače, ni hec. Ko se je začela druga svetovna vojna, je bilo dvajset ton vredno enajst milijonov dolarjev, danes je samo tona vredna toliko. Pomislite!

Vranko Šuljič, inženir strojništva iz Pulja, in Štefan Mithans, inženir konstruktor iz Maribora, sta morala – tako je velevala tradicija v vseh ladjedelnih svetih – povabiti kapitana in mu po protokolu odkriti ladijsko skrivnost: skriven, za posadko nedostopen ladijski prostor na ladji. Konstruktorji in ladijski kapitani so ga imenovali jašek ali šaht. Ladja Maribor tega prostora ni imela. S svojim skladiščem, v katerem je sprejela petindvajset ton tovora, s 44 posteljami in petsto mesti na krovu, ladja ni konkurirala čezoceankam, ki pa so šahte potrebovale v različne namene. Ko je Jadrolinija dobila posebno nalogo, so ladjo Maribor rekonstruirali v Uljaniku. Obnovo so zaupali Mithansovemu bratu Štefanu in Puljčanu Šuljiču. Poleg skrivnega jaška sta inženirja povečala prostornino za tovor in zmanjšala število mest za potnike. Plovilo pod jugoslovansko tribarvnico ne bo več plulo med kvarnerskimi otoki in med Puljem in Reko, po obnovi je Maribor dobil priložnost, da zapluje v širna morja in prepluje Atlantik. Konstruktorja sta tovarni del razdelila na dva dela, polovico tovora ladja sprejme na krmi, drugo polovico na premcu, po rekonstrukciji so na Maribor lahko naložili šestdeset ton tovora in sprejeli dvajset potnikov, toliko je bilo tudi kabin v podpalubju. Ladja je zelo spremenila svojo podobo, z dimnika je izginila celo robustna peterokraka zvezda.

Gorazd Mithans je v Pulj prispel z avtom ljubljanske uprave javne varnosti. Voznik je črnega mercedesa zapeljal na notranje parkirišče puljske ladjedelnice. Pričakala sta ga direktor podjetja Mladen Terljevič in konstruktor Vranko Šuljič. Odvedla sta ga v upravno poslopje, sedli so v direktorjevo pisarno, Gorazd je kmalu vstal in se z rokama naslonil na okensko polico, opazoval ladjedelnico in zaliv, kamor so v morje spustili dokončane ladje. Na strehah obratov, kjer so varili ladijske dele in sestavljali dele kobilice, je bilo veliko listja in iglic. Veter jih je prinesel iz mesta. Po dvorišču je proti upravni zgradbi korakal njegov brat Štefan.

V direktorjevo pisarno je vstopil nekaj minut pozneje. Brata sta se prijazno pozdravila, potem je Štefan bratu rekel, pred pol leta sem se sestal z ekipo, ki bo prenovila ladjo Maribor, sledilo je srečanje z inženirjem Šuljičem, s katerim sva uskladila mnenja o rekonstrukciji plovila. Iz številne ekipe sem že izločil varilca, železokrivca in električarja. Samo ta pisarna in mi vemo za skrivni jašek, Šuljič in jaz ga bova vgradila tako, da drugi delavci ne bodo vedeli za najino nalogo. Izvoli, Vranko, je sočutno rekel Štefan. Šuljič je na mizi razprl načrt rekonstrukcije, se sklonil in s kazalcem potrkal po pav's papirju, tu zgoraj sem načrtoval šaht. Štefan se je obrnil, stopil k mizi, mimogrede iz direktorjeve roke vzel kozarec vode in prikimal, zamisel ni slaba, skril sem ga pod komandnim mostom, je dejal in izpil požirek vode. Direktor ju je nekaj časa gledal, potem odkorakal k nizki omarici, jo odprl in s police vzel steklenico viskija, darilo maršalata, se je razveselil in odvil pokrovček. Med nazdravljanjem je Šuljič prikimal, čez nekaj trenutkov odkimaval, naposled pa rekel, pod komandnim mostom? Ne vem, če je to dobro. Tam je največji promet, pod mostom se stikajo vse ladijske žile, vse cevi so spodaj, vsi kabli in tako naprej. A ni premec,

kamor sem jašek umestil jaz, manj sumljiv, bolj priročen in več prostora ima. Kaj pravita, tovariša? Direktor je skomignil z rameni in pogledal Gorazda. Tudi premec je odlična lokacija, je rekel, dajmo se zmenit, lahko pa tudi glasujemo, je predlagal Gorazd in se zazrl v Šuljića. Brez kapitana? je resignirano vprašal Šuljić. Nobene zveze nima s tem, je ugovarjal direktor, mi smo tu bog in batina, je glasno rekel in izpil do dna. Gorazd je sedel, potegnil kozarec viskija k sebi, stegnil noge in rekel, ne bomo glasovali, šaht naj bo na premcu, tam je veliko prostora, logističnega prometa ni. Perfektno!

Kapitan Marin Marcelino je v direktorjevo pisarno vstopil uro pozneje. Markanten človek: skoraj dvometraš, roke do kolen, mišičast, noge mogočne, čevlji številka 48. Najprej sta si segla v roke direktor in kapitan, potem sta se z Marcelinom rokovala še brata Mithans in Šuljić, ki se je pred kapitanom priklonil in mu zaželel dobrodošlico na ladji Maribor, tovariš kapitan, ladja je prenovljena, vode ne prepušča, preskakuje valove, in ko bo v vaših rokah, bo mogoče celo letela, mu je rekel. Marcelino se je na široko zasmejal, nato previdno vprašal, saj me niste samo zato poklicali, mislim, samo zato, da bi se klanjali pred mano? Ne, ne, je pohitel direktor, nekaj imamo za bregom, je dodal in pogledal Gorazda, potem usmeril kazalec vanj, to je Gorazd Mithans, Štefanov brat. Res? se je nasmehnul Marcelino. Res je, je prikimal Gorazd. Marcelino je posegel, če gre za kako skrivnost, na dan z njo! Za šaht gre, za skrivni jašek, razkrit vam moramo, kam ga nameravamo vtaknit, je prepričljivo odgovoril Šuljić. Prejšnji Maribor ga ni imel, zakaj ga bo ta? se je začudil Marcelino. Ukaz od zgoraj, je odgovoril direktor, naravnost iz maršalata. Dio povero! je zinil kapitan in prijel kozarec viskija, ki ga je ponujal direktor ladjedelnice. Kje pa bo ta luknja v zakonu? Nismo se še odločili, je bleknil Gorazd, vas smo čakali. Glasovali bomo, Štefan predlaga luknjo pod poveljniškim mostom, tovariš Šuljić na premcu, nad balasti, ne vem natančno ... In kaj bom vozil v tem šahtu? je vprašal kapitan. Ne vemo še, vemo samo, da bo ladja iz Pulja odplula v ZDA, je odgovoril direktor. Dio povero! se je spet začudil kapitan. Zmenite se! je predlagal direktor, jaz ne bom glasoval, jaz pri tem nimam nič. Kdo je za to, da je jašek pod poveljniškim mostom? je vprašal direktor. Nihče ni dvignil roke. Dobro, je zaključil direktor, skrivni jašek ali kot pravi kapitan, luknja v zakonu bo na premcu, Vranko in Štefan sta odgovorna za njegovo izvedbo in rekonstrukcijo premca. Kapitan si je obrisal potno čelo, potemtakem nič več luksuzna, ladja ne bo plula po Kvarnerskem zalivu, križ čez obalno rekreacijo, tudi v redu, je prikimal kapitan. Kaj pa zaslužek? je previdno vprašal. Preden bo ladja odplula v Ameriko, bo vse znano, mu je odgovoril direktor, zaslužek, kurs, naloge posadke in imena mornarjev. Gorazd je vstal, direktorja potrepljal po rami, prepričan sem, da marsikaj veš, a se nočeš izpostavljat pred nami, ladja konec koncev ni Uljanikova last, Maribor spada v reško Jadrolinijo. In še nekaj sem zvedel, je ponosno rekel Gorazd, po prvotnem načrtu bi morala v Ameriko pluti ladja Zletovo, ladja bulk-carrier, a se je razvedelo, da ima barka skrivni jašek. Ker ladja Maribor nikogar ne zanima, nima skrivnosti. Očitno je, da samo šahti dvigujejo prah, se je nasmehnul Gorazd.

(odlomek iz romana)

Danica Križanič Müller

Reža sončevih vek

Proti točki nič

Denise Levertov

Včasih kar slepo zapelješ
proti točki nič. majski popoldan
pronica v krošnje še svetleče od dežja
nočes več izbirati zgrabiš kar je na dosegu
bojiš se ustavljati kot da te po cestah lovi smrt
premišljuješ samo kako bi ubežala in zapelješ
na strmi klanec nobenih ljudi le padec

če ni središčne točke čeprav iluzorne se nimaš
česa oprijeti spet lebdiš samo tokrat drugače nič
mehkega ne čaka med daljnimi skritimi plastmi
pod nadzemeljskim mahom. nič.
vse je gladko in drseče.
vesolje je črno.

Čebela

Še se spominja lune plamteče v listju
za drevjem je sijala skoraj divje rdeče
in nek cvet je malo premočno dišal

vonjivi prašnik jo je zvabil globoko vase
ob luninih menah pa je začel skrivnostno
rjaveti. opazila je da postaja podoben osatu
pri korenini bledečno belem

saj bi ne bilo nič posebnega če se ne bi
tako silovito *zaklenila v njegovo belo srce.*

Medenka

ni moje edino ime
lahko se zelo razvejam
imam močno vrasle korenine
včasih ukleščijo. čeprav nočem.
moji cvetovi so rožnato bele barve
z južnim limonastim vonjem rastem
celo na bankinah čeprav najbolj uspevam
v vrtu ne prenašam dolgotrajnega povečanega hladu
spomladi in poleti me je treba redno zalivati
ne presajati. *kot da je moje kraljestvo*
tem bolj *od tega sveta* čim bolj
se oddaljujem od njega.

Brodolomka

Nihče na obali ki se oddaljuje
ne more več slišati njenega glasu
čeprav je prav to kar si najbolj želi.

kakšen zapravljen trud ta tihi valoviti
jezik škrlatnega *klica* ki hoče doseči
vsako peščeno zrno posebej pa *se razbije*
v tišino ki pada nanjo kot mrzle kapljice.

kot ostrina zvezd. s svojim golim pogledom
jo objame do kože da postaja *vedno neznatnejša*
njen glas je pripet na obalo le še *z rdečino*

ki utripa in teče teče ...

Odštevanje

Ali lahko zimski dnevi
še delijo žar,
ki ju je sešteval,
kot bi bil njeno edino žarenje?

Ali je brez njiju še lahko ona?

Ali mu še lahko *prisluhne z usti*?

Morda pa se tudi zaradi nečesa tako neizbežnega
kot je menjavanje dneva in noči,
ne bosta nikoli docela izgubila drug v drugem,
nikoli drug iz drugega,

to je njena bela, sijoča tolažba,
ko jo kdaj sovražna luna
ledeno odšteva v nič.

Reža sončevih vek

Samo kakšen verz se iztrga izčisti plane
od nekod pritajeno šumenje prometa
ob potoku predirljivi jasni vzkliki
odprta šolska okna sence smrek svetloba
poblisne le skozi ozko režo sončevih vek in
kot pomežik s telefona udejanji kako daljno bližino.

ko bi le ne bilo vran njihovo hripavo krakanje
me spomni na ozkost reže ki še prepušča svetlobo
teme se bojim kot otrok včasih ne najdem nikogar
še sebe ne. razen morda kakega verza s katerim
si kupim vsaj še nekaj časa. vsaj še nekaj časa
za eno skromno človeško večnost.

Da vidi da sliši

V sveže zapadli papir
padem z razširjenima rokama
vsak gib je pomemben vsak
tudi takoj zasuti premik
- nič od tega ni samo zame -

da vidi da sliši se zlepi v kepo
me sune zavrti zapiči
za nek ovratnik topel in živ

pa čeprav se ob koži stopi
in izgine nazaj v ozki kvadrat beline

prav ko sem ga mislila odposlati.

Prelomljena prsnica

Kot izžarjen se razpršiš. sladko rezilo pogleda
namerno sune v prazno da ne bi slučajno pristalo
v čem živem in drhtečem. obrambni zid ki ga nič
ne preplavi navidezno brezbrizen. povsod
pa še začetki pogovorov približkov ljubezni.

spremljala te bom, vzela te bom s seboj

ne da bi vedel. pogledi blagih večerov so se
prevečkrat prevažali v popoldanske odkrito zašiljene.
nič ni vredno nevihte slovesa – prelomljene prsnice
ki bi poslej dihala tiho in plitko in hitro kot pes.

Borut Gombač

Teleskop

Drama

Dvorana je nabito polna.

Oblečen v tuja oblačila in telo
sedim na že zdavnaj zasedenem sedežu
in z zaprtimi očmi strmim na oder.

Zvečer

Utrujen od teže afektirano odigranih kretenj in besed
želim sleči ta tako neznosno prilagodljiv kostum,
hkrati pa si z obraza končno izmiti izraz,
ki ga je razmazal jedek zrak.

Ko pa skušam odpreti vrata garderobe,
se moja roka spremeni v kljuko.

Epruveta

Steklo sem pometel na smetišnico
in ga odnesel v smetnjak.

Ko sem se vrnil,
so bile črepinje še vedno na tleh.

Bile so tam tudi,
ko sem se vrnil tretjič,

sedmič,

stotič ...

Dolga leta sem ostre steklene robove oblizoval z jezikom,
preden se je kri končno zgostila v besedo.

Venera

Moje vprašanje,
ljuba,
je sestavljeno iz vseh možnih besednih kombinacij,
kar pomeni,
da ga bom zastavljal večno.

In to kljub temu,
da je neskončnost lahko neskončna le,
če vsebuje tudi možnost končnosti.

Dovoli mi,
torej,
da se čutno,
kot je lahko čutna le koža vesolja,
naselim v tvoj Da.

Trenutek

Spal sem sedem tednov,
zato lahko vstanem dovolj zgodaj,
da se še pravočasno odpravim od doma.

Moji koraki so dolgi
in daljši.

Tal,
ki s svetlobno hitrostjo drsijo v nasprotno smer,
se dotaknem le še tu in tam.

Osredotočen na cilj neustavljivo brzim po bližnjicah,
tudi po tistih optično varljivih,
virtualnih
in pomensko nelogičnih.

Odgovarjam le na neobstoječa vprašanja,
da ne potrošim preveč dragocene energije
z izčrpavajočim razlaganjem konteksta.

Z vročo sapo prediham mogočne ledene labirinte trenutka
in se na smrt utrujen še zadnjič naslonim na žareče ustnice.

Teleskop

Elektrike ni.

Kresilo vžigalnika je skrhano.

Hrapava stena zadnje škatlice vžigalic je razcefrana.

Baterija ročne svetilke se je že zdavnaj izpraznila.

Vrata in okna je prerasel beton.

V popolni temi so časovne in prostorske meje zabrisane,
zato ne vem,
če sem znotraj ali zunaj.

Ne vem,
če sem pravkar prispel ali sem tukaj že več let.

Ne vem,
če sem pisava ali pisna podlaga.

Besede,
ki so tam nekje v nedoločni globini nekoč za trenutek zabrlele,
so le še bled spomin iz pradavnine.

Boris Kolar

Prekletstvo Aiceline nad Avignonskim mostom in škofovim vinom

Mesto Avignon je bilo pripravljeno na novega škofa. Na ulicah ga je navdušeno klical tako plemeniti rod kot tudi meščani in najrevnejši kmetje in dninarji. Ljudje so iskreno verjeli, da bo človek velike, zaupanja vredne postave, milega obraza in izvrstnega teka dober gospodar in pravičen sodnik. Saj je bil še kako živ spomin na obleganje obzidja, za katerim so iskali zavetišče Katari¹. Želodci v Avignonu še danes krulijo glasno kot prašiči, če se le spomnijo grozne lakote, ki je takrat morila po mestu. Zato je škof Yves takoj prevzel nadzor nad vinogradi, vinskimi kletmi in kaščami. Po ukazih strogih upravnikov in kletarjev je od njegovega prihoda dalje po posestvih vedno tekala množica vajencev in skrbela, da so imeli kuharski mojstri pri roki vse, kar se je spodobilo za škofovsko mizo.

A še bolj kot o dobrem gospodarju, se je širil glas o pravičnih razsodbah škofa Yvesa. Prisluhnil je iskrenemu kesanju, vendar je ostro kaznoval povratnike in lažne spokornike. Ob njegovih sodbah so meščani sprva negodovali, saj krivcev ni doletelo krvavo razčetverjenje, sekanja udov in natikanje na kolo. Škofova duša ni prenesla groznega kričanja in brizganje krvi po stenah hiš, zato je obsojenega dal zapreti v težko železno kletko. Rabelj je hudodelca spustil z oboka novega mostu, da se je potopili v temne globine reke, pošteni meščani pa so se namesto na mestnem trgu zdaj gnetli na bregu reke. Utopljenca tudi ni pustil razkazovati, dokler ta ne bi povsem zgnil in bi ga raznosili krokarji, temveč ga je dal zagrebsti zunaj obzidja že drugi dan po izvršeni obsodbi. Ljudje so se bali, da kazni ne bodo dovolj eksemplarične in da se bo povečalo število konjskih tatov in judovskih trgov-

1 Katari, v Franciji tudi Albižani, verska ločina, ki je bila v začetku 13.stoletja razglašena za heretično.

cev. A ni bilo tako. Groza tihe smrti in govorice o strahovito zverženih obrazih utopljen-
cev, ki so se na dnu reke srečali s samim Satanom, so delovale učinkoviteje od vislic in se-
kire.

Mlade race so se golile v poletni vročini, preden jim je pognalo novo perje. V tem času
so imeli grajski perjadarji polne roke dela. Do zime bodo race in gosi spitali, kasneje v
pozni jeseni jih bodo dovolj omaščene, a še vedno drobne in mehke, zadušili ter kose mesa
vložili v sode z mastjo. A tisto jesen je kuharski mojster poklical vajence in jim zaukazal,
naj se zgledujejo po škofu, zato rac niso več umorili s krepkim stiskom drobnega života.
Zdaj so ubogim živalim podržali glavo v sveže zvarjenem pivu, dokler se niso zadušile. Kot
da bi mlade race v svojem kratkem življenju zakrivile kaj hudega, morda so celo spodbu-
dile grešne skomine po mehkelem račjem mesu v času, ko je pred obzidjem stal papeški
legat². A novoimenovani škof ni imel časa za race in perjadarje. Pod jesen je postajal vedno
bolj vznemirjen. Trgatve se še niso začele, a kazalo je, da mu bo trta naklonila kar najbolj
blage darove. To bi bilo božje znamenje, ki ga je tako nestrpno pričakoval in zanj molil vse
noči. Po kolenih je hodil okrog oltarja Gospe in jo prosil za dobro prvo letino. V svoji spal-
nici je dal celo odstraniti kamnite pragove. Podnje je na skrivaj vstavil figurico, ki mu jo je
v roko nekoč potisnila preljuba teta Aurueguen. Bakreni malik je res imel človeško telo z
ovnovo glavo, zato bi zlonamernež v za v pest veliki podobi lahko videl hudiča. A škof se ni
izneveril Gospodu. Ne, njega je ljubil z vso svojo ogromno bitjo. Le one, ki lahko ob polni
luni hodijo po praprotnih listih, in one, ki na poljih zasnetijo žito in žive na dnu temnih rek
ali v skalovju nad prepadi je poprosil, naj obvarujejo njegovo letino.

Škof je globoko verjel, kar so pravili v njegovem rodnem Plougrescantu: "Vreča s
srečo bo le tako debela, kolikor bo poln siromakov trebuh ob prvi Gospodarjevi žetvi."
Škofa Yvesa so preganjale zle slutnje, saj si ni mogel niti zamisliti, da bi iz njegovih kleti
prinesli na mize kaj drugega kot najboljše vino v krščanskem svetu.

A na škofovo veliko grozo se je zlo uresničilo še tisto jesen.

Nesreča se je zgodila malo pred Vsemi svetniki.

Pred škofa sodnika so privedli Aicelino, češ, da je spet zastrupila vode na vaških izvi-
rih. Tokrat je poginila krava in par prašičev. Že pred leti so jo za enak zločin javno prebi-
čali, le da so takrat poginile vse kure v vasi. Škof Yves je bil resnično jezen, ko je slišal za
povratnico. Kako mu jo je ženščina lahko tako zagodla ravno v času sladkega pričakovanja.
Že sama misel na obsodbo mu je jemala tek in spanec. A druge izbire ni imel. Babura je
kričala in preklinjala, metala se je ob tla in se trgala z vrvi, s katero sta jo ječar in rabelj vle-
kla skozi mesto do kapelice svetega Benezeta³ na prvem oboku mostu, ki bo kmalu prečil
reko.

Kljub veliki ljubezni do svetnika si mestni sodniki brez kraljevega dovoljenja niso
drznili graditi novih obokov mostu. Šele po prihodu novega škofa so se dela nadaljevala v
veselje in ponos meščanov, ki so tako izpolnili zapoved božjih besed izgovorjenih skozi

² Katarje je v obleganem in sestradanem Avignonu k predaji poizkusil prepričati papežev odposlanec.

³ Sveti Benezet: je bil po izročilu preprost pastir. Ob videnju mu je Bog naročil, naj sezida most preko Rone. Most ni-
koli ni bil dokončan, saj je reka vedno znova odnesla novozgrajene oboke.

usta ovčjega pastirja. Zagotovo tudi niso pozabili na velike prihodke, ki jih je obetala mostnina in mitnica na reki. Takoj za svetniku posvečeno kapelico na začetku mosta se je že bahal novi obok, proti nasprotni obali pa so se stegovali močni leseni oporniki, ki bodo podpirali velike kamnite bloke. Le da je na lesenih škripcih, ki so pomagali dvigovati težke skale, zdaj visela železna kletka. Rabelj bo popustil vrv in poslal kletko proti dnu reke. Obsojeno hudodelnico bo s pomočjo volov iz vode potegnil šele naslednji dan in jo postavil na ogled, preden bo skrivenčeno, belo truplo zagrebel zunaj severnega mestnega zidu.

Aicelina se je umirila šele v težki, železni kletki, ki je čakala, da jo potegne na dno reke. Tudi množica ljudi je utihnila tako, da je za trenutek nastala čudna tišina. Kasneje so govorili o zlovesčem molku, utihnile so še ptice, prašiči so nehali kruliti in ovce blejati. Menda so onemeli celo valovi reke. Takrat se je zaslišal zlovesči glas čarovnice, kako je v starem jeziku z groznim grlenim glasom izrekala kletev nad škofa in nad mesto. Ljudje iz Avignona je niso razumeli, zato pa je prebledel škof Yves. Ta ženska ga je klicala z njegovim pravim imenom čeprav zanj v Avignonu še nihče ni slišal:

»Preklet bodi ti, Erwan iz Plougrescanta! In za večne čase naj bo prekleto mesto Avinhon,⁴« je sikala z glasom kače in jezne risinje, »ti, ki si za seboj zaprl težka cerkvena vrata, ne misli si, da mi boš ušel. Ne ti, ne tvoje seme. Trpel boš, ker si mi vzel moje ničvredno življenje, trpel boš, ker boš izgubil svoj največji zaklad. Zaklad, ki ti je bil obljubljen in ga čakaš, ker misliš, da je tvoj. Gledal ga boš, držal ga boš v rokah, a nič ti ne bo ostalo od njega. Tvoji požrešni sladostrasti je po meri le še nečimrnost in grabežljivost tega mesta, ki pod pretvezo zaobljube svetniku gradi most čez to reko, čez moj mrzli grob. A vedite, vi požrešni mrhovinarji, kamen nikoli več ne bo ostal na kamnu, tu na kraju mojega pogubljenja. Preklet bodi Ervan iz Plougrescanta ti in ...«

Rabelj je spustil vrv in težka kletka je izginila v reki, še preden je prestrašeni škof lahko odprl usta in karkoli storil. Škofa je obšla slabost. Smrtni znoj mu je stopil na čelo, tako da se je komaj prijel grajene ograje na mostu. Ni zmolil očenaša za grešno dušo, ne prosil za njeno odpuščanje. Ljudje so videli, kako se je veliki pravičnik opotekal v zaklon nosilnice. »Nesite me proč. Kaj čakate? Stran! V kleti me nesite,« se je slišalo ječanje prestrašenega gospodarja.

»Kam? Kam naj ga nesemo?« so se spraševali zmedeni nosilničarji.

»V kleti, v vinske kleti« je zdaj rjovel škof, kot da mu prihaja zadnja sila. Ubogi nosilničarji, prestrašeni zaradi grozne bolečine v gospodarjevih krikih, so zdaj pograbili nosilnico in stekli, kot da jih bičajo peklenški. Meščani, ti so pasli radovednost pod obzidjem in si obetali nekaj vznemirjenja ob pravični sodbi, so zdaj onemeli gledali poskakujočo škofovsko nosilnico, iz katere se je slišalo poskakujoče ječanje.

V kleti je škof nemudoma stekel k sodu, od koder so natakali njemu najljubše vino. V njem se ni pretakala bikova kri, ta te je brcnila pod kolena, da si se po prvem vrču zvrnil v listje in slamo. V krčmaričini stelji za živinčeta si se potem valjal, dokler se iz njega ni

4 Avinhon: okcitsansko ime za Avignon.

privlekla moška zver s krvavimi očmi in z zakisano slino nalepljeno na brado, medtem ko si kot prašič krulil ženskam pod krilo in scal v svoje lastne cokle.

Ne, škofovo nežno vino je blago božalo nebo in jezik, tako ljubosumno, da še nosu ni pustilo meniti se za kaj drugega kot za blagi dah vinske cvetice. Po ustih se je sprehajalo in budilo spomine iz rane mladosti ali pač iz časov, ko je mehkoba te blažene pijače naredila človekova lica gladka in abdomen voljan. A za vsem tem blagim dišavjem odličnega vina je stal odločni in jasni okus od svetega Martina posvečenega vina. A zdaj je škof tresoč in skoraj v solzah stal pred svojim zakladom. V smrtnem strahu je držal kelih svojega dragocenega napoja.

Presunljiv krik je raztrgal podzemlje vinskih kleti škofa Yvesa.

»Ne, ljubi bog! Nee, prosim te! Pusti mi te mračne kleti, saj mi sicer ni vredno živeti.«

Mož je padel na kolena in rotil kletarja, naj vendar poskusi njegovo vino, najboljše vino krščanskega sveta.

»O propast, ljubi moj Guio, prosim te, poizkusi to vino, povej mi odkrito, ali je nesreča zaslepila le moje čute ali pa je zarečena kletev res pohabila to božjo stvaritev!«

Guio je presenečen gledal gospodarjeve muke, ne da bi vedel, ali lahko pri čem pomaga, zato je bil vesel napotka, kako naj olajša bolečino svojega gospoda. Z vajeno kretnjo je nagnil kupico, a že v naslednjem hipu mu je obraz preletelo presenečenje, zaradi katerega je zagnal dragoceno škofov kelih v temo podzemnih hodnikov.

»Gospod, naj me razčeterijo štirje najmočnejši konji Lengadòca, če to ni delo Satana! Vaše vino, moj gospod, vaše vino, naj me pohodi trop starih saracenskih bab, vaše vino ni boljše kot kozja scalina.«

Potem sta jokala kot brata nad umrlo materjo, rila sta po ilovnatih tleh, tekala od soda do soda, a vino nikjer ni bilo boljše kot kozja scalina.

Tisto noč je mesto prebudilo grozno bobnenje, ki je prihajalo iz reke. Ljudje so se potuhnili in se zarili v slamo svojih ležišč, od strahu so cvilili bolj kot pred leti, ko je pred mestnimi vrati stala silna vojska gospoda Monfortskega. Nasledneje jutro so vsi meščani hiteli k mostu in k reki. Bahavega novega loka, s katerim so se ljudje namenili prečiti reko, ni bilo več. Dan poprej se je še ponosno razkoračal čez reko, a je v tisti, z luno obsijani noči, ko so se jesenske megle še pred večerom privlekly na vodo, v grozljivem trušču končal v žrelu nenasitne globine. Skupaj z mostom je reka za vedno požrla tudi kletko z Aicelino. Na veliko grozo ljudi se je večša še dolga stoletja prikazovala v meglicah nad reko. Še najraje v nočeh, ko so polno luno zakrivali oblaki. Nesrečniki, ki so stražili mestno obzidje, so v blede mesečini gledali Aicelino, kako s prstom kaže na most in na mesto, medtem ko se utaplja v nežnih meglenih koprenah. Nikoli več se kamen ni obdržal na kamnu, četudi so se ljudje še tako trudili in okrepili podpornike z velikimi skalami. Oboki mostu niso zdržali več kot leto ali dve. Nedotaknjen je ostal le del, kjer je stala kapelica s svetim Benezetom ali tistim, kar je od svetnika ostalo, potem ko so mu truplo razkosali trgovci s čudeži in svetimi relikvijami.

(odlomek iz romana v nastajanju Koze dobrega škofa Yvesa)

Rok Vilčnik

Pesem mojega očeta

X. PRIZOR*Pod arkadami.**Mladeniča sedita na smetišču.*

MARCO (Smeje.) A ti je Guiseppa pokazala tisto svojo čečkarijo?

CARMINO Je.

MARCO In kako se ti zdi?

CARMINO Še kar. (Obmolke, kakor da to ni vse, kar misli reči, nato res čez hip ...) Samo tiste rdeče packe mi niso jasne.

MARCO To je njena kri. Ne more slikat s povoji in si jih sname.

Trenutek tišine. Carmino razmišlja in Marco ga opazuje ... dokler ne povzame ...

MARCO Jaz sem pa znanstvenik, veš. To imam v krvi.

CARMINO Vem, mi je Guiseppa povedala. A nisi revolucionar?

MARCO Ja, seveda sem. Kaj ne morem biti oboje? Če je Jezus lahko človek in bog ...?

Marco čaka, kaj bo na to odvrnil Carmino, a tega zanima nekaj drugega ...

CARMINO Kaj pa violončelo?

MARCO Ah, to igram zaradi fotra. Saj vidiš, da me ne mara.

Marco čaka na Carminovo reakcijo, a Carmino ne reče nič.

MARCO (Se mu nasmeji.) Ti si faca! Vsaki klippan bi me zdaj hotel tolažit. (Občudujoče.)

Res si faca. Si ti sploh Italijan?

Carmino se nasmehe.

CARMINO Nekoč sem živel zgoraj. (Pokaže gor.)

MARCO Daj nehaj! Ne ga srat! In? Se ti je obrnilo?! Kaj pa delaš zdaj tukaj? Ej, stari, če jaz pridem enkrat gor. (Zmaje z glavo, češ, potem bo pa to res nekaj posebnega – nato nena-doma nahruli Carmina.) Pa kaj vraga zdaj delaš tukaj bedak?! Si ti sploh pri sebi? (Resno misli.)

Carmino molči.

MARCO Me ti zajebavaš? Kaj je s temi tvojimi premolki? A misliš, da zgledaš pameten ali kaj? En drek zgledaš! Klippan zgledaš!

Carmino še naprej molči, zato Marco samo zamahne nad njim z roko.

MARCO Eh, nič ti ne verjamem. Samo nakladaš. To tvoje sanjanje, pa to, da si živel med srečnimi.

CARMINO Srečnimi?

MARCO Ma onimi klipani zgoraj. Drek jih gleda bebce. Naj grejo s svojimi raketami v božjo mater! Pa naj grejo čimprej, ker kmalu bom zažgal ves svet.

CARMINO (Se nasmehne.) Kaj boš?

MARCO No, me veseli, da ti je to smešno. Svet bom zažgal – kot šibico ga bom uprasnil. (Objame Carmina prijateljsko čez ramena in mu zaupno razloži.) Glej Carmino, vse je nastlano s smetmi. Zažgeš na enem koncu in vse zgori. A ni čisto tako ... Vmes so jarki – mislim potoki, reke, morja ... a ne. Edino voda preprečuje, da ne bi svet zagorel kot prelepa olimpijska bakla. Najti moram zmes, ki bo v stiku z vodo sprožila procese, da bo tudi voda zagorela. (Se zareži.) Tam spodaj na dnu, pa je itak toliko smeti, da se jim ne splača izognit. Ka bum! (Vzklikne in z rokami ponazori eksplozijo.) Velikanski južni sij.

CARMINO Koliko let bi potem zemlja rabila, da si opomore?

MARCO Kaj vem, milijone?

CARMINO Kaj pa življenje?

MARCO Kaj življenje?

CARMINO Živa bitja. Spet bi bil mrtev planet.

MARCO (razburjeno) Mrtev? Mrtev?! A atomi niso živi?! A lava, ogenj in prah ne obstajajo? A to pomeni, da niso živo? (Nenadoma obmolkne in pogleda resno Carmina.) Slediš?

CARMINO (Se mu nasmehne.) Veš, da.

MARCO No, fino. Vsaj nisi butl. Enkrat sem enemu tovornjaku šel to razlagat. Veš, kaj je rekel?

Carmino ne reče nič, samo gleda ga.

MARCO Aja, tebi klipanu se niti vprašat ne da. Mater, ta tvoja manira vsevednega modreca ... Samo če bi mi pa zazehal, bi te pa obrisal. Ne dovolim, da mi kdo zeha, ko mu talam bisere. (Nato se spomni tovornjaka in vzklikne.) Nič ni rekel – nič! Čisto nič! Kakšen zahojenec. Jaz mu razlagam o smislu življenja, on pa zeha. Imel pa je dober stroj. Volvo. To je žival. Kopa ko grizli. Pa polno nagib bab v kabini. Nalepljenih (Se zareži.), da ne boš mislil, da pravih. Pa kalašnikovka pod sedeži. Je rekel, da ga je enkrat šel obiskat v Rusijo, tega generala ali kaj je bil, ki si je to puško izmislil. A jaz mu ne verjamem. Ta tip bi moral bit potem star ko svet. Baje na Kavkazu živi samo od kefirja. (Se zareži in spet objame Carmina čez ramena.) A ti meni vse to verjameš? Ha, ha, ha – včasih si še sam verjamem!

CARMINO Torej nisi znanstvenik?

MARCO En navaden drek sem – to sem. Ampak to pa tako kot treba. Ne popuščam. Imam idejo!

CARMINO Poln si idej.

MARCO (Se umakne od njega in ga pogleda.) A ti mene zajebavaš? Ne, ne zajebavaš me – resno misliš. To mi je všeč pri tebi, da resno misliš. Ja, imam to idejo. Celemu svetu bi pomagala in bila bi bolj brana kot biblija.

CARMINO Knjiga?

MARCO Ja, ta brihtni, knjiga. Vendar, kakšna knjiga. O stvareh, o katerih molčijo.

Marco utihne in ne reče več nič, kakor da čaka Carmina, da bo radoveden.

MARCO A ne boš vprašal, o čem se molči? Ne, ne boš ne, ker veš, da bom vseeno povedal; ker itak rad čvekam in težim. In ti to veš. Pa me nisi niti naštudiral, samo tak si. Znaš ljudem dat prostor. Ne pa tak ko moja sestra. Včasih tako najeda. In reži se mojim idejam. Tu doli so res brezkoristne, gori bi si pa z njimi že naredil svoj plac.

Marco se reži.

Pa mogoče sem malo psihopat. Malo. Mičkeno. (Pokaže s prstom to 'mičkeno'.) A se me bojiš?

CARMINO Se.

MARCO Zakaj pa ne pokažeš?

CARMINO (Čisto resno.) Oprosti, ker se ne vidi dovolj.

MARCO (Se na ves glas zakrohoče.) Joj, ti si res en butl! Še večji butl kot jaz! Pa kako ti to rata? (Oponaša Carmina.) 'Oprosti, ker se ne vidi dovolj.' (Se krohoče.) Ja, si ubrisan, ni kaj. (Nato se zresni.) Šoferji nočejo na ta odpad in potem jaz prevzamem. Bojijo se, da bi se kontaminirali. (Zadnjo besedo pove poudarjeno jasno in eksaktno.) In prevzamem jaz. Od kod ti to veš? Si iz Camorre?

Carmino ga samo gleda.

MARCO Si službeno?

Ni odgovora.

MARCO (Odkrito resno.) Saj to razumem. Ta pedrski šofer pač ne bi smel zehat. Volvo je še nedotaknjen tam spodaj. (Pokaže z roko nekam v daljavo.) Včasih se malo vozim in poslušam radio. Saj razumeš, ne. Doma ga moramo šparat za fotrove bedaste nočne, tu pa si lahko naštelam rokenrol, stari. (Navdušeno vzklikne.) Rokenrol! (Nato se spet zresni.) Kaj so ti rekli? Čisti šus ali opomin? Opomin zagotovo boli. Samo, da veš, stari in sestra nič ne vesta. Škoda bi bilo, da bi njiju dva tudi. Res škoda. Pa čeprav Guiseppa ne bo več dolgo, staremu pa se meša. Dobra človeka sta – ne tako kot ti in jaz. Imata nek smisel.

Tišina. Carmino molči. Ne vidi se, ali gleda Marca ali skozi njega ali mimo njega. Ta nena-doma zakriči.

MARCO Carmino, drek, brat si mi!

CARMINO (Počasi reče.) Nisem zato tukaj.

MARCO Zakaj pa?

CARMINO Povedal sem ti – sanjam in rad bi se enkrat zbudil.

MARCO (Nejeverno.) Orožja res nimaš, a lahko, da si ga kam skril.

Fanta vstaneta, veter jima mrši lase. Marco povoha v zrak.

MARCO Po etanolu diši. Spet so pripeljali hladilno tekočino iz nukleark. Cele dneve hladijo te reaktorje za gor. (Namigne z glavo na 'gor'.) Evropa je zdaj zgoraj in nas so zapustili Carmino. Ljudi so zapustili. Kako lahko nekdo kaj takega naredi? Samo če bi jaz imel otroke, na primer sina ali pa hčerko, bi tudi želel, da je gori. Saj je čisto človeško bit taki hinavski drek, kaj? Pa najbrž tudi ni zakomplicirano. Vse je jasno, ko imaš nekoga rad. Me imaš ti rad?

Carmino ne reče nič.

MARCO Seveda, ja – ti ne odgovarjaš na vprašanja. A lahko bi mi povedal, preden me boš ubil. Veš, ko si spal, sem te gledal. Nisem še nikogar videl tako mirno spat. Svoj živi dan ne. Sicer jih na splošno nisem videl dosti spat, a čisto dovolj najbrž, da lahko presodim. In nikoli si ne bi oprostil, če bi uničil kaj tako lepega. (Pogleda proč, nekam v daljavo – a potem nazaj Carmina.) Ne bi smel v kabino, ko me je poklical. Bil je en navaden stari prasec in tisto niso bile nage babe. Bil je hrust. Nikoli ne bi smel uničiti kaj tako lepega.

Tišina. Nato ...

MARCO Oče je rekel, da nas boste enkrat našli. Camorra ne oprošča.

Tišina. Čez čas ...

CARMINO Nisem od Camorre.

MARCO Saj je vseeno. Brat mi nisi. Rad bi imel brata. Svojega nisem nikoli mogel imeti.

CARMINO (Mu zatrdi.) Sem tvoj brat, Marco.

MARCO (Po licu mu steče ena sama solza.) Osamljeni kavboj sem, Carmino, a dosti dosti preveč občutljiv za ta svet. Zato mi ne govori teh lepih stvari. Naredi, kot si se odločil. Saj se vedno moramo odločit, kaj? Za nekaj.

Ali drugi odločajo zate ...?

Gledata se.

Carmino ga hoče objeti, a Marco ne pusti. Carmino spet poskusi, a spet se ga Marco otrese. Tedaj ga Carmino z ihtavo silo objame in Marco popusti. Nasloni glavo Carminu na glavo in sunkovito zajoče. Carmino mu eno roko nežno položi na glavo, na rahlo ga poboža in tam mu roka obleži. Z drugo roko izvleče pištolo in jo nastavi Marcu zadaj na glavo. Tedaj nekaj za-sluti in pogleda tja. Guiseppa je. V rokah drži kalašnikovko obrnjeno proti sebi – cev ima porinjeno v usta.

Gledata se.

Marco na njegovi rami hlipta.

Carmino pospravi orožje.

CARMINO Kalašnikovka ni za v usta.

MARCO (Dvigne glavo in se mu nasmehne, a ne razume prav, kaj misli.) Kaj?

CARMINO Lahko dobiš infekcijo in umreš.

GUISEPPA Papež se je zbudil.

XI. PRIZOR

Velika spalnica

Papež sedi v postelji, naslonjen na vzglavnike. Guiseppa in Marco sedita ob njem, vsak na svoji strani postelje.

PAPEŽ Kako živite tu spodaj?

MARCO V redu. Včasih se da videti sonce.

GUISEPPA A to je le ponoči.

MARCO Guiseppa, kolikokrat naj še rečem, tisto je luna.

GUISEPPA Oh, ti! (Zamahne z roko proti Marcu, češ, daj mir.) Kakšno je zgoraj nad oblaki?

PAPEŽ Modro, otrok moj.

GUISEPPA (Se nasmeji bratu.) Mi vsi smo njegovi otroci. A ni to lepo? (In že pohiti naprej.) Modro in kakšno še?

PAPEŽ Rekli so, da zažigalnice ne obratujejo več in da se bo po božji volji čez sto let ozračje popravilo.

MARCO Odgovorite sestro, prosim.

PAPEŽ (Pogleda Guiseppo.) Lepa deklica si.

MARCO In vi ste utrujen star mož, ki troši nesmisle.

PAPEŽ Človek je ustvarjen po božji milosti.

MARCO Človek je ustvarjen po božjem srdul!

GUISEPPA Marco je revolucionar, veste.

MARCO (Mu ni prav, da je povedala.) Guiseppa, drži gofljo!

GUISEPPA No, vsaj rad bi bil. A tu ni ničesar, kar bi se dalo spremenit.

PAPEŽ Ne verujete v boga?

MARCO Oče veruje in Guiseppa nekaj žuli tisti križ tam.

GUISEPPA Ne žulim ga, prah brišem.

PAPEŽ Torej ste ateist mladi mož?

MARCO Nisem ateist. Samo vseeno mi je, ali obstaja ali ne. Bog, ki dela čudeže, je kot škrat, ki straši otroke.

GUISEPPA Jaz pa verjamem v boga. Vsak od nas je sam, osamljen in prestrašen.

MARCO Jaz nisem sam, osamljen in prestrašen.

GUISEPPA Ne, ti si zraven še trčen.

MARCO (Jezno plane nad njo.) Veš kaj, pred papežem pa ne boš tako govorila z mano!

GUISEPPA (Se mu postavi po robu.) A da ne? A mu naj povem, kaj vpiješ ponoči?

MARCO (V silni nemočni jezi stisne pesti in zobe.) Joj, če ne bi bila moja sestra! *Marco pljune in odvihra. Papež gleda za njim.*

GUISEPPA Se bo že pomiril.

PAPEŽ Kaj vpije ponoči?

MARCO V snu vpije za mamo.

PAPEŽ Kje pa ima, mislim, oba, kje imata mamo?

GUISEPPA Camorra jo je ubila. (Vzdihne.) Nehote. Streljali so na enega svojega.

PAPEŽ Camorra?

GUISEPPA A ste tam zgoraj že vse pozabili? Camorra. Camorra!

Glasneje ponovi, da mu bo bolj jasno.

GUISEPPA (V pojasnilo.) Mafija. Kaj nič več ne sodelujete z njimi? (Nato se spomni.) Aja, mogoče niste italijanski papež.

PAPEŽ Zgoraj ni več držav.

GUISEPPA Edino pametno, če mene vprašaš. Edina meja je torej ta megla.

Vrne se Marco.

GUISEPPA Si se umiril?

MARCO Daj mi mir, pokveka. (Sede mulasto v kot.)

GUISEPPA (Papežu.) Vidite, tako mi pravi. Ker nimam vse kože na telesu. (Pokaže po-voje.)

PAPEŽ Kaj se ti pa je zgodilo?

GUISEPPA A boste dali te vaše halje, da jih operem? Takole umazani že ne morete hoditi naokoli, še posebej, če ste papež.

PAPEŽ (Mu je zavoljo tega neugodno, ne ve kaj bi pravzaprav.) Oprati? Mislite ...?

GUISEPPA Ne rabite se bat, da bom pobarvala. Na roke perem. No, na plastične rokavice. Saj veste zakaj. (Namigne spet na povoje.)

PAPEŽ (Se vda.) No, ja ... prav.

GUISEPPA Čakajte, vam bom pomagala sleči. (mu gre pomagat)

PAPEŽ (presenečeno) Tukaj?

GUISEPPA Ja, kje pa? Nikar se ne bojte, imam dva odrasla moška, za katera skrbim.

Dajmo, no ...

Guisseppa ga že drži za oblačila, tako da svetemu očetu ne preostane drugega kot da se prepusti njenim veščim rokam. Čez glavo mu družno potegneta dol oblačilo.

GUISEPPA Še spodnjice.

PAPEŽ Ne.

Guisseppa proti njemu odločno stegne roko.

GUISEPPA Ne bom dolgo čakala.

Marco sleče papežu spodnjice in jih položi čez njeno roko. Marco se nasmiha.

GUISEPPA Tako, ja.

PAPEŽ Te ne bolijo? (Misli na njene roke.)

GUISEPPA Hecno, a nič ne čutim. Pazit moram, da se ne podrgnem, ker potem peče in se strašno dolgo celi.

Papež je gol. Pogleda Marca, ta se mu bedasto nasmehne. Kot da je njemu še bolj nerodno kot papežu.

GUISEPPA Imate kaj v žepih?

Pobrska in najde vžigalnik. Marco si ne more kaj, da se ne bi na glas nasmejäl.

GUISEPPA Kaj je? Kaj se režiš?

MARCO Papež, pa kadi.

GUISEPPA Tudi on je samo človek. Najbrž pa ima to za sveče prižigat.

PAPEŽ (Skromno prizna.) Za cigarete je. Moj mali greh.

GUISEPPA Odnesem prat. Vam prinesem kaj čistega.

Guisseppa odide s papeževimi oblačili. Nastane tišina. Marco gleda proč, medtem ko ga papež opazuje. Čez čas slednji začne ...

PAPEŽ Doživljanje narave je podobno izkustvu boga.

MARCO Bogu bi morali soditi.

PAPEŽ Kdo bo sodil boga?

MARCO Ljudje, kdo pa? Tisti, ki jih okoli prinaša. Bog je isto kot mafija. Varuje te zato, da

te lahko izkorišča.

PAPEŽ (Se mu nasmehne.) Ko bi bilo tako enostavno.

MARCO Za nekatere je njegova odsotnost pravo olajšanje.

Vstopi oče. Gleda naokoli. Gleda njiju ...

OČE Kje je papež?

MARCO (Pogleda starega, če se ta zafrkava ali kaj, nato mu le reče, ko vidi, da ga res ne prepozna.) Ja, tukaj. Kaj si slep. (Pokaže na papeža.)

OČE Mulc, ne zafrkavaj se! Povej mu, da so na radiu rekli, da bo velika reševalna akcija. Gre nazaj v drugo sobo in za seboj zapre vrata, a hip zatem je že nazaj – hoče nekaj reči, a ga sin prehití ...

MARCO Sem že vadal, ja.

To očeta ustavi. Izgleda, da je res to hotel vprašati. Nekaj si zamomlja v brado in odide v sobo.

MARCO No, super! Spet bodo vohljali tod okoli.

PAPEŽ So že kdaj?

MARCO Ja. Ko je bil južni sij.

PAPEŽ Misliš kot tisti polarni severni sij?

MARCO No, fino, da veste, kaj je to, da vam ni treba razlagat. To je bil naš kampanjski južni sij. Vžgal sem tisti sod, ki je opekel Guiseppo. (Navdušeno.) To bi morali biti zraven! Najbrž je bilo radioaktivno ali kaj vraga! Ko je zagorelo, se je svetloba izlila v zrak – kot tista reka – veletok se ji reče – polna milijonov drobnih iskric! Koder mi je segel pogled, je bilo tako. Vse je migotalo in žarelo! To bi bil čudež za vas! Stavim, da tega še Jezuf ni bil zmožen. Potem pa so naenkrat pridrveli z vseh strani! Še komaj, da smo se lahko poskrili dol v klet. Imamo tako klet, veste, kjer nas nihče ne najde.

PAPEŽ Ime mu je Jezus, ne Jezuf.

MARCO Zanalašč sem tako rekel. (Se zareži.) Rad sem obešenjaški. Kdo je bil sploh ta tip, da Guiseppa vsak dan obriše prah z njega?

PAPEŽ Jezus Nazarenc je bil osvoboditelj naših grešnih duš, mož, ki je opredelil, kaj pomeni biti človek.

MARCO O, saj se spomnim zgodbic o njem, samo ga nisem nikoli povezoval z bogom.

Vedno se mi je zdelo, da je preveč naš.

Tišina. Marco napeto razmišlja.

PAPEŽ In kaj vadiš?

MARCO Eh, nič.

Tišina. Papež nenadoma zahlipa.

MARCO (Takoj skoči k njemu.) Gospod papež, kaj pa je?

PAPEŽ Bili smo tam. Bazilika Svetega Petra zeva prazna; ves Vatikan zeva prazen.

MARCO Kot so prazne piramide.

PAPEŽ (Joče.) V morju smeti so biseri.

Vstopi Guiseppa z oblačili, začudeno zazija ... In takoj navali jezo na brata.

GUISEPPA Kaj si spet naredil s tem svojim nesramnim gobcem?!

MARCO (Se ji braneče izmakne.) Jaz že ne! Jaz nič!

PAPEŽ Ljuba deklica, ni on kriv ... (Jo pogleda skozi solze.)

MARCO Cmeri se, ker je Vatikan šel v maloro.

GUISEPPA O, ste vi en občutljiv papež. (Sede ob njem.) Tu imate oblačila. (Mu jih da.) Ta pražnja očetova. Podobne postave sta.

PAPEŽ Hvala ljuba deklica. (Se prične oblačiti.)

GUISEPPA (Se skloni k njemu in ga poboža, da ga potolaži.) Ne bodite žalostni, sveti oče, saj bomo nekega dne vse to pospravili. Rakete, pravijo, so izumili, ki bodo smeti odpeljale na druge planete.

MARCO Prej bojo oni za vedno odleteli proč.

GUISEPPA Bodi malo bolj uvideven Marco, vsaj tokrat te prosim.

MARCO (Skomigne z rameni, češ, saj sem.) A se je Carmino vrnil?

GUISEPPA Ne, ni.

MARCO A misliš, da je za vedno odšel?

GUISEPPA Nikoli več ne bo odšel.

MARCO Kako veš?

GUISEPPA Pač vem.

MARCO (Jo norčavo oponaša.) 'Pač vem!' No, kako to veš?

GUISEPPA Ker smo njegove sanje.

MARCO (Se sprva zareži, a hitro obmolkne v neki misli, slave volje potem reče ...) Bemti take sanje.

PAPEŽ O čem se pogovarjata?

Vstopi Carmino. Nasloni se na podboj vrat in jih gleda. Guiseppa se mu nežno nasmehne. Tako obstanejo v tišini. Papež, ki se je že oblekel, sedi v postelji naslonjen na vzglavnik in pogled mu počasi tava od enega do drugega. Končno vpraša ...

PAPEŽ Kakšna družčina pa ste?

GUISEPPA Ali ste bili namenjeni k nam, vaša svetost?

PAPEŽ (Se ji nasmehne.) Zakaj tako misliš, ljuba deklica? Kako ti je ime?

GUISEPPA Guiseppa sem, to sta moja dva brata – Carmino in Marco.

MARCO Guiseppa pravi, da ste bili namenjeni k nam? Zakaj tako pravi? Ona vedno ve.

PAPEŽ Strmoglavili smo ... A je še kdo ...? (Obmolkne, kakor da mu je težko nadaljevati stavek.)

CARMINO (Odkima.) Nihče drug ni preživel.

MARCO Samo vi. Jaz sem vas rešil.

PAPEŽ Zato ti bom večno hvaležen, ljubi otrok.

MARCO Nič kaj mi ni treba bit hvaležni, le gor me peljite, pa bom res vaš otrok. (Obmolkne in ker papež ne reče nič, trenutek za tem doda.) Na nebo.

PAPEŽ Nebesa si je treba zaslužiti.

MARCO (Predrzno.) Ste vi zato tukaj?

GUISEPPA (Opominjajoče vzdikne.) Marco!

PAPEŽ (Se blago nasmehne.) Vse vas bom peljal gor.

MARCO (Navdušeno plane.) Tako se govori!

PAPEŽ Imate telefon?

MARCO Nimamo. Imamo pa radijsko postajo.

Papež že hoče nekaj reči, a ga Marco prehití.

MARCO Jo znam uporabljat.

PAPEŽ Fino, potem pa jo takoj uporabimo.

GUISEPPA (Stopi do Carmina in ga prime za roke.) A ni to lepo Carmino – nihče ne bo nikogar ubil in šli bomo gor. Se obrne k papežu in pogladi po trebuhu.) Noseča sem ...

PAPEŽ To pa je vedno vesela novica.

MARCO Tale jo je napumpal. (Se zareži in pokaže na Carmina.) Ko ste padli.

GUISEPPA Saj me ne ljubi. Ampak to je dandanes že luksuz, a ne vaša svetost? Človek mora biti zadovoljen že z majhnimi čudeži.

PAPEŽ To tako radi pozabljamo.

MARCO Grem po radijsko postajo. Takoj bomo poklicali.

Se obrne na petah in odločno zakorači k vratom. Tam mu pot zastavi oče s puško.

MARCO (Se presenečen ustavi.) Stari – kaj je?

Oče ne reče nič. Odpravi se do papeža in se mu zamišljeno zazre v obraz.

PAPEŽ (Z nekim novim nasmehom se nasmehne očetu in preprosto reče.) Zdravo, Carlo.

MARCO (Presenečeno.) Vidva se poznata?

OČE (Ves iz sebe se obrne k sinu in vsako besedo naslednjega stavka pove z neko posebno težo.) To je Veliki padrino.

GUISEPPA Oh! (Se prime v nejeveri za usta.)

OČE Kako je Roberto?

PAPEŽ Ne vem. Pobegnil je.

Papež in Carmino se spogledata. Carmino hoče očeta tolažeče prijeti za roko, a jo ta odmakne. Obrne se in odpravi ven.

MARCO Kam greš, oče?

OČE Dol. Konec je.

Tedaj Carmino izvleče pištolo z dolgo cevjo, na katero je pritrjen dušilec, nameri očetu v hrbet in ga ustrelí.

MARCO (Se osupel obrne k njemu.) Carmino ...?

Carmino ga ustrelí v sredo čela. Rdeč madež se mu prikaže tam, za hip še nejeverno postoji nato se zgrudi. H Carminu stopi Guiseppa. Mirna je in nežna. Cev njegove pištole si prisloni na čelo.

GUISEPPA Si se odločil ... *Se mu nasmehne.*

Znova zaslišimo zadušeni pok pištole in tudi ona se mrtva zgrudi. Carmino gre in sede na rob postelje. Tako nekaj časa sedi. Papež ga mirno gleda in ga čez čas vpraša ...

PAPEŽ Čigav si?

CARMINO Moja mama je bila zelo lepa ženska. In obljubil si ji, da jo boš vzел s seboj.

Papež se mu nasmehne.

PAPEŽ (Se s tresočo roko skuša dotakniti Carmina.) Robertino.

CARMINO Amen.

Tiššina.

PAPEŽ Tam zgoraj ... (Trudoma pokaže s tresočo roko 'gor'.) ni več ničesar.

CARMINO Je modro nebo?

PAPEŽ Ne. (Trudoma odkima.) Si ti streljal na helikopter?

Tišina. Nato ...

CARMINO Še imaš kakšno vprašanje ali lahko ...?

Papež pomisli, nato ...

PAPEŽ Ali verjameš v boga?

CARMINO Verjamem v kita.

Papež se temu odgovoru začudi, a še preden izgine izraz začudenja z njegovega obraza, ga Carmino ustreli. Zvrne se na stran. Carmino iz žepa izvleče telefon. Vtipka številke in posluša. Nekdo se javi.

GLAS NA TELEFONU *Italijansko: Si.*

Carmino malo počaka, nato odloži. Nato gre in si na sredo sobe postavi stol; položi pištolo na tla in gre po beli violončelo, sede ter prične igrati nanj – isto melodijo, kot jo je pod arkadami Marco, vendar veliko bolj virtuosno.

Ostali se počasi dvignejo in odidejo.

Carmino igra Pesem mojega očeta tako dolgo, da pozabimo na vse ostalo.

ZASTOR

(odlomek iz drame)

Franjo H. Naji

Noč na obisku

Zavzdihnili je in si pomela oči. Gledala je naokoli, a ni kaj dosti videla. Tudi ta čut jo je pustil samo. Sluh je prav tako sabotiral kakršno koli sodelovanje, le suhoparno se je nastavljal zvočnemu valovanju, ki je velo iz utrjenih ust navidezno sočutnega prinašalca slabih novic. Videti je bilo, da je z mislimi že na kosilu v menzi, medtem ko jo je seznanjal z njegovim stanjem.

... kaj mi pravi, kaj mi pravi? Ne razumem ga, nič ga ne razumem ... Fak! ... Slabo mi je, tišči me v prsih. Ni res, nič ni res, nič ni res ... To se ne dogaja ... Kje si? ... Daj, pridi in me primi za roko, zmasiraj mi stopala po zajebanem dnevu ... Samo ti najdeš akupunkturno točko, ki zradira psihopatski trud moje šefice ... Kdo bo spal v žlički, kdo mi bo smrčal na uho? Kdo? Kdo? Kdo ... Dihal? Kaj pravi? Da diha? Kdaj bo bolje? Lačna sem ... Žejna sem. Ne vidim ...

- ... tako, da se pač žal ni odzival na vse običajne postopke, ki jih pri takih bolnikih izpeljemo, torej počasno ukinjanje sedacije, prehod na spontano respiracijo, hranjenje, skratka, zbujanje po domače rečeno. Res je, da lahko to traja dlje oziroma poteka prolongirano, tako da se ne da natančno reči, kdaj naj bi se predvidoma zbudil in v kakšni meri se bo zavest ...

... bla, bla, bla, naučen govor, se vidi, vsakič ga enako oddeklamira, mudi se mu jest ... aha, že kima kolegici, da naj ga počaka ... on bo šel jest, jaz pa bom ostala sama v tem dreku, sama, sama, sama ... sama ... Kaj pa stroški ... kako naj sama to plačujem? Kako? Če bi umrl, bi vsaj dobila zavarovanje, zdaj pa nič, nič, nič ... eh, nehaj zdaj tako razmišljat, nehaj, saj nisi normalna ... kdo pa bo ob tem ... naj mi ga ali jo pokažejo ...

- ... in seveda ne bo nič narobe, če jo potem pokličete, da se to uredi še z vaše strani, če bi se pač pokazalo, da bi to bila potem najboljša opcija, ker ...

- Oprostite, malo sem se izgubila. Koga naj bi poklicala?

- Socialno delavko. Glede urejanja domskega varstva, če bi pač enkrat, v prihodnosti, do tega prišlo.

- Aha. Dom mu krije država, ne?

- Ne, mislim, da ne. Običajno se to nekako krije s pokojnino ...

... podjetnika, ki je vsa leta doma trobil, da državi ne bo več kot pasjo uš dal ... še dobro, da imava tisti fond ... ampak to mora ostati za ... Tomaža in Niko ... saj sta že velika, a vseeno ... kakšen dom, lepo vas prosim, pri meni bo ...

Zavrtelo se ji je. Mislila je, da bo padla. Prijela se je za glavo in globoko vzdihnila ter zaprla oči.

- Boste sedli?
 - Mogoče pa bi res. Hvala.
 - Prinesemo vam kozarec vode. Sestra! Lahko dobi gospa malo vode?
 - Hvala, ste prijazni.
- Popila je na dušek in poskusila urediti misli.
- Ga lahko vidim?
 - Seveda. Saj veste, na kateri postelji je.

Stala je ob levem robu in ga gledala. Brnenje respiratorja, ki je potiskal zrak v pole-njena pljuča, je dajalo enakomerno uspavan ritem njenim mislim. Zazrla se mu je v obraz. Sproščene obrazne mišice so vdano visele na cevki, ki mu je rasla iz ust. Ob njej je slonel jezik in sramežljivo moel v prostor. Bel trak, ki je ovijal tubus, je klal ustno votlino na dvoje. Na očeh je imel zaščitni kapsuli, rekli so, da proti izsušitvi.

... Če ne bi vedela, da je on, ga ne bi prepoznala ...

Spominjal jo je na vesoljca v kakšnem skritem raziskovalnem vojaškem centru ali pa morda na kakšno amfibijsko mitološko bitje, kot v tistem starem filmu. Koža na rokah in nogah mu je gladko sijala, telo je bilo skorajda maziljeno.

... ukradeno, od mene, od njega, moje telo ... najino telo ... njegovo telo ... njihovo telo, njihovo telo ...

Stisnila ga je za dlan, brez pričakovanja, da bo stisnil nazaj. Zaprla je oči in iskala stik. Ni ga bilo.

- Naredili mu bomo traheostomo, je zdravnik, ki ji je neopazno sledil, rekel.

... očitno le ni tako slab in brezčuten ... ali pa mu današnji jedilnik ni všeč ... kaj je to, traheostoma ...

- Cevko iz grla, tako da bo imel usta prosta, je dodal, ker se mu je očitno zazdelo, da ga ni razumela. Na ta način bomo tudi lažje skrbeli za toaleta dihal.

- Diha sam ali na aparat?

- Malo mu še pomaga, ampak večinoma pa sam. Potem, ko bo traheostoma skonstruirana – jutri pride kirurg in bo to naredil – bomo poskusili s spontanim dihanjem.

- Hvala, zelo ste prijazni, je rekla in prazno zrla v vlažni kupoli.

... si tam nekje notri ... si ali nisi ... kje si, Jan ... me čutiš ... me vidiš ... vsaj slišiš ... izgledaš ... izklopljen ... kje si ... kje si ...

- Pogrešamo te, ati, slišiš? Tomaž in Nika te ... te pozdravljata – glas ji je zadrhtel – in ... in ti pošiljata poljubčke. Moja dva, oče in mama sta me tudi klicala, prav tako te pozdravljata. Tudi tvoja mama je poklicala ... no, Veronika, svakinja, je klicala in mi jo dala na te - lefon, saj veš, kako je z omo ... pogrešajo te vsi, in vsi ti želijo, da bi ... da bi prišel k sebi ... da bi dobro in čim prej okreval ... In tudi prijatelji te pozdravljajo – Veni je klical in rekel, naj te pozdravimo, pošilja ti tudi pozdrave od Jake in od Luka ...

... ta pizdun ... sploh nisem imela vtisa, da bi se kaj pretirano sekiral ... samovšečnež ... če ga ne bi bilo, zdaj midva ne bi bila tukaj ... eh, Andreja, to ne veš ... mogoče pa je usoda tako

hotela in bi do tega prišlo po drugi poti ... mogoče si pa sama kriva ... zakaj si ga pa zadnjič tako napadala ... res si neumna, Andreja, on tako neboljen, ti pa se ga lotiš ... tipično po babje ... 'tvoje afere' ... 'tvoje skrivnosti' ... zdaj bova to razčiščevala ... ker sem se jaz tako odločila ... no, zdaj pa imam ... dobro si mi vrnil ... da si lahko očitam ... sekiral se je, pa je zakraval ... jebenti, Andreja, kaj si ... kaj si naredila ... dobro si me ... oh, Jan, takoj podpišem, da imaš svoje skrivnosti še naprej, naj ostanejo za vedno s tabo ... skrite v tebi, ali pri tvojih prijateljih, ali v tvojem telefonu ... vzamem vse nazaj, kar sem ti težila zadnje leto ... vse ... samo, da se, prosim, prebudiš ... prosim ... prosim ...

- Obiski se počasi zaključujejo; se boste poslovili, gospa? je obilna sestra prijazno pozvonila na njeno zavest.

- Ja, seveda, bom, se že poslavljam od njega ... mislim, ne tako, kot se sliši ...

- Razumem, se je debeluška nasmehnila in preverila nekaj v grozdu infuzij in črpalk, ki so kot novoletna jelka stale ob vzglavju velike elektrificirane postelje. Andreja je pogledala tja, nato ji je pogled ušel na monitorje, ki so edini kazali znake življenja. Zdelo se ji je, da je njen mož v bistvu že zapustil svoje telo ter da tiči ujet v tistih ploščatih ekranih, med mikročipi, kabli, matičnimi ploščami in procesorji, raztelešen in fragmentiran, pretopljen v električne potenciale, surove podatke, ničle in enice, digitaliziran, in vse, kar uspe spraviti iz sebe, je teh nekaj plešočih števil, poskakujočih krivulj, živih barv, ki so na dvodimenzionalnem monitorju bedasto izrisovale slab približek tega, kar je ... bil ... Bip, bip, bip, je utripalo v zraku, medtem ko je vse to spremljal umirjeni zvok respiratorja. Vdih – pavza – izdih – pavza ... in kakor da nekje za vsem skupaj stoji tista črna kreature z nacistično čelado iz Vojne zvezd ali Zvezdnih stez – to zdaj ni natančno vedela – in jo nestrpno čaka, da bo odšla in mu ga prepustila.

- Boste vzeli njegov telefon, gospa? Tukaj mu ga bo še kdo ukradel.

- Kaj? Ja, bom, bom, seveda, se je Andreja zdrznila in s skoraj pretirano previdnostjo prišla tanek ugasnjen aparat.

(odlomek iz romana)

Hiša na hribu

Podobe brzijo mimo nje, vsi predmeti so zabrisani, obcestno drevje zamegljeno skoraj do nerazpoznavnosti. Samo polja in hribi v daljavi ostajajo kolikor toliko nespremenjeni. In nebo, modro nebo brez oblakov. Kadar se premikaš, so bližnje stvari zabrisane, oddaljene pa jasne.

Morda je tako tudi z nama, morda si s Primožem nisva predaleč, ampak preblizu, se tolaži Sara; morda me zato včasih ne vidi in se zato tudi on zame vse bolj spreminja v nerazločno, razmazano podobo, ki jo komaj še prepoznam ...

»Ne smeva pričakovati preveč,« jo že tretjič ali četrtič opozori. »Na fotografijah je zmeraj vse precej lepše kot v resnici.«

»Vem, saj nisem neumna!« reče Sara in za nekaj trenutkov spusti šipo, da lahko muha, ki nadležno brenči okoli njene glave, uide skozi okno avtomobila.

Primož se za hip začudeno ozre nanjo, potem usmeri pogled nazaj na vijugasto cesto, po kateri se vozita skozi gričevnato pokrajino.

»Malo je odročno,« pripomni Sara čez nekaj zavojev.

»Eh, dobre pol ure vožnje iz mesta, to ni nič! Zanima me samo, kako je pozimi, če zapade sneg. Drugače cesta sploh ni tako slaba.«

»Ne govori prehitro ...«

»Saj sva že tu, glej, tam je tabla za začetek naselja.«

»Čudno ime.«

»Meni je všeč. Ni dolgočasno, pa zlahka si ga zapomniš. Si predstavljaš, da bova mogoče dobivala pošto na ta naslov ...«

»To bomo še videli, ne smeva pričakovati preveč, si pozabil?«

Cesta zavije v majhno kraško vasico – dva ducata starih kamnitih hiš, nič več – in se razcepi na nekaj ozkih krakov, ki bi jih bilo skrajno pretenciozno imenovati ulice.

»Nimajo cerkve,« mimogrede pripomni Sara.

»Imajo pa gostilno, kaj bi še rada,« se Primož zasmeje in pomigne proti trem pogrnenim mizam pred hišo z izveskom.

Pot jima zastavi majhna čreda ovac, ki v spremstvu starejšega moškega z oguljeno čepico prečkajo cesto. Sara pomisli, da pomeni vsak kilometer iz mesta eno prepotovano leto v preteklost. Trideset kilometrov, trideset let ... 1992? Se res želi vrniti tako daleč nazaj v otroštvo?

Navigacija jima pove, da stoji hiša, za katero se zanimata, na strmi vzpetini nad vasjo.
 »Ta cesta pa ni več tako prijazna,« Sara pokomentira škrtanje makadama pod kolesi in prasket vej, ki kakor v špalirju z leve in desne udrihajo po avtomobilu.
 »To je samo ta zadnji del, bo pa zato najbrž na vrhu res lep razgled.«

*

»Zakaj je pa tako poceni?« po koncu ogleda zanima Primoža.
 »Saj vidite, hiša je bila več desetletij zapuščena, potrebna je temeljite prenove in predvsem prilagoditve modernemu načinu življenja,« odgovori nepremičninska agentka. »Ampak najpomembnejše je, da je osnova v dobrem stanju – zidovi so stabilni, tudi v tistem potresu, ki smo ga imeli lani, ni čisto nič razpokalo. Prostora je veliko, kuhinja in dve sobi v pritličju in še tri v nadstropju ... In nikjer ni niti sledu o kakšni vlagi, to je v starih stavbah prava redkost. K hiši spada tudi del pobočja pod njo, včasih je bil tu vinograd, zdaj je vse zaraščeno ... Zaenkrat lahko pustita tudi tako, če vaju ne moti preveč. Vem, da sta rekla, da ne potrebujeta veliko zemlje, ampak vedno je dobro imeti na voljo različne možnosti.«

Sara prikima, v obdobju življenja, ko se ji je zdelo, da teče po dolgem hodniku z neskončnim številom vrat, ki se ji ves čas z glasnim loputanjem in škrtanjem ključavnic zapirajo pred nosom, je bila misel na kos lastnega zemljišča, s katerim lahko narediš, kar želiš, več kot mamljiva. Pa čeprav je strmo in zaraščeno.

»Nekaj mora biti narobe, drugače ne bi prodajali za takšno ceno,« Primož sumničavo vztraja.

»No ... Kot sta opazila, je malo na samem ... Hišo so podedovali neki daljni sorodniki iz tujine, ki bi se je radi samo čim prej znebili ... In razen tega ...« menca nepremičninska posrednica. »Razen tega je tu še neka zadeva ... Navadna neumnost, če mene vprašate, vidva sta mlada, mestna človeka, in se ne menita za te reči ... Vaške čenče pač ... Sosedje spodaj v vasi ... No, pravijo pač, da je bila zadnja prebivalka štriga ... Čarovnica,« za vsak primer pojasni. »O njej vedo povedati vse sorte stvari. Da je iz hudobije tik pred žetvijo priklicala točo. Da je naredila, da krave niso več dajale mleka. Pa da se je znala spremeniti v muho in je potem odletela dol v vas, sedla na zid ter poslušala, kaj se ljudje pogovarjajo ... Da je zato poznala marsikatero skrivnost in nato pogosto ob nepravem času povedala več, kot bi bilo dobro ... Dokler je niso nekega dne našli mrtvo. S štriki je bila privezana na tisto posušeno jablano tam spredaj ... Nekdo ji je odrezal jezik in ušesa ter ji z vročim železom vžgal križ na čelo. Policija je sumila, da je bil kdo od vaščanov, ki se mu je s svojim blebetanjem preveč zamerila. Ampak so vsi molčali kot grob, nihče ni hotel povedati ničesar ...«

»Čakajte, gre za izmišljeno zgodbo, ali se je to res zgodilo?«

»To o njenem umoru je menda res, moja mama je bila doma iz sosednje vasi, samo nekaj kilometrov od tod, tako da se še dobro spomni teh dogodkov. Ostalo pa – kot sem rekla, vaške čenče pač ...«

»Kdaj pa naj bi se vse to zgodilo?«

»Uh, naj pomislim, to je moralo biti nekaj let pred mojim rojstvom, se pravi vsaj kakšnih petinštirideset ali petdeset let nazaj ...«

*

Vso pot domov sta molčala in tudi doma, med večerjo, sta se na silo pogovarjala o vsem drugem; o hrani, projektih v službi, gospodarski krizi in bližajočih se volitvah. Šele ko sta legla v posteljo, ugasnila luč in nekaj časa prisluškovala zvoku televizorja, ki je skozi tanke stene prihajal iz sosednjega stanovanja, je Primož načel tisto, kar je ves čas zadušljivo gostilo zrak med njima.

»Najbrž ni kvadratnega metra na zemlji, kjer ni nekoč nekdo nekoga ... Če ne drugega lisica zajca ali tiranozaver hadrozavra ... Na prav vsakem kraju so se kdaj v zgodovini zgodile grde stvari. In tudi lepe, seveda. Recimo tu, kjer sva zdaj – bog ve, kaj vse se je med to ali ono vojno dogajalo na mestu, kjer stoji ta naš blok. Ko sva kupovala stanovanje, se tudi nisva preveč zmenila za to, da je prejšnja lastnica umrla v njem ... Mogoče celo prav v tej sobi ...«

»Ti torej misliš, da bi morala kupiti to hišo,« je Sara prekinila njegovo razglabljanje.

»Take priložnosti ne bo več, neumna bi bila, če je ne bi vzela. In če odmisliiva shrlljivo zgodbo, je to točno to, o čemer sva ves čas sanjala.«

To ni bilo čisto res, o selitvi na podeželje sta začela razmišljati šele pred kratkim, ko sta se dokončno sprijaznila, da ne bosta mogla imeti otrok – bližina vrtcev, trgovin, športnih objektov, knjižnic, gledališč, glasbenih šol in vsega ostalega, kar ponuja mesto, se naenkrat ni zdela več tako nujna, ona svoje delo prevajalke tako že zdaj opravlja od doma, njemu pa se tudi ne bo težko vsak dan voziti v službo; rekel je, da je rad za volanom.

Njuno življenje bo drugačno, ne nujno slabše, ne nujno boljše, samo drugačno, kot sta si ga zamišljala vsa leta prej. Če ne bo rodila, dojila, previjala, preoblačila in vzgajala otrok, se bo pač zamotila z opravili okoli hiše, vrtnarila, nabirala zelišča za čaj, si omislila nekaj domačih živali, psa, mačke, kokoši, morda celo kakšno ovco ali kozo, in počela vse tisto, kar si je zmeraj želela in za kar ni nikoli našla časa.

*

Preselila sta se čez dobrega pol leta, ko so gradbinci, pleskarji in parketarji opravili svoje. Urejanja okolice sta se lotila kar sama: počasi, grm za grmom sta širila krog urejenosti okoli hiše. Sara je ob vseh skrbih in opravkih o njeni temni preteklosti redko razmišljala; samo kadar so jima med vožnjo skozi vas ljudje pošiljali mrke poglede in le zadržano prikimavali, če sta jih poskušala pozdraviti, je nehote ugibala, ali gre le za običajno vaško nezaupljivost do tujcev, ali pa morda za kaj več, ker sta se naselila v hišo, ki je po njihovem mnenju zagotovo prekleto. In v nočeh, ko se je veter še posebej vztrajno zaganjal v veje in so šklepetala lesena polkna, jo je včasih čudno spreletelo in ji neprijetno zagomazelo po hrbtu, da se je v postelji stisnila k Primoževemu toplemu telesu, on pa je navadno samo nekaj nerazločno zamomljal ter se prevalil na drugi bok, ne da bi se sploh prebudil.

Mislila je, da bodo noči v naravi tišje kot v mestu; morda tudi so, a mestnega hrupa – avtomobilov, vlakov, jutranjega ropota smetarskih tovornjakov – je bila vajena, tu pa je vse polno novih zvokov, ki jo vznemirjajo, saj jim ne zna določiti vzroka.

Tudi čez dan ne najde miru, ki ga je pričakovala. Tolaži se, da je to zato, ker se še nista popolnoma udomačila, in se zato s podvojeno vnemo loteva košnje trave in čiščenja grmičevja, ki se razrašča vsenaokrog hiše. Primož se čez teden vrača iz službe šele pozno popoldan, tako da je veliko sama. Nista se ravno oddaljila drug od drugega, a tudi zbližala se nista. Počasi spoznava, da bo odslej pač tako; življenje brez velikih pretresov, a tudi brez vznemirjenja in strasti.

Še v največjo veselje ji je majhen črn mucek, čeprav postaja vsak dan manj cartljiv in se nezadržno spreminja v potepuha, ki se prikaže le, kadar je čas za hrano.

Ko mu nekega sobotnega dopoldneva postreže ribjo konzervo, ki ji je pretekel rok uporabe, ter ga nato poskuša pobožati, se izmakne njeni roki, dvigne rep in lenobno odide stran. Sara ga pokliče po imenu in za trenutek se res ustavi in obrne glavo, a ne priteče nazaj, temveč nadaljuje svojo pot za vogal zidanega pomožnega poslopja, v katerem je bila nekoč predavnimi časi staja za drobnico, zdaj pa še čaka, kakšno namembnost mu bosta določila nova gospodarja.

Sara se užaljeno namrdne in pohiti za muckom, da bi videla, kaj je zanj toliko bolj zanimivo od nje. Najbrž lov na kobilice in murne, zalezovanje ptičev, morda kakšen mrtev jež ali druga mrhovina, si odgovarja sama pri sebi.

Maček steče do roba ravnine in izgine v goščavju, ki se strmo spušča po pobočju, kjer je med mladim drevjem, grmovjem in visoko travo še razpoznavni vrste lesenih vinogradniških kolov in zadnje ostanke zdavnaj podivjane trte. Tja dol mu ne more slediti, zato se obrne, da bi se vrnila v hišo, a jo nekaj zagrabi za rokav in povleče nazaj. S palcem in kazalcem previdno prime vejo in se osvobodi iz pasti robidovja, v katerega se je zapletla, nato pa pod trnovim grmom zagleda belo kamnito polico.

*

Ko se vrne oborožena z rokavicami, žago in velikimi vrtnimi škarjami ter poreže nekaj največjih vej, ugotovi, da gre za grobo izklesano klop. Radovednost jo sili, da očisti celoten prostor okoli nje. Klopca je kratka, dva bi težko sedla nanjo, ne da bi se dotikala s koleni in komolci. Pravzaprav gre samo za grobo obdelana pravokotna kamna, na las podobna tistim, iz katerih je sezidana hiša, prek katerih je položena široka kamnita plošča s preprostim spiralistim okrasjem na robu. Sara je nad svojim odkritjem kar malo razočarana, ne zdi se vredno truda, trnje ji je raztrgalo oblačila in jo kljub delovnim rokavicam opraskalo do krvi.

Šele ko sede nanjo, da bi si odpočila, ji postane jasno, zakaj so postavili klop prav sem: od tod se odpira razgled na celotno dolino, pobočje hriba se v obliki lijaka spušča proti vasi globoko spodaj, ki z razdalje bolj spominja na skrbno izdelano maketo kot na pravo naselje. Iz ene drobcene hiške pravkar stopita majhna, komaj vidna človečka, moški se obrne k ženski in jo vpraša, kaj razen kruha, masla in sadja naj še prinese iz trgovine, in ona mu našteje še tri ali štiri stvari.

Avto že zapelje iz vasi, ženska pa odide nazaj v hišo, ko se Sara sunkovito zdrzne. Kako je možno, da je na takšno razdaljo povsem razločno slišala ves njun pogovor, kakor

da bi stala čisto poleg njiju? Napeto prisluhne in v tihem brenčanju, ki ga je prej pripisovala čebelam ali kakšnim drugim žuželkam, nenadoma razpozna prepletene človeške glasove, tu in tam lahko celo ujame kakšno besedo ali stavek. Nekaj trenutkov traja, preden se zave, da so to pravzaprav glasovi ljudi v hišah daleč spodaj. Pa zvok radia in televizije. Šumenje vode, ki teče iz odprte pipe. Otroški jok, loputanje z vrati, pridušeno kašljanje.

Odloči se za preizkus, vstane in stopi nekaj korakov stran. Glasovi potihnejo. Ko se spet približa klopci, se okrepijo, ko sede, postanejo še bolj razločni. Da bi se lahko bolje osredotočila na komaj slišne zvoke, zapre oči in z blazinicami prstov počasi poboža hladni kamen, v katerega so vklesana čudna znamenja ...

»Kje si?« jo predrami Primožev glas in hitro plane pokonci ter mu steče naproti.

Hoče mu že povedati za svoje odkritje, a jo nekaj zadrži. Ne zlaže se, ne popolnoma; pove, da spet malo čisti okolico in obrezuje grmovje, kar je pravzaprav res. »Boš jutri podrl tisto posušeno jablano na dvorišču?« ga vpraša. »Obrodila ne bo več, najboljša, da jo razžagaš in jo bova skurila v kaminu. Pravijo, da ima sadno drevje lep vonj, ko gori ...«

Nato se vrne na klop. Od nekod se priklati nazaj tudi črni mucek, ki se najprej nekajkrat podrgne ob njene noge, nakar ji skoči v krilo in ji pusti, da ga nežno pogladi od glave proti repu. Sara gleda v dolino in prisluškuje pogovorom, ki so zanjo za zdaj še težko razumljivi, a verjame, da jih bo z nekaj vaje čez čas zmogla razvozlati. Globoko zajame sapo in vdihne vonj po zemlji, vlagi in rastlinskih sokovih. Prvič občuti, da bi lahko ta kraj postal njen dom in da ji ni treba več nikamor. Ko si pri miru, se podobe zbistrijo in vse postane jasno.

Bojan Sedmak

Trideset vrst

Trideset vrst

Pa začnimo pri Enici Nuli pridruženi družici
 Dalje v dalje z Drugim dragim psihoanalizi
 Nadalje preko ljudske Trojke pridemo do Štirih strani
 V bojih partizanov nacistov domobranov komunistov
 Vpetih v Pete za narodov blagor za soline butalcev
 Hudo je po sobah ko hudič Šestici šestico pridodaja
 Sedmega na Osmici tam mačke z Devetimi življenji
 Padajo vznak z nogami za Desetke na izrednih izpitih
 Ob Enajstih zvečer ali dopoldne vseeno za eno ob eno
 Kmalu bo poldne v zenitu ubožni zemlji poklenkava
 Dvanajst apostolov teka za križem z navihanimi krili
 V celice brat brate v enajstercih da se štetje nadaljuje
 V petek Trinajstega se bodo korporacije sesule
 V Štirinajstih dnevih bo apokalipsa napredovala
 Do Petnajstega verza iz knjige prerokov kako živeti
 Imeti Šestnajst let in že vedeti da je ta svet preklet
 Pri Sedemnajstih hormonsko zadet kot nekaj obet
 Za volitve pri Osemnajstih nared za razdelan nered
 Devetnajstega in Dvajsetega stoletja ni več pa pa
 Modri planet v Enaindvajsetem se bo tako pregrel
 Da bo Dvaindvajset stopinj luksuz obvezno kupljen
 Triindvajset dolarjev, evrov, jenov za kilogram kisika
 Kaj hoče pisec povedati z obrnjeno Štiriindvajsetico
 Niti pri Petindvajsetih ni jasno kaj mu je zakaj blazni
 Tako divje čez Šestindvajset z upanjem da pride čez
 Sedemindvajset svetlobnih let do roba velikega poka
 Kjer se je menda vse začelo in se bo vse tudi končalo
 S terminala Osemindvajset se bo poletalo na luno
 Z Devetindvajset pa na rdeče marsovske plantaže
 Seveda si jih bo lastilo Trideset najbogatejših ljudi

Poki suhih vej

ko jim mine rok
ljudje brez otrok
strmijo pod obok
v slavolok otrok
praznih rok o bog
kako jih sili na jok
kot da so brez nog
ker življenjski sok
ni nakapljal v tok
moči za nov krog
kot da tog urok
je zavdal odlog
za rodni pritok
ljudje brez otrok
tem vsenaokrog
ki napolnijo strok
v usmiljen porog
živijo svoj slog
pri igranju vlog
v tekstih oporok
kakšen monolog
za šok cmok stok
kak ubog epilog
za strog katalog
prezrtih nalog
za kopico zalog
brez ljudi brez
otrok bi ljudje
z otroki bili le
ljudje z otroki

Sončni luni, vamos

bistvo je očem nevidno
se ga pa lahko zavonja
če se te dotakne okusi
so polni aditivov duha
izza zaslona v zaslonu
besede resnice besede

laži pesmi iz zvočnika
popevke iz minulosti
iz spomina ki pomlaja
neka španska postaja
oddaja nemire nereda
neka avla hotela maja

na enem trosedu sloni
diana na drugem maja
obema se zdim neenak
ker imam eno oko večje
drugo kot da malo miži
a dobro vidim zdaj eno

zdaj drugo sončni luni
nenehni smeh od treh
dalje mislim to ni greh
v takih urah na daljnih
poteh iz pene dni proti
peni dni jutro vzhaja iz

pesmi
prihaja
vamos
a
la
playa

August Demšar

Večerni gost

*»Časih pod večer pride k meni čuden gost. Ne vem, če zahaja tudi k drugim ljudem.
Sedi kraj postelje ter pripoveduje stare zgodbe.«*

Večerni gost – črtica. Zbirka Naša beseda, Ivan Cankar, Izbrano delo, VII. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1967, str. 167.

Večer je Iva izkoristila za raziskovanje po hiši. Reči starih staršev sta z Mikaelom že pred časom zložila iz škatel, ki sta jih našla v eni od sob. Bile so to večinoma knjige, stare in zaprašene. Trideset let ležanja v škatlah je mnogim zlepilo platnice, da jih je bilo potrebno nežno ločevati med seboj. Iva je vsako knjigo skrbno pobrisala in zložila na regal v prenovljeni dnevni sobi. Knjižnica ni bila velika, a Ivi se je zdela ogromna, toliko slovenskih knjig na kupu ni videla še nikoli v življenju. Ustopila se je pred policami in se zagledala v knjižne hrbte. Posebej se ji je zdela nobel malo starinsko oblikovana zbirka rdečih knjig s črnim dodatkom in zlatimi obrobami. V zbirki je bilo skoraj sto knjig, imenovala se je Naša beseda in je vsebovala izbrana dela slovenskih pisateljev in pisateljic. Iva je vzela v roke eno od njih. Polistala je po njej in videla, da gre za kratke zgodbe.

»Ravno prav za večer,« si je rekla, sedla v naslonjač in začela brati. Bilo je težje, kot je pričakovala. Precej besed ji je bilo nerazumljivih, v nekaterih povedih se je izgubila in jih morala prebrati večkrat. A se je vseeno prebila do konca. Črtica je bila kratka, bolj kot opis dogajanja skupek občutij, ki pa so v njej pustila sled. Počutila se je nekako žalobno, branje jo je spravilo v melanholično vzdušje. Nato si je na začetku knjige ogledala fotografijo pisatelja. Bila je iz leta 1911, tičal je v staromodni obleki, suh, z mogočnimi brki, klobukom in velikimi očmi. Zgodba, ki jo je pritegnila, je imela naslov Večerni gost. Zaprla je knjigo in nekaj časa zrla skozi okno v temo. Tudi zdaj je bil večer, gost, ki ga je v tem trenutku tako močno pogrešala in si ga želela ob sebi, pa sploh ni bil gost, ampak njen dragi, dragi Mika.

Dragi Mika je bil osemintridesetletni Šved Mikael Sjövall, Ivin brat in mož. Mikaelova starša, Agnes in Per Sjövall sta bila njena tast in tašča, obenem pa tudi starša. No, natančneje, Per in Agnes sta bila Ivina krušna starša. Po smrti Ivinih pravih staršev med tistim tragičnim obiskom Skandinavije, hitrem slabšanju zdravstvenega stanja njenih starih staršev in umanjkanju ostalega bližnjega sorodstva v Sloveniji, sta Ivo posvojila Per in Agnes. Precej je bilo kolobocij okrog uradnega statusa posvojitve, a na koncu so to zakrpal s par salomonskimi rešitvami in dosegli tisto, kar je bilo edino pomembno. Iva je od-

slej živila v Stockholmu pri ljudeh, ki jim je zaupala in se med njimi počutila varno ter ljubljeno.

V Mikaela je bila zaljubljena, odkar pomni zase, čeprav so se prva leta pri novi družini izgubila v megli zgodnjega otroštva. Njen prvi pravi spomin je izlet k neki vodi, reki ali potoku, kjer jo je napadel velik bel ptič, Mikael pa jo je pred njim zaščitil. Od tam ima tudi fotografije, glede na datume nastanka posnetkov, je bila stara pet let.

Pri Mikaelu se je ljubezen razvila pozneje. Ko se je Iva znašla pri njih, je imel devet let. Hodil je v šolo, imel svojo družbo, svoja zanimanja in svoj svet. A nova članica gospodinjstva ga ni motila. Na začetku je bila Iva le obisk, ki je pač ostal malo dlje. Obenem je bil Mikael dovolj star, da je razumel, kaj se je pripetilo njenim staršem, in to je spodbudilo dodatno naklonjenost do deklice. Odkar pomni, je bil do nje zaščitniški in pozoren. Starša sta tukaj odigrala pomembno vlogo, varstva deklice nista pretirano prelagala na sina in njuna pozornost do njega se zaradi Ivine prisotnosti ni zmanjšala. Z odrasčanjem sta se Iva in Mikael bolj in bolj zbliževala, vedno več je bilo reči, ki sta jih lahko in tudi želela početi skupaj.

Da se med njima nekaj plete, sta starša opazila sredi Ivinih najstniških let. S pred-sodki sta se ubadala le prvi trenutek, nato sta na porajajočo se ljubezen pogledala z drugega zornega kota. Če bi bila Ivina starša še živa in bi ena družina živela na Švedskem, druga pa v Sloveniji, bi zveza med Ivo in Mikaelom bila nekaj najbolj dobrodošlega, nekaj, kar bi krasno okronala družinsko prijateljstvo. In tako naj tudi bo, sta se po premisleku strinjala Per in Agnes. Danes, ko sta njuna otroka že nekaj let poročena, je jasno, da bi se Ivino življenje težko razpletlo srečnejše – če je pač primerno uporabiti ta izraz glede na nesrečo, ki je porodila vse skupaj.

A bilo je še nekaj. Ko sta ji umrla starša, je bila Iva stara dobra tri leta. Bila je živahna deklica, ki je z veseljem tekala naokoli in raziskovala svet, ob tem pa na veliko čebljala. Besed, ki jih je prinesla s seboj iz Slovenije in so kar bruhale iz nje, ni razumel nihče. S sporazumevanjem drugače ni bilo težav, pri tako majhnem otroku je učljivost velika, švedsko govorico je kar srkala vase. A vseeno bi bilo škoda za zaklad, ki se je v deklici že nahajal. Iva je bila nenazadnje Slovenka in Peru ter Agnes se je zdelo, da to dolgujeta njenim staršem.

»Jezik je bogastvo,« je rekla Agnes. »V vsakem jeziku se nahajajo svetovi, pa najsi bo ta še tako majhen. In ker se vsi učimo velikih svetovnih jezikov, v kar smo primorani, je znanje kakšnega majhnega jezika še toliko večje bogastvo.«

Per se je s tem strinjal, zato sta z Agnes poiskala okolje, nekakšen zaseben vrtec, kjer so imeli skupino slovensko govorečih otrok in dve mladi slovenski vzgojiteljici. S tem sta poskrbela, da porajajoča se materinščina v Ivi ni ugasnila, ampak se je razvila v sicer malo zatikajočo se in z besednim zakladom ne najbolj bogato, zato pa po zvenu zelo simpatično govorjeno slovenščino.

Vzgojiteljici, ki sta skrbeli za malo Ivo v slovenskem vrtcu sredi Stockholma, sta bili mladi punc. Nobena od njiju ni imela pedagoške izobrazbe. Vsaka s svojo zgodbo sta se znašli na Švedskem, se odzvali na poziv slovenske skupnosti in bili izbrani. Ena je imela končano srednjo zdravstveno šolo, kar so vzeli za dober približek študiju predšolske

vzgoje, druga jih je prepričala s človeško toplino. In res je bila topla in ljubeča, otroke je imela rada in je z njimi znala ravnati. Tudi drugo dekle, tisto z zdravstveno šolo, je bilo podobno empatično. V stockholmskem slovenskem vrtcu so zato v drugi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja otroci preživljali prijetne čase. V vrtcu se je govorilo samo slovensko. Dekleti sta obvladali pogovorno slovenščino brez pretirane narečne govorice, nista pa bili pretirano narodnostno zavedni. To ni bila njuna hiba, pri dvajsetih ti je za kaj takega, če nisi posebej vzgajan v tem duhu, precej vseeno. A zadeva postane drugačna, če je nekdo iztrgan iz domovine. Doma človek ni posebej vzhičen, ko zasliši slovensko besedo, zakaj le, z njo je obkrožen vsak dan. Če pa zasliši slovenščino v tujini, recimo sredi Södermalma, je to nekaj drugega. Takrat mu srce zaigra in s človekom, ki govori slovensko, bi z veseljem izmenjal par besed. In potem ga preplavi želja, da bi v kleni slovenski besedi tudi kaj prebral. Pa četudi le pesem.

Tako sta čutili tudi Ivini vzgojiteljici, zato sta otrokom brali otroške pesmice in pravljice. Pri petih letih je Iva že poznala Mačka Murija, Pedenjpeda, zgodbo o človeku, ki ni poznal strahu, Indijo Koromandijo in še precej tega. Ni pa imela pojma o zgodovini slovenskega naroda in njegovem stoletnem boju, da bi se postavil na lastne noge. Ampak za to ni krivila vzgojiteljic, oni sta ravnali pravilno, vedeli sta, da so za kaj takega otroci v vrtcu še premajhni. Tudi pozneje se Iva ni posvečala zgodovini naroda svojih staršev. V življenju je bilo toliko drugega. Tisto, kar je vedela, ko je pred par leti prvič stopila na slovenska tla, je bilo bolj kot ne posledica dveh dokumentarnih oddaj, ki jih je pred časom predvajal prvi program švedske nacionalne televizije.

Vedela je, da se je v času med svetovnima vojnama rodila država Jugoslavija, katere del je bila tudi Slovenija. Vedela je, da so obstajala odporniška gibanja, jugoslovanski partizani, kdo je bil Tito, kaj je bilo gibanje neuvrščenih in tako dalje. V oddaji so nato o Titu povedali, da je bil prav on tisti, ki je držal skupaj različne južnoslovanske narode. In potem je eden od strokovnjakov, debel možak v tvidastem suknjiču, z metuljčkom in malo pretirano pisano srajco pojasnil, da je Tito leta 1980 umrl, nakar so v slabih desetih letih divja balkanska plemena v tem delu Evrope spet zakuhala krvave vojne. Strokovnjak v izrazih ni bil tako neposreden, je pa med vrsticam želel povedati prav to.

Iva, ki je vedno bolj čutila svoje slovenske korenine, sebe vseeno ni imela za pripadnico enega teh divjih balkanskih plemen. Bila je mlada moderna Švedinja, ne pa nekakšna v goveje kože odeta balkanska bojovnica, ki z vihtečo sabljo dirja nad sovraga. Tako kot je tudi – recimo – Zlatan moderen Šved, ne pa ne vem kaj.

Kakorkoli, v tisti oddaji so pojasnili še, kako je sredi leta 1991 prišlo tako daleč, da se je Slovenija odločila prerezati popkovino skupne države. Slovenska skupščina je v torek, 25. junija, sprejela zakon o samostojnosti in še isti dan so na mejnih prehodih jugoslovanske zastave zamenjale slovenske, na mejnih prehodih s Hrvaško pa so začeli postavljati mejne nadzorne točke. Vojna za Slovenijo, v kateri sta bili na eni strani Jugoslovanska armada, na drugi pa zametki slovenske vojske, se je začela slaba dva dni kasneje, v četrtek, 27. junija ob enih ponoči. Ivi sicer ni bilo najbolj jasno, kako je to potekalo, glede na to, da so jugoslovansko narodno vojsko najverjetneje tvorili tudi slovenski fantje, a s tem se ni ubadala. Navajala se je, da ji v domovini njenih staršev marsikaj ne bo nikoli čisto jasno.

Vseeno pa ji je v vsej zgodbi bilo všeč, da je vojna v Sloveniji trajala le deset dni in da je zahtevala manj kot sto življenj, od tega le devetnajst na slovenski strani. Iva je o Sloveniji že razmišljala kot o eni od svojih domovin. Ker je bila ta neprimerno manjša od prostrane Švedske, ji je še toliko lažje lezla v srce.

A kakor rečeno, vse to se je dogajalo v nekih drugih časih, pred trideset in več leti. Dobro, za splošno poznavanje zgodovine lastnega naroda je prav, da človek o tem nekaj ve, in če bi Iva odraščala v Sloveniji, bi se o tem tako podrobno učila v šoli. Osebnostno pa je bila prepričana, da se z zgodovino nima smisla obremenjevati. Iva je mlado bitje, zanima jo življenje tukaj in zdaj. Ampak kavelj, ki jo sili, da s svojimi mislimi vseeno sega tako daleč nazaj, je nekje drugje. Kavelj tiči v truplu, po naključju najdenem med prekopavanjem vrta hiše njenega deda v majhni pohorski vasici Vodnjaki, le nekaj metrov od tam, kjer pravkar sedi in v rokah pestuje knjigo Cankarjevih kratkih zgodb. In kakor je ugotovil tisti prijetni upokojeni kriminalist, je bil človek umorjen, njegovo truplo pa na vrtu zakopano v času med osemnajsto uro v torek, 25. junija leta 1991 in poldnevom naslednjega dne, torej le nekaj ur po razglasitvi neodvisnosti in na predvečer začetka vojne v Sloveniji.

(poglavje iz nastajajočega romana, kriminalke z naslovom Estonia)

Janja Vidmar

Onkraj noči

»Pazi, kje stopaš.«

Tema je pri tleh posrkala še zadnjo kapljo svetlobe. Med krošnjami se je že od zgodnjega večera sprehajal zajeten lunin krajec, kot bi se skušal na silo zriniti med plahte bujnega zelenja, ki so z vseh koncev zastirale nebo. Toda zgoščeni kavni usedlini noči ni bil kos.

Prestrašila sva neko ptico, da je v krošnji nad nama divje zaprhutala s krili in kratko kriknila, preden je poletela v zrak. V daljavi so ji odgovarjale družice, medtem ko je njen krik še dolgo odmeval med drevjem.

Podnevi sta spokojnost gozdnatega prostranstva, preraščenega s šopi mehke travne ruše in gosto dišečo podrastjo, kalila ptičji napev in poltiho žuborenje potoka. To je bilo vse. Mogočna drevesa so se nosila veličastno in samopašno. Z bujno vegetacijo so gospodarila nebu, nisem se mogla načuditi, kako daleč zgoraj se pozibavajo njihovi sveži poganjki, kot bi neovirano jadrali v vetru. Čarobnost pragozda.

Miloš me je na manjši jasi, okopani v soncu, naučil prepoznati navadno latovko in pasjo travo. Prevzeta od igre svetlobe in sence sem z izostrenimi čuti zamaknjeno vpijala čudežno lepoto.

Še enkrat, tako je bilo podnevi.

Ponoči pa je bila narava v svoji divji, neokrnjeni podobi druga pesem. Že na večer naju je kljub dolžini dneva sredi zelene zakladnice zagrnil mrak. Za njim se je spustila trda, negibna črnina, ki jo je komaj kje predrila šibka mesečina.

»Uporabila jo boš pozneje. Naj se ti oči privadijo teme,« je Miloš zavračal uporabo naglavne svetilke.

Podrastje okrog naju je oživel od škrebljanja in gomazenja nevidnih nočnih bitij, kot bi nekdo zlagal pole celofana. Blizu gozdnih tal se je širil gnilobni zadah razpadajočega listja in živalskih iztrebkov.

»Če me boš avgusta še hotela poznati, bova šla na *howling*. Približno deset do petnajst se nas zbere in s tuljenjem iščemo volkove,« me je po ušesu požgečkala Miloševa topla sapa.

»Ne bi ti pripisala volčjega značaja,« sem zašepetala, ko sem se v klobčič zvita v mladem podrastju spraševala, kdaj bodo žužki in mravlje začeli svoj osvajalski pohod pod moje hlače. »Zakaj se morava plaziti po tleh?«

»Mogoče nama uspe izslediti jazbečev brlog.«

»V trdi temi?« Dvignila sem obraz in zastokala v lunin reženj. Četudi bi se povzpela na najbližji kucelj, bi se pred mojimi očmi odprl samo razgled na pogozdeno širjavo. Preproga nepreglednega gozda od blizu in daleč, prekrita s črnimi krili noči.

»Ko se ti bodo oči privadile na mrak, boš lahko razločila jazbino v tleh. Sledove krempljev na drevesni skorji. V teh gozdovih je fina, suha zemlja za rove.«

Zrak se je lenobno zganil in oplazila naju je lahna sapica. Ljubša mi je bila odprta širina mirne jezerske gladine, tako celovite in jasno izoblikovane v primerjavi s to grozečo zmešnjavo senc. Moral je biti Milošev zanos, kajti ni mi šlo v glavo, zakaj bi se kdor koli pustil zvleči v to divjino, ki z globokim šepetom iz zemlje izvablja črve, ličinke in preostalo golazen. Po meni so gomazela nevidna bitja in trepetala sem, da me bodo obrala do golega. Bila sem tako drobna, neznatna, in gozd prevelik, zlovešč. Spoznala sem oba njegova obraza in drugega sem se bala. To me je napeljalo na misel, da mogoče tudi Miloš prikriva svojo temno plat. Sama sem svojo prebudila na spominskem slavlju za Damjano. In razglasljanje o tem me je le še huje zamorilo. Miloševemu vabilu sem se odzvala v upanju, da bo pod milim nebom popustila teža v prsih.

»Oh, kje, jaz sem daleč od volčjega značaja,« se je komaj slišno zahahljal Miloš, »romantik sem po duši in epiteliju. Društvom se rad pridružim pri takšnih podvigih. S tuljenjem pridobimo podatke o tropu in morebitnih mladičih. Volk je sijajen vrhunski plenilec, cel trop skrbi za mladiče. Nobena vrsta na tem svetu ni tako dobro organizirana.«

»Prosim, nikar ne začni tuliti,« sem se stresla od neugodja. Sredi noči sama samcata globoko v težko prehodni goščavi. Da bi bila mera polna, s skoraj popolnim neznancem. Pred očmi so mi vstajale Tanjine strašljive zgodbe o pohodnicah na Jakobovi poti, za katerimi se je v španskih gozdovih izgubila vsaka sled. Nekatere je slepa vera v življenje stala življenja.

In potem je bila tukaj še sama temačnost. Krošnje nad nama so tako rekoč v celoti po-uzile nebo in zvezde. Preostanek vidnega nebesja se je zdel težek in strnjen, kot zbit v naprstniku. Kakor da bi onkraj svetle, poletne noči ležala še ena, skrivnostna, globoka, neresnična, prepovedana. Ovijala me je v praznoto nič in me polnila z grozo, ki je presejala moj um.

»Brez skrbi, ščitil te bom pred volkodlaki,« je hripavo zamrmral. »Zdaj se bova pomaknila globlje v gozd. In nehaj se kisati, drevesa si izmenjujejo sporočila med sabo, začutila bodo tvoje odklanjanje.«

Obilil me je srh. Čutila sem, kako se nad mano boči drevje, vedela sem, da so debla posejana na gosto kot straža. Bila sem tujek v njihovih vrstah.

»Saj ne odklanjam dreves, ampak temo,« sem siknila. Oči so me bolele od napenjanja. Potrebovale so luč, vsaj kratek izbruh svetlobe, ki bi sencam za trenutek ali dva povrnil znano podobo.

»Razumem, da ti ni prijetno, ker slabo vidiš, ampak verjemi, da ponoči v gozdu oživijo naša druga čutila,« je skušal pomiriti mojo razdraženost.

»Brez skrbi, saj so mi oživila. In to kar vsa čutila po vrsti. Na smrt me je strah!« sem revsknila.

»Tišje, prestrašila boš živali.«

»Jaz bom prestrašila živali?«

»Najtemnejša noč je nevednost, je rekel Buda. Kaj si po horoskopu?«

»Kakšno zvezo ima Buda s čimer koli?« sem izgubila živce. »Se za tvoj okus vedem preveč nerazumno? Oprosti, da nisem vajena nočnega potikanja v divjini.« Že v naslednjem trenutku sem se pokesala za svoj izbruh. Pristala sem na zanimivo nočno prigodo in že v tako kratkem času podlegla starim strahovom. Bil je ljubezniv in velikodušen človek, nič ni imel opraviti z demoni, ki so me nažirali.

»Povej mi, koliko veš o veliki uharici?«

Pod koraki so nama pokljale tanke, nežne vejice, pohodni čevlji so se mi mehko ugrezali v gozdna tla. Topel, vlažen zrak se je premikal med drevjem, kot bi izpareval iz zemlje.

»Oprosti,« sem se mu skesano opravičila. »Menda sem tehtnica, ki diši po škorpionki.«

»Pičiti že znaš.«

Med oglašanjem drevesnih zelenih reg, na katere me je tiho opozoril, sem čutila drobljenje suhega listja pod nogami. Tožilo se mi je po prijetnem gozdnatem obronku z mehko rušo in spomladanskim socvetjem, v katerem sva začela najino nočno dogodivščino. Zamenjal ga je zaraščen in težko prehoden gozd s štrlečimi, grčastimi koreninami, debelimi za človeško nogo. Steptana ilovnata tla s kamni, vejicami, odmrlim listjem in suho skorjo so bila trda in neprijazna.

Spet sem zatipala gumb na čelni svetilki, vendar me je ustavila Miloševa čvrsta, topla dlan.

»Pssst, ne še,« je šepnil. V glas se mu je prikradla ostrina. »Najprej prisluhni.«

Umirila sem misli. Morala sem, vztrajal je pri tem. Zatrjeval je, da samo v sozvočju s šelestenjem listja, oglašanjem nočnih ptic, oddaljenim čirikanjem čričkov in žužnjanjem žuželk lahko vpijem vase tiho popevanje gozda, začinjeno s trpkim duhom zemlje.

»Velika uharica sicer gnezdi višje, v skalah, ampak lovi pa v gozdu. Enkrat sem jo videl, ko se je lotila lisice, si lahko misliš? Poguma ji res ne manjka.«

»A je to tista sova s čopki?« Grlo me je skelelo od šepetanja. Všeč mi je bil njegov zaščitniški, ljubeč odnos do narave in živali. Do gozda, na katerega se je zanesel raje kot na prijatelje, tako je vsaj poudarjal. Pri tem se mu je napela čeljust, v kotičkih ust pa ga je zagrenilo in mu stisnilo ustnice v tanko, nepopustljivo črto.

»Gozd mi vedno zaceli rane,« mi je zaupal pred dnevi na sprehodu ob reki, h kateri se je rad zatekel pred mestnim vrvežem.

Nisem povsem razumela, na kakšen način. Ali objame drevo kot jaz in bolečino riba ob drevesno skorjo, dokler je ne postrga s sebe? Bi se morala bati tega moškega ali sebe?

V času najinega znanstva sva prebila kar nekaj uric v sproščenem pogovoru. Enkrat ali dvakrat me je celo pospremil na trim stezo in mi predlagal nekaj dodatnih vaj za moč in vzdržljivost. O nekaterih rečeh je govoril prostodušno in iskreno, pri drugih se je zavil v molk. Čutila sem, da bi se mi odprl do konca, če bi drezala vanj. Vendar to ni bilo v moji naravi. Povezovala naju je ljubezen do neizmernih širjav in odprtega neba. Mene je po dolgih letih samevanja prerodila, sam pa je živel s polnokrvnostjo rodovitne zemlje. Pripovedo-

val je o trajnih sledovih, ki jih je narava vtisnila vanj: »Vedno sem bil sam svoj gospodar, ampak zadnja leta skušam čim bolj izpreči iz sistema. V neokrnjenem zakotju sem kupil parcelo, na kateri po polževo, z lastnimi rokami postavljam leseno hiško. Samooskrba bo v prihodnosti ključna. To bo moja oda naravi, med ljudmi se človek včasih počuti bolj osamljenega in prestrašenega kot v samoti na prostem.« Predal se je divjini, ki mu je puščala prosto pot za osebnostni razvoj, daleč proč od stresa in frustracij sodobnega človeka. Z njo je rasla njegova notranja moč. V času najinega znanstva je nosil pretežno ista oblačila, imela so zatohel, vlažen, postan vonj človeka, ki mu ni tuje spanje na prostem. Z Maksom sta bila neločljiva. Pes mi seveda zaradi tega ni nič bolj prirasel k srcu, vendar je bilo prijetno poslušati zgodbo o zavrženem pasjem mladičku na divjem odlagališču, ki da mu je spremenil življenje. Ko bi le bilo tako preprosto! Toda dajala sem vtis, da mu verjamem na besedo. Zdelo se mi je, da mu to veliko pomeni.

»Čopka, ja,« je pritrdil in mi pridržal debelo, nizkoraslo vejo, da sem smuknila podnjo. »Vse živo lovi, ježe, čaplje, tudi ribe. Velika je, da se je kar ustrašiš. Na žalost je pri nas že precej ogrožena. Težko jo je slišati, videti pa sploh prava redkost, zato Maks na takšne pohode ne more z mano.«

V trenutku je šinilo vame nekaj nerazložljivega. Napeti sem morala vse sile, da se mi ni obrnil želodec pod mrežo zaupljivosti, v katero me je skušal ujeti od prvega dne. Uprla se mi je njegova slepa zaverovanost, da je kljub najinemu kratkemu znanstvu našel sorodno dušo, osebo, s katero ne tvega ničesar. Zdel se mi je kot hobotnica, brez trdnega skeleta. Kakor bi samo čakal, da kot prt prekrije drugo človeško bitje in ga ovije vase.

Ujelo me je, da me je spravil v položaj, v katerem sem se sramovala lastnega odziva. Odbijali sta me njegova topla sapa in občutek spolzke ustrežljivosti pod površjem, tudi kadar je obveljala njegova. Zdel se mi je enako sestradan kot njegov pes in močno sem obžalovala, da sem se zapletla v prijateljevanje z njim.

To je trajalo nekaj sekund in potem izzvenelo.

(odlomek iz romana v nastajanju)

Tone Partljič

Prihod v Maribor

Vlak je na železnem mostu upočasnil in tako glasno drdral in potem zacvilil, da so zabolela ušesa.

Med drugimi sta nekako plašno izstopila ženska in fant. To sta bila mama Pepina in sin Pepi Barbič. Prvikrat sta bila tako daleč od doma. Iz rodni Povžan sta seveda že kdaj šla do Divače, Kozine, Hrpelj ... Mama je bila že tudi v Trstu pri možu, in Primorska s Trstom, Kranjska z Ljubljano, to je še šlo. A Štajerska z Mariborom, vse to je bilo daljna dežela, tujina, neznani svet ... Po svetovni vojni pa tudi druga država. A morala sta za očetom! Pepina je vendar morala izvedeti, ali naj še računa nanj in ali njun zakon še sploh velja tudi tu ob avstrijski meji; ali so po celem letu, kar so bili ločeni, sploh še družina, ali pa ima drugo žensko ... Že več let je namreč hodil in iskal delo. Od hrvaške Istre do Trsta ... Bil je mizar, a znal je tudi tesariti. Na lepem ga iz službe v Trstu ni bilo več cele tri mesece domov v Istro. Najprej je sporočil, da si je polomil bicicleto, za vlak nima denarja; potem je bilo v ladjedelnici tudi naenkrat preveč dela, da ni bil niti ob sobotah prost. Potem je izvedela, da je bil v zaporu zaradi pretepa med delavsko stavko, potem spet, da so ga pretepli tržaški fašisti, pa da je spet brezposeln. Potem je sporočil, da se bo že oglasil, ko bo imel zopet službo ... Potem pa pet mesecev nič, ko da se je v zemljo vdrl. Nazadnje je slučajno izvedela, da je s skupino Tržačanov in Kraševcev pobegnil na Štajersko v Maribor ... To je svojim domačim v pismu sporočil Tomažinov Laci. Ko je Pepina srečala Lacijevo mamo, ji je ta mimogrede rekla: »V Mariboru je tudi tvoj mož dobil službo v bolnišnici. Včasih ga naš Laci sreča med primorskimi delavci, ko z njimi balina.« »Kaj bi moj Andro, ki je tesar in mizar, delal v mariborski bolnišnici? Saj ni doktor.«

»Zaradi epidemije španske gripe, škrlatinke in davice otroci tam gori umirajo ko muhe v jeseni. In pravijo, da sproti zmanjka krst. V bolnišnici še z dvema mizarjema tvoj cele dneve izdeluje krste. Pa še ne naredijo dovolj!« In si je rekla: »Njegova žena sem, njegovega sina imam, za njim grem! Ali ga pripeljem domov ali pa ostanem v tistem Mariboru ... To so leta, ko mora fant imeti očeta ob sebi!« »Naredi, kar hočeš!« je rekla Tomažinova in šla naprej! Italijanske oblasti so ji rade dale dokumente, saj so želeli čim več Slovencev spraviti z ozemlja, ki so ga dobili z rapalsko pogodbo in prevaro.

In tako sta zdaj s sinom Pepijem stala na mariborskem železniškem peronu in nista vedela kam... Oba sta se ozrla za neko drugo žensko z majhnim dečkom in deklico, ki so se tudi izkricali, toda čakal jih je mlad moški z brki in klical: »Hvala Bohu, mama in Brankica

in Ciril! Moj buh, kako težko sem vas čakal. Ljubi moji!« In so se poljubljali in objemali!

Pepina je rekla: »Mislim, da so s Krasa!« Kako lepo je, če te po tako dolgi vožnji v neznan Maribor kdo pričaka. Onadva pa nista vedela, ali bosta Pepininega moža in dečkovega očeta sploh našla! Niti nista vedela, kako ju bo sprejel, saj ni niti slutil, da bosta prišla v Maribor ... Na postaji je na tabli pisalo Maribor z našimi črkami in še v cirilici.

»Ljubi Bog, kje pa sva?«

Leseni kovček in nahrbtnik je mama shranila v garderobi. Ne more težke prtljage vlačiti po mestu, mogoče pa se bo potrebno odpeljati nazaj, če ga ne bosta našla. Bajе dela v bolnišnici.

A kje je bolnišnica? Bajе je potrebno iti nazaj čez Dravo. Na prostoru pred postajo so stali fijakerji. Šla je k prvemu in vprašala, ali jo lahko pelje do bolnišnice ... Rekel je: »Ja-wolh!« Skrbelo jo je, koliko bo plačala. Pa še Pepi je zajamral: »Mama, lačen!« Kočija s črnim konjem in okrašenimi vajetmi je zapeljala po glavni ulici proti središču mesta; mogočna ulica z opečnato cerkvijo je bila drugačna kot ulice v Trstu. Potem se je videl majhen trg, vogal velikega gradu in hotel *Orel* ... Toda tega mati in sin s kočije nista mogla videti od blizu, ker je fijaker zavil, saj je tlakovana glavna cesta zavijala proti Dravi. Na spodnjem delu ulice je pisalo *Ob jarku* in tam se je pojavila mogočna stavba, na kateri je pisalo *Narodni dom*. In potem je kočija zapeljala na desno na veliki trg in zdrdrala prek mosta, ki je bil tlakovan z granitom in ponekod celo s hrastovimi kockami ... Čisto drugače kot v Trstu ali Sežani. Hiše pa bolj sive. V kočiji se je Pepi počutil kot princ, gledal je radovedno naokoli, še posebej, ko so zavili na most. Spodaj je bila široka in deroča reka Drava. Svetila se je v soncu. Fijaker je pokazal na veliko stavbo, ki je bila z zadnjo steno do četrtnine v vodi. »To so pa mariborske Benetke! In Lent.«

»Je še daleč?« je vprašala mama.

»Nein!« je rekel fijaker.

»Kako pa ta govori?« je vprašal Pepi. »Nič ne razumem.« »Menda meša naš jezik z nemškim,« je odgovorila mama. Fijakerju je na drugi strani, ko so že prevozili veliki kovinski most, plačala, kolikor je zahteval in oddahnila si je, saj se je bala, da bo še dražje. Seveda pa je pomislila, da bi lahko s tem otroku kupila pet žemelj. A saj bo našla moža, ki ima bajе veliko dela.

»Če ima delo, mora imeti tudi denar. In če ga ima, bo že dal za otroka.« Vendar jo je stiskalo pri grlu. Kaj bo rekel? Ali ju bo hotel sploh poznati? Kaj pa, če bo rekel, da ima v Mariboru drugo družino? Ampak si je rekla, da bo izterjala pravico žene, saj je mati njegovega sina.

»Nisem zastonj Fradlova iz Povžan *orkodio!*«

Videla je napis *Državna bolnišnica* na veliki stavbi. Šla sta do visokih vhodnih vrat. Iz vratarnice je pritekel možakar v uradni obleki in s kapo z napisom *Državna bolnišnica* in ju ustavil:

»Imata vabilo?«

»Kakšno vabilo? Moža iščem.«

Vratar ju je čudno pogledal.

»Je doktor?«

»Kakšen doktor! Mizar, baje dela krste za mrliče.«

»A Tržačan?«

»Ja, je prišel v Maribor iz Trsta!«

Vratar se je zasmel. Ji pokimal in rekel: »Madona, imate srečo! Ravno nalaga deske!« In ji je pokazal dvorišče. Na spodnjem delu pred ograjo, ki je ločila bolnišnično posest od Pobreške ulice ob Dravi sta dva prelagala deske ... »Glejte ga!«

Ko je hotela naprej, jo je ustavil in poklical:

»Hej, Barbič, sem pridi, obisk imaš!« Andro je izpustil desko nazaj na kup, rekel kolegu, naj počaka in šel k vratarju. Ko je zagledal ženo in otroka, je za hip obstal ... In belo gledal, potem je rekel *porka madona* in stopil skozi vrata mimo vratarja.

»Kak pa je tebe prineslo? In to s fantom?« je nejevoljno vprašal ženo, ne da bi ji dal roko.

»Ti povej, kaj je tebe odneslo iz Trsta in to mimo doma?«

»Lahi in njihovi fašisti! So me napadli, vrgli iz službe in celo zaprli! Tu sem dobil delo ...!«

»Ženi in otroku pa nič povedal! Lepo. In zelo pošteno! In po moško! Prišla sva in ostala bova pri tebi v Mariboru. In brez tebe ne greva več nazaj!«

»Kje pa bosta spala in prebivala?«

»Tam kot ti, Andro!«

»Ne delaj cirkusa. In sramote! Zdaj se nimam časa prepirat. Moram delat. Čez dve uri bom končal ... Na!«

Je odprl denarnico in ji dal dva bankovca, ki so jim pravili kovača.

»Glej, tam je hotel Mariborski dvor. Je najbolj nobel hotel v mestu. Ima luksuzno restavracijo. A da mi ne stopita v njo. Je pa še soba, kjer piše *Malice*, tam sedita; naroči fantu in sebi nekaj za jest in me počakajta. Nikamor se ne premaknita! Da vaju ne bom iskal po mestu! Se bomo potem pomenili, kako in kaj!«

»Andro, nič se ne bomo pomenili, kako in kaj! Ne grem več nazaj na Primorsko brez tebe. Družina spada skup!« »Ne jezikaj!« je rekel in šel spet skozi vrata in proti deskam.

»Sem jaz letala k tebi v Rupo ali si se ti plazil gor k meni in se slinil, dokler nisem popustila? Da naju ne boš pustil v tisti menzi! Če bo treba, te bom z žandarji iskala!«

In sta se počasi obrnila in sto metrov za njima je res stal hotel *Mariborski dvor* ... Fant je gledal, molčal, smrkal ... Oče se ni niti zmenil zanj. Nikoli se nista predobro razumela. Oče je malo grob človek. Ne zna biti nežen ne do žene ne do otroka. Res pravi dedič hrvaških uskokov. Kako je tisti človek s Krasa objemal družino, naš pa se samo zadira! Pepini je večkrat razlagal svojo očetovsko teorijo, da je svet umazan, Italijani pokvarjeni in zato morata vzgojiti otroka, ki bo tudi trd in močan in ne razčustvovan. Da bo znal prenašati nasilje in se ne bo cmeril. Ampak boril! Ne sme biti baba, ampak dedec!«

In ga ni nikoli poljubil in tudi ne pocartljal.

»A me nima nič rad?«, se je večkrat spraševal deček. A zdaj ga to ni več bolelo. Vseeno pa bi ga moral oče vsaj pozdraviti!

»Ko da bi bil jezen, ko me je zagledal! Ampak saj se tudi z mamom nimata rada, se samo kregata ... A se sovražita?«

In res je mama smrkala. »Moj moški se še ni navezal na naš dom, najbrž premišljuje, da bi bil še zmerom svoboden, če bi ne zanosila in rodila tega otroka! Potem mu res ne jaz ne moj oče Fradl nisva več dala miru in mu dovolila, da bi se umaknil. Enkrat sem taka z napetim trebuhom šla na njegov dom v Rupo in ga vprašala, če ve, kaj je to! Bil je tiho. Njegova presenečena mati je rekla: »Andro, glej, da se boš oženil, preden se bo rodil otrok. Mi ne bomo imeli pankrta v družini!« In se je, a kake posebne ljubezni res ni moglo biti med nama in sem glasno pojamarala, da mi je papa pravil, da ti nekdanji hrvaški uskoki niso nič vredni in so slabi zakonski možje! Ampak stara devica pa tudi nisem hotela bit!«

Hotel je bil res nobel, namenjen tujcem in finim gostom; imel pa je na eni strani preprostejšo gostilno za domačine in delavce. To je bil del hotela za navadne ljudi, nekakšna menza. Gosposki del je bil ločen. Pepi je prvič v življenju namakal belo žemljo v golaževo omako in grizljal žilavo goveje meso, mama je jedla kurjo juho in pila deci črnega vina, fantu je kupila sladek malinovec ... »Mama, a naju papa nima rad? Mene ni niti pogledal,« je vprašal fant. Bila je tiho in jezo je stiskala ustnice, a oči so bile mokre ... Fant ni vedel, kaj se dogaja. V njem je rasel tih upor do očeta.

Čez dve uri je prišel Andro. Na zavihkih hlač se je še videla žagovina. Naročil je dva deci črnega vina in ga izpil v dolgem požirku. Natararica je vprašala: »Gospod Barbič, to je vaša družina?«

Ni ji odgovoril, obrisal si je usta, plačal, njima pa rekel:

»Pa pojdimo po tisto vajino garderobo!«

»Kje pa stanuješ?« je vprašala mama, ko so bili spet na ulici.

»Boš že videla! Se bomo morali kar stiskati v eni sobi!« Ko so šli nazaj čez most, je malo boljše volje rekel: »Mislim sem priti po vaju, ko bi dobil novo službo.« Nista vedela, ali naj mu verjameta, vendar je bilo sovražnega vzdušja konec. Šli so peš prek mosta in proti postaji. Na ulici je bilo veliko ljudi, fant ni mogel razumeti, zakaj tako hitijo v vse smeri. Ko si je hotel oprtati nahrbtnik, pa je rekel oče: »Pusti bom jaz!« Vzel je ženini leseni kovček v roko, nadel še nahrbtnik in so se podali nazaj do rdečkaste cerkve, a niso zavili k Dravi, ampak nadaljevali po ozki ulici v stisnjeno staro mesto do nadstropne hiše, kjer je začasno bival v eni sobi ... Nekdo je rekel za njimi: »Še ena begunska družina! Madona, saj bo več teh Čičev kot nas pravih Mariborčanov!«

Andro se je naglo obrnil in pogledal drobnega moža, kot da bi ga hotel s pogledom prelomiti. Družina se je ustavila pred sivo nadstropno hišo; vzel je v roke ključ za mogočna vrata. Fant je gledal okoli sebe in začuden na drugi strani ulice zagledal nizko stavbo, ki pa se je na enem koncu dvigala visoko v nebo, nad vrati je bil napis *Narodno gledališče*.

»Mama, glej, gledališče,« je vzkliknil.

»Ja, ampak Pepi, zapomni si, življenje ni teater!« je rekel oče.

(odlomek iz romana)

Marjan Pungartnik

Pisano sovje pero

Mesto je ob devetih zvečer že pusto.
Pšeno veje izpod nesmiselnega neba.
Samo pijanci ob razpostavljenih stojnicah
rojijo. Pri vratih smrti hodijo ven in noter.

Vračam se domov. Burja neutrudno žene pšeno
skozi snope uličnih svetilk in svetlobe izložb.
Kot z roko zmedenega slikarja mavrično barva
v prostor neobstoječe postave iz sveta onstran.

Noč cepeta nad reko –
jutri, jutri pojde
na ples z maskami.
Preobleče se v dan.

Naspi se, tavajoči Mesec,
s Pohorjem za zglavje,
z mravljiščem za sanje,
z nami, prazničnimi popotniki.

Zadnji krajec gleda s hladnega neba:
– Kam odhajaš, nočni pohajalec?
Ledena postelja te čaka, da jo ogreješ.

Mesec zabija ledene žeblje
v zamrznjen ribnik.

Ribnik je še leden
poln zvezd,
poln metafizike,
poln tihega joka.

Polêti, Pegaz, udari s svojim zlatim šolnom
znamenje na svetlo čelo neba!

Sredi množice se ozreš name.

Želim si, da bi vse zaspalo.
Sonce v svojem gnezdu ognja,
noč v svojem gnezdu somraka.

Resnica je kakor slavček.
Sredi nočne tišine zapoje.
Ah, slavček.

Vem, kje so skrite solze.

Zastoka v mraku morje,
dolg val se razbije vzdolž mola.
Zanihajo, zamolklo butnejo
kot razjarjeni ovni na paši
drug v drugega privezani čolni.

Januar. Pobral
sem pikapolonico
na dravskem mostu.

S pokošene trate
me odganja stari kos.
S kosovko pobirata črve.

Junijska vročina.
S trate pred hišo
so izginili kosi.

Ponoči se zbudim.
Svita se v sušo. Tišina.
Ptice nočejo peti.

Za polprozornim
leskom krap v ribniku skriti ždiijo
in čakajo na dež.

Prva po suši je sinica.
Sede na rob vodnega korita.
Ne kopa se. Sedi.

Vse popoldne
par makosevov išče
izgubljenega mladiča.

Zjutraj najdem
v vodnem koritu
pisano sovje pero.

Nad glavo zvečer
dva netopirja
v križnem letu.

Makova glava
zdaj semenje razsipa,
zdaj v veter joka.

Po skrhanih stopnicah
v jesenskem dežju
stopim v nič.

Zakaj si žalostna, tutujka?
Ni te v slovarju knjižnega jezika?

Travnik je potopljen v spanec.
Droben nemir brezkončen trepeta,
smeh Rimske ceste v rosi razsut.

Zgoraj je prazno oko, prazen pogled.
Spodaj črički otrpli dremajo s tišino.
In spi, spi. Leži neviden, a ga veter zazna
in zazna ga slutnja, boga septembrske rose.

Iskal sem te in te še iščem,
reka, ki šest dni tečeš in sedmega
sedeš na svoj breg in počivaš.

Kristina Kočan

Dve skici

skica 1: zanimanje sina ob drugem

luže ljubi
lužoljube
izvidnik
v škornjih
pelerini s kapuco
preizkuša kaj
v njih najbolje
plove kamen
ne palica morda
se ozira naokoli
suhi list gotovo
na varni razdalji
ostajam potem
v soncu pogledujeva
visoko na drevesu
želi kot jaz
opazovati detel
trka po deblu
ponavlja
trka trka
trka trka
mali trk trk
se oklene
moje noge
za ravnotežje
sonce mu zaslanja
oči da vidi še manj
kje in kako nabrati

najboljše veje so
zanj palice frače
grablje metle
daljnogledi pihala
cigareta po dežju
se podaja na lov
veliki vrtni polži
se mu izvrstno
priležejo v dlan
gleda jim v oči ko jih
izbočijo na tipalkah
kaj vidi tam not
jih nosi z ene strani
dvorišča na drugo
jim išče primerna
bivališča kot da
sami ne znajo potem
dlan mi iztegne
in reče križ kraž
kralja matjaža sanja
in brado in krono
in meč v tisti jami
ko mu ne morem
dati dovolj
zbere koščke
mene iz njih sestavi
zibelko v njej se pokrije
in zaspi

skica 2: na pomladno nedeljo

pohajkujemo po ulicah
po prvih cvetlicah zaveje
sin korači pred nama
kralj matjaž s krono
mečem zlatosrebrnim
ogrinjalom ki mu z
občasnim pišem vsakič
plahutne na njegovem
hrbtu kot da bi nekdo
pomahal z zastavo
prepeva ko zasliši
dva glasbenika
sredi gosposke
travellers from ukraine
njuna glasova tolmunska
prisluhujemo darujemo
zadržimo se obrnemo
nedaleč stran vriskajo
tri dekleta ena od njih
nevesta v dolgi beli obleki
prijateljici v svetlečih svečanih
oblačilih delajo selfije
se hihitajo pozira ona
s tega profila potem
v odhajanju tako srečne
kako lahko tak trenutek
se v sekundi razblini
ko v zraku morija
vse izgubi smisel
kralja matjaža primem
za ramo z drugo roko
sežem po tebi mi smo
mi trije smo še tu
za zdaj gremo na
na kozarček
po krof za maškaro
pogoltnem solze
da stečejo pod strah

Nina Medved

Domov, doma

Na poti

ne glede na to v katero smer se obrnem • se vsakih dvajset kilometrov • menja vreme • bela pravljica ne traja • že tako so poti do nje • vse bolj skrite • vhod na zadnji strani omare • se vse bolj tesno zliva z lesenim okvirjem • zdaj snežijo le še besede • naletavajo iz vseh smeri • iz osvetljenih zaslonov brbljavih ust • oglasnih panojev zvočnikov na ulicah • z vsakim njihovim utripom • se usuje nov metež • in jaz se ne prebijem več • domov

Načrtovanje

prosila sem ga • naj iztegne dlan • in zarisala s prstom • širino • dolžino • vhod • okno • in z dolgimi potezami začrtala smer • od koder bo sijala svetloba jutra • rahlo pod kotom • da naju ne bi oblila naenkrat • ko se bo tihotapila v kuhinjo • vse poteze je poznal na pamet • saj se je prek njih že sprehajal • s pogledom • s kurzorjem • z merilcem razdalj • s katerim je na stene metal • rdečo svetlobno piko • kot bi bila kuhinja • neka divja riba • ki jo poskuša uloviti • na fantazijsko palico • pa vendar je priprl dlan • kot bi pravkar prejel • drobno krhko bitje

Zabojčki

urejam se • v načrtane dimenzije • dovolj kompaktne • da jih lahko oprtam prenesem • se trmasto upiram • pripovedim lastne zgodovine • selitev pomeni da lahko sestavim na novo • jih omejim • na to širino • to dolžino • ostalo predam recikliranju spomina • se zavem da se sleherno življenje • napiše prav toliko z molčanjem zavračanjem pozabljanjem • kot z vsako besedo • položeno v zabojček

Navodilo za uporabo

dolgo časa se učim • kako pritisniti • s kolikšnim navorom • kakšno močjo • da zavrti v globino • gladko • brez hrskanja podlage • *tokrat* bi rada samo po pripravljenih utorih • brez roja vprašanj • ki se izvijajo iz luknjice • brez spremljajoče prerokbe • da se ne bom nikoli naučila • usmerjati svoje škode • se gladko zvijem po kovinskih utorih • razvijem do roba • in dobro držim

Stene

moje stene • so žive • valujoče • objemajo svojo vsakokratno vsebino • ne sledijo nikakršnemu načrtu • so bolj dograjevane v različnih obdobjih • dihaajo plujejo na zemlji • vse pogosteje zibane • od prometa • tektonike • in noben drobec mojih sten • noben njihov atom • ne zagovarja več svoje nedotakljivosti • ko plešem bosa • po laminatih

Prostor

koliko kvadratnih metrov • pa rabi neko življenje • koliko pobeljenih sten • in stropov • in vratnih okvirjev • koliko možnih možnosti • pogledov položenih na lastno bivanje • koliko svinjskih ribic • ovitkov ovitih okoli samih sebe • minut • ukradenih tišini drugega • koliko vznemirjenosti • hrupa • pa rabi neko življenje • recimo moje

Pred oknom

se razvijem • kot čajni cvet • položen v vročo vodo • v valovanju svetlobe • razpiram nove obraze • in ne gre za njeno barvo • temperaturo • niti za trenutek • v katerem prihaja do mene • gre za uglašnost kožnih por • koliko je lahko posrkajo • in na katerih točkah • ne zmorejo več • da je potemnela • se zgubala in ohrapela • da določenih delov mojega podkožja • ni več možno osvetliti • samo biopsirati • ali še raje • nastaviti pred okno • pred katerim mežikam • vzhodu

Domovanje

neka nova vrata • s svojimi prasketanji • prehodi v nove dežele • katerim tokrat *jaz* napišem nadaljevanje • za njimi • dva para zelenih oči • gledata kdo prihaja • čeprav vesta za koga upata • da prihaja domov

Tihobitje

neko mačje telo • zvito na stolu pod kuhinjsko mizo • premeti pralnega stroja • in vonj po mleti nedelji • neko moško telo • zvito na kavču • diha počasi • ne gre nikamor

Cvetenje

zgrabiti jedrce • in ga hitro vtakniti • v voljno zemljo • da se je oprime • si z njo izmenja • nočne pogovore • se pretegne • v živahni rasti • kvišku • in navzdol • rast • mora zmeraj v obe smeri • da uravnoteži • šok • ob cvetenju

Matic Ačko

Pesmi

Redki trenutki svetlobe

Kadar so trenutki svetlobe redki
živiš kot med vojno
s pomola pobereš debele vrvi
z njimi trdno privežeš
kole svojega spomina
ki te zariti globoko v blato in s cvilečim ječanjem
držijo v plitvini razuma

Kadar so trenutki svetlobe redki
se učiti s ščitnico proizvajati
fotone da
plujejo – četudi osamljeni –
po tvojih žilah kot
počasni papirnati lampijoni
čez prostranstva tvojega
zasenčenega bitja

Kadar so trenutki svetlobe redki
postavljaš prazne kozarce
od vloženih štorovk najdene v kleti
na mizo pod oknom
v kompleksne spiralne instalacije
hočeš vsak morebitni sončni žarek ukiniti
v zanko večnega lomljenja
ga na koncu zvezati v voz
za vogal svoje postelje

Kadar so trenutki svetlobe redki
postajaš bioluminiscenten organizem
v globokomorskem suspenzu
svetilnik na rtu svojih koščenih izboklin
pošiljaš upajoče žarke v periodah
na obale znanih teles
ki jih že dolgo
nisi držal
za roko

Luči v puščavi

Videl sem luči
v puščavi
vsako noč zrem tja
videl sem pisane luči
videl sem
čisto zares
kakor divja zabava
kakor mavrični ogenj

Tam je pristajalna steza
za nezemeljski obred
vem kakor občutek
slabosti
vem kot noč
čisto zares
kakor da nimam
staršev

Vem da so tam
mogoče pa so oni moja
družina

Noč za tabo

Tisto noč ki pride
za tabo
nikoli ne spim zares.
V polsnovnem deliriju se
mirujoče premetavam po
abstinenčni črnini med
imeti in hrepeneti
kot me ti z eno roko vlečeš
k sebi za lase in
z drugo neodločno odrivaš proč.
V neposredni bližini mojih telesnih meja
vendar migetaje preskakuješ – iskra –
kot v kvantnem strahu pred resnično
povezavo
kot dve dlani ki se ne
uspeta zares skleniti nad
prepadom kot
igla ki praska a noče
zares zadeti žile kot
steklo skozi katerega padeš
in te skoraj
sladko uspava a
na koncu le
budno pohabi.

Dragan Potočnik

Vrtinci pod gladko površino reke

1.

O gonjač kamel,
poišči prostrane pašnike,
zaigraj na piščal in dovoli,
da tvoje srce zapleše in zavriska.

V rokah puščave si.
Njeno jutro si,
njena krošnja si, pod katero ne boš nikoli umrl.
Niti lista ti ne bo posušila jesen.

V rokah vode in kruha si.
Lunin krajec si, ki potrpežljivo čaka, da postane polna luna.

Na stežaj odpri vrata in ga povabi v šotor;
srce, ki je tvoja zemlja, veter in voda.

Z vsakim korakom sta si bližje,
zato mu dovoli,
da zapoje pesem o izkušnji potovanja,
ki ti je odprla oči in
o strahu, da je tvoj čas potekel.

Ne boj se.
Zaupaj njegovemu sladkemu dotiku in
vse bo preprosto kot okus velikonočnega kruha ali
kot vonj poletnega jutra, ki z dolgimi žarki kaplja skozi okno.

2.

Objemam vitka, visokorasla drevesa,
 se čudim modremu nebu in beli sledi oblakov,
 ki me vodi tja nekam v predmestja nove zgodbe,
 ki se pravkar rojeva,
 me raskava dlan objema čez in čez ter me vabi med polja,
 ki so jih pravkar zorali.
 Nič več ni ostalo na polju.
 Vse je odšlo z jutranjim vlakom,
 ki mi je mahal in se smejal na glas,
 da so me bolele še tiste redke neprehojene poti in zdaj vem,
 da je imel Rumi prav, ko je napisal:
 "Slovo je le za tiste, ki ljubijo z očmi.
 Kdor ljubi s srcem in dušo, ne pozna ločitve."

3.

Veter blaži tvoje sladke vzdihne,
 ki kličejo k jutranji molitvi,
 ko sonce za hišo objema
 sive kristalčke puščavskega peska.

Sedim na terasi s knjigo Forug Farohzad
 in opazujem veter,
 ki se je ujel med borove krošnje.

Nerodno se prestopaš
 kot da loviš sunke vetra.
 V lase si ujela nasmeh suhih trav
 in v očeh se ti zrcalijo sinočnje sanje.

Nič ne rečeš.
 Vem, da me spet skušaš ujeti v dlan.
 Nenadoma se obrneš proti meni,
 zadišiš po nasmehu in zamahneš z roko.

Veš, da me ne moreš spremeniti,
 da se nikoli ne bom streznil od ljubezni,
 veš, da z vsakim vzdihom bolj in bolj postajam ogenj,
 ki ljubi vodo,
 potujoči derviš, ki postaja tvoje ogledalo.

4.

Na dnu globokega brezna sem se raztreščil na koščke.
Postal prah od prahu.
Popotnik praznine,
ki je v znoju lakote in žeje pozabil plesati Zanj,
pozabil kako brezpogojno ljubiti in
kako veselje utripa v ritmu menjavanja noči.

Zaupaj usodi, kot je Mojzes zaupal,
mi je govoril in odprla se bodo nova vrata,
vrata samo zate.

Objel sem trenutek,
ko si potrkala na vrata moje molilnice.
Lepa kot vonji prve pomladi,
sladka kot barva zime,
blaga kot južni veter,
čistejša kot voda pri izviru.
Moj ogenj duše.
Moja najlepša simfonija blaženo zlita s čudežnimi zvoki,
ki jih izvabljaš klavirju.

Moja sedmera nebesa;
ujel sem sunek vetra, se ločil od udobja in zaplaval v divjo reko,
našel izgubljeno Chopinovo skladbo in postal tvoj Medžnun.

Simona Kopinšek

Jezik(i) Zemlje

Voda življenja

V očeh, ustih, v prstih, iz zemlje
in mene bučiš.

Si predrila, prepojila
moje kosti.

Se ti predam,
morje mojega telesa.

Jok otrok nosiš.
Žalostne očiščaš.
Pretežke potopiš.

Najlažje najraje nosiš:
narejene iz diha neba
in vse,
ki smo kot stare barke,
iz lesa.

Drevesa, ki hodimo
s človeškimi telesi.

Kako sem postala, kar sem

Najprej sem bila boben in moja mama tudi.
Tudi njena in pred njo neslišna pramati.
A mene, mene so naredili iz najboljše kože.
Jo strgali s telesa črne koze, ki se je zaganjala
v vse, ki so prišli preblizu!
Mojo prosojno kožo je sušil puščavski veter.
Z daljavo in hitrostjo je zakrpal vse luknje,
zato prenesem vse udarce!
Rahle, ki se zdijo božanje, in najmočnejše,
od katerih srce človeka počí.

Najprej sem bila boben,
potem stojalo za rože,
dokler ni nekega večera prišla
starka in sedla name.
“Kdaj boš spet pela?” me je vprašala
in sem zajokala.

Prva solza je udarila kot grom sedmega neba.
Druga je razklala oblake in jih poslala po vsem svetu.
Tretja solza mi je stekla po sredini nosu
in v bobnu je zadonelo, kot bi se Zemlja
obrnila na bok, da bi jo slišala razločno:
“Poj, zame poj, dete moje, in ko mi boš vrnila
telo, bodo tvoje kosti odmevale v meni!”

Za vsakogar od premaganih in vstalih

*“Vzemimo pijanca, ki pade z voza. Tudi če je padec težak, zavoljo tega ne umre.
Njegove kosti so kot pri drugih ljudeh, toda pri njem se ne poškodujejo.
To pomeni: njegova duša je vase zaprta. Ne opazi niti, kako se vozi, niti kako pade.
Življenje in smrt, strah in groza ne prodreta v njegove prsi,
zato se mu ni treba bati stvari, s katerimi se srečuje.
Torej, ta človek doseže v vinu takšno popolno zaključenost.”
(Zhuangzijevo očarljivo pretiravanje
Alan Watts - Dao: pot vode)*

Tiho, psst, čisto tiho. Med tišino in nedihanjem.
JE DAN MED OBLAKOM IN ŽARKOM.
Se sivina komaj loči od vijolične.
Ne popušča prvi. Ne popušča drugi.
Tvoj jez. Moj jez. Tvoj zadržuje. Moj zdrži.

V prst zariniti prste, dlani, sebe vsega.
Odit tja, kamor so odšle prednice.
Odit tja, kamor so odšli predniki.
V prst, ki (je) hrani(la) rod(ove).

O Zemlja, naposled bomo vsi del tebe.
Prah, ki se z zlatino tvojega obličja sestane.
In nekega dne, morda je danes eden teh dni,
bo zapihal jug pomladnik in dvignil nekaj prahu vseh,
ki so (bili) pred nami, in slišala bom govoriti in mrmrati glasove,
ki vedo, na prehodu smo.
Le na prehodu.

Orlando Uršič

Krušni oče

S klavirjem ne bo nič, pa naj Brandl še tako veselo maha iz kota kavarne, kjer je Josip dogovorjen.

- Kako nič, zakaj nič? se čudi Brandl.

- Preprosto, ne bom ga plačal, zamahne Josip in se nameni v posebno sobo, kjer ga čakata Poch in Baron.

- Preljubi Josef! sliši vzklikniti Barona in najraje bi odločno dvignil kazalec ter ostro izrekel svoje ime, a tega v tem trenutku raje ne stori. Treba je biti previden, z nacistom ima opravka.

Baron je pridigar evangeličanske cerkve, besedičenje je tako rekoč njegov poklic. Vesel je Josefove geste, še posebej, ker ga k temu ni nikoli nagovarjal. Lepo financira evangeličansko cerkev, res lepo in tudi redno, zaradi česar ga je vselej občudoval in spoštoval. A seveda si je želel tudi Josefove včlanitve v Kulturbund, da bi vendarle s tem jasno in trdno pokazal svojo nemškost. Za kar nenazadnje tudi gre, samo za to gre.

Politikant, mu v mislih sikne Josip. Poch hitro poprime, tudi on je ves čas vedel, da pri Josipu nikoli ni bilo nobenega dvoma o pripadnosti nemški skupnosti. Vselej je bil pravi Nemec in še najbolj verjetno je, da zaposlen, kakor je, nikoli ni imel zares časa za te formalnosti. Samo sesti so končno morali, da bo Josip lahko podpisal pristopni obrazec in izpolnil vprašalnik, s katerim bo komisija ocenila, ali izpolnjuje pogoje za članstvo, ali ne.

- Zdaj je tako, odseka Baron. Kolo zgodovine se je obrnilo v našo smer.

Zdaj je tako, se v mislih strinja Josip. In nič ne kaže, da bo kaj drugače, vojna je praktično neizogbna.

- Ste utegnili izvedet kaj glede Julijana, o čemer sem vam telefoniral? se odkašlja Josip.

- *Himmel mach dich auf!* razpre roke Baron in pogleda v strop, kakor da se bo ta res vsak hip razprl, potem pa še nebesa nad njim.

- Seveda bom poskrbel, ljubi Josef, da bo nameščen v kakšno skladišče v Gradcu, čemu bi ga pošiljali v Rusijo? Sploh pa, kdo ve, ali se bo Nemčija z Rusijo sploh zapletla? Z Jugoslavijo vemo, kako je. Zgodovina se piše na novo oziroma se popravlja oziroma se po-

pravljajo krivice, ki so skozi zgodovino bile prizadejane nemškemu narodu. Ve se, kaj mora Jugoslavija razumeti. Ve se, kje v Jugoslaviji živijo Nemci.

Poch po večini srka konjak in žveči, prikimava, se priklanja zdaj enemu zdaj drugemu, kaj več ne. Medtem ko ta dva z nekakšno maščevalno vnemo in stisnjenih ustnic režeta vsak svoj zrezek, Josip izpolnjuje vprašalnik. Pravzaprav ga niti ne bere, naključno obkrožuje ponujene odgovore in potem list mirno potisne pred Barona.

- Solidno nemški! je vesel Baron, po izračunavanju rezultata.

Ne bi bilo dobro, če bi rezultat pokazal, da je Josef zmerno nemški in tudi ne, če bi se izkazalo, da je fanatično nemški. Solidno nemški pa potrjuje njegovo domnevo o njem. Josef je Nemec. Pošten, vesten, delaven, predvsem pa miroljuben Nemec, ki si za svoj narod ne želi drugega kakor pravice. Osebnost bo poskrbel, da bo sprejet kar se da hitro in na to je treba takoj nazdraviti! Poch osebno stopi do natakara in naroči liter najboljšega vina in kislo vodo za primer, če bi se Baronu zahotela.

Baron potem prične govoriti o starih štajerskih šegah in lepih navadah, ki se jih spodnještajerski ljudje nič več ne držijo. Srbske tamburaške zборе da sicer ljudje odklanjajo, a kaj, ko si ne upajo peti lepih, starih štajerskih pesmi. Se pa povsod po naših krajih ljudje spominjajo starih šeg in lepih navad, ki so se jih držali njihovi očetje in dedje. A kolo zgodovine se je obrnilo. Kmalu bodo domače melodije in plesi spet nekaj običajnega, spet bo zadonela lepa nemška pesem po Spodnji Štajerski, pel jo bo svoji nemški domovini zvesti narod! Že triindvajseto leto mora nemški Štajerec potlačevati svoje lepe šege in navade, a ko bo padel Beograd, bodo spet svobodni. Slovenski živelj bomo učili nemškega jezika, da bo ta karseda hitro lahko postal ravnopraven Spodnještajerec, se pravi Nemec, kar tudi tukajšnji Slovenci v resnici so. S tem se najbrž tako Josef kot gospod Poch strinjata.

Tudi če se ne, le kako bi si upala oporekati?

Prvič jih je srečal na obali Jadrana, se spominja. Bil je v tretjem letniku medicine v Beogradu. Ker je bil odličen študent, je že lahko stažiral. Tisto poletje je na poti iz Beograda v Maribor kakor običajno zavil na Reko, kjer je mednarodna zdravniška zbornica imela nastanitvene kapacitete za svoje delavce in kot študent medicine je dobil sobico za štiri dni in tri obroke v menzi. Vselej čemerne italijanske carinike je v pričakovanju od diha mirno prebavil. Sicer je bil reven kot cerkvena miš, v žepu je imel le vozovnico za Maribor, a obala, morje in zrak, ki je dišal po borovcih, vse to je bilo brezplačno. Kopal se je dopoldan na plaži na Reki, po kosilu pa se je peš odpravljal v Opatijo in tam do teme plaval, poležaval na plaži in bral medicinski priročnik iz anatomije, saj bi ga kot stažista lahko vsak hip poklicali k asistiranju pri operacijah.

Ker je bil Mariborčan, je seveda vedel, kdo so Hutterji, čeprav še nikogar od njih ni srečal. Tudi tovarno je že videl; kot študent medicine je imel profesorja za higieno, generala Tadića, ki je študentom vsako leto priredil ekskurzijo ogleda higiensko najbolj zane-marjene tovarne v Jugoslaviji in nato kot nasprotje ogled higiensko najbolj ustrezne. Naj-

prej jih je tako Tadić peljal na ogled železarne v Zenici, nato pa v Hutterjevo tovarno v Maribor. Ne samo, da je bila Hutterjeva tovarna brezhibno urejena, čista in snažna, tudi na zunaj je delovala vse kaj drugega kot tovarna. Široko notranjo promenado, ki je delila vrsto hal na levi in desni blok, je krasilo cvetje, zasajene so bile grmovnice in drevesa, pod njimi so bile lesene klopce, nekje med vsem tem je brkljal vrtnar, pregledoval zdaj cvetje, zdaj prirezoval kakšno grmovnico, pometel listje in ga pospravil v samokolnico. Tudi delavci so bili urejeni v svežih delovnih oblekah, ki jih je zagotavljala tovarna. Ob koncu ogleda jim ni bilo treba veliko, da so ugotovili, da je to najbolj moderna, urejena in čista tovarna v celotni tedanji Jugoslaviji.

A zdaj, ko je tega moža gledal pred seboj in ga poslušal, je bil presenečen nad njegovo skromnostjo, umirjenostjo in nič kaj vsiljivo pojavo. Tudi njegova žena in oba otroka - še zlasti mu je v oči padla Hutterjeva hči Eva - so bili prijazni, umirjeni in pravzaprav je ves čas čutil, da je med enakimi. Tistega pogostega občutka, da je on le reven študent, na drugi strani pa ima ljudi iz višjega sloja, ni bilo. Zato se je kaj hitro sprostil, se razgovoril, marsikaj o njih izvedel in marsikaj povedal o sebi. Kako se veseli obiska rodnega Maribora, kamor gre na študijski dopust k svoji mami Josipini, potem pa nazaj v Beograd, kjer ga čaka študij medicine. Tudi svoje revščine in težkih pogojev, v katerih sta živela z mamo, ni skri-val pred njimi, o tem tudi sicer nikomur ni želel dajati napačnega vtisa. Veliko občudovanja in pohval je bil deležen z njihove strani, nasprotno pa oni niso izpostavljali nobenih svojih kvalit. Tako si jih je le lahko ogledoval in si v mislih ustvarjal ocene njihovih značajev. Bili so prijazni in lepi ljudje, odražali so neko notranjo pomirjenost in lepoto. Zlasti je bila lepa Eva, visoka temnolaska, skorajda črnih oči in z brezhibno postavo, za katero je ocenil, da mora biti postava telovadke.

Veliko, morda še največ, so govorili o Mariboru in o Dravi, ki ga je delila na dva dela, o kopališču na otoku, seveda tudi o dvojezičnem značaju tega mesta. In kmalu so bili na terasi obmorske restavracije, kamor so ga povabili na večerjo in je tudi Josip pričel odkrito govoriti. Kot Kočevski Nemec je prišel v Maribor zaradi njegove ugodne lege, zaradi južne železnice in s tem povezanega naglega razvoja. A ker svojega kapitala ni imel, je s pomočjo prijatelja pridobil nemškega vlagatelja iz Gradca, ki je v zameno za ustanovitveni kapital dobil petdesetodstotni lastniški delež in se, razen pobiranja pripadajočega dobička, za tovarno nikoli ni brigal, kar je Josipu ustrezalo. Tako je lahko v miru delal in svoj dobiček vlagal v razvoj tovarne. Nekateri jim kot Nemcem niso zaupali, a to je vzel v zakup, prišli so v narodnostno razdvojeno mesto, kjer je nemški kapital res prevladoval in s tem Slovence tiščal ob tla. Beti je skrbela za dom in otroke, on za tovarno in nepremičnine.

Do teme so se zasedeli, moral je na glas priznati, da tako dobro in tako obilno že dolgo ni jedel in tudi nekaj dobrega vina si je privoščil. Na koncu se je rokoval z vsemi, Evi se je nalahno priklonil in vedel je, da je sklenjeno novo prijateljstvo.

Vsakič, ko pride v Maribor, se mora oglasiti pri njih. Zdravnik v nobeni družbi ni odveč, se je pošalil Josip. Oni so odšli v svoje sobe v hotelu nad restavracijo, on pa v temo proti Domu zdravstvenih delavcev na Reki. Evino podobo je vso pot nazaj videl pred očmi, a vedel je, da si zjutraj, ko se bo zbudil, nikakor ne bo mogel predstavljati njenega obraza. Tako je bilo vedno, kadar se je ob bežnih srečanjih zagledal v kako dekle.

Josip je z gradnjo bloka pričel pred dvema letoma na zemljišču nekdanje pivovarne in najbolj ga je izmed prispelih arhitekturnih predlogov navdušil Jelencev zaprt zazidalni sistem, dunajski hof. In Josip že vse vidi, pove Rogliču in Lenardu, ki sta se z njim odpravila na sprehod do Gradišča.

Josip vidi, ko hodijo okoli velikanskega kvadratnega zemljišča, kakšen monumentalni vtis in videz enovitosti bo dajal blok, ko bo zgrajen.

- To bo pravzaprav sklenjen niz več stanovanjskih blokov in bo postavljen po obodu stavbnega kareja, razumeta? V notranjosti bo pravokotno dvorišče z ozelenitvijo, zasajena bodo drevesa. Tudi parkovna ureditev, ki bo obkrožala celoten stanovanjski kompleks, je predvidena!

Roglič in Lenard prikimavata vsemu, kar govori Josip in si ob tem puhata toplo sapo v dlani, mrzlo je kot hudič.

- Tule, na južni strani bo šest etaž, tako bo tudi na severni. Tam, na vzhodni in zahodni pa po pet. Sto trideset stanovanj, računam da bo imel blok, vsa bodo opremljena z vzdanim štedilnikom na elektriko, centralnim ogrevanjem in toplo vodo ter kopalnico. V kleti bodo za stanovalce na voljo zaklonišča.

- Morda bo res vojna, se spogledata Roglič in Lenard.

- Treba bi bilo tudi resno razmišljati o zlatih rezervah, razpre roke Lenard. Menda ja ne boš vlagal samo v gradnje in v primeru bombardiranja ostal brez vsega?

- Že res, prikima Josip. Načrt je treba imeti. A kaj mi bodo zlate rezerve, ko pa svoj dobiček lahko vlagam v nepremičnine? V zemljišča na Pobrežju za razširitev kolonije hišk za svoje delavce in sploh, kam pa naj zlate rezerve shranim? Gestapo bi to v hipu izvohal. In tudi, kako v času vojne ali pa lep čas po vojni sploh prodati zlato rezervo?

Lenard in Roglič se s povedanim strinjata, a bolj je zlato rezervo imeti in se mučiti s prodajo, kakor pa sploh ničesar ne imeti. Sploh pa ima mladi Roglič dobro perspektivo v sosednjem Gradcu, tik pred tem je, da postane zdravnik, se tam zaposli in postane meščan Gradca. Roglič in Lenard bosta svoje zlate rezerve pravočasno preselila k njemu. Menda bo tudi Josip kaj premislil v tej smeri, a zdaj so tik pod zahodno stranjo bloka in mora jima pokazati, kje bodo balkonske lože, kje bodo štiridelna pravokotna okna, vidi, kako bodo lepo oblikovana s kovano kovinsko mrežo, prav tukaj pa bo eden izmed vhodov, okraševali ga bodo spiralasti kovinski stebrički.

- Kako se vama zdi?

- Odlično! rečeta v en glas. Zdi se jima pa tudi, da z Josipom nima smisla govoriti o zlatih rezervah, vsak pri sebi pomisli, da bo sam k svojim pridodal še kakšno palico za Josipa, tudi Majerja ne bo težko pridobiti. Če bo nekoč obubožal, mu jih bodo izročili, za skromen nov začetek, bo že povrnil. Če mu pomoč ne bo potrebna, bo zlata rezerva ostala njim.

Tako načrtujeta, ne da bi si karkoli rekla, medtem ko jima Josip predstavlja, kakšen načrt poseljevanja bloka si je domislil. V zgornja nadstropja, kjer bodo stanovanja tri in večsobna, bo naselil družine z majhnimi otroki, spodaj, kjer so stanovanja manjša, pa

mlade ljudi brez otrok. Ko bodo tisti iz gornjih nadstropij ostareli in bodo otroci odšli, se bodo preselili v nižja stanovanja, mlajši pa v njihova višja, tako bo v bloku ves čas potekala medgeneracijska cirkulacija. Josip govori, kakor da ni sredi februarja in kakor da s pohorskih golosekov ne biha oster veter. Govori, kakor da ne vidi kupov snega, pač pa, kakor da je poletje in so vsi oblečeni v lahne srajce s kratkimi rokavi. Roglič in Lenard ga komajda spravita na Aleksandrovo, kjer ima Roglič stanovanje, tam jih čakata topel čaj in narezek.

Ko gredo čez Jugoslovanski trg, ne morejo mimo na novo zgrajene pravoslavne cerkve, ki pa so ji šteti dnevi. Domnevno naj bi bila postavljena na napačno lokacijo, tako meni nemški del prebivalstva z Baronom na čelu. Kolo zgodovine se je zavrtelo.

(odlomek iz romana)

Ana Svetel

Nazaj

»Tu pa ne bo veliko dela,« je rekel moški v modrem kombinezonu, na katerem je pisalo Globinsko čiščenje Kapljica.

»Res bi rada, da se temeljito lotite,« je rekla in opazila, da je v njenem glasu sled prošnje.

»Gospa, mi smo zmeraj temeljiti, zato pa imamo toliko zadovoljnih strank,« je zabrundal, medtem ko je ogromen škatlast sesalnik nameščal v bližino postelje.

»Za jogi, kavč pa tepihe sva zmenjena, ne?« je vprašal.

»In zavese. Ne pozabite še na zavese,« je rekla.

»Gospa, vse zmenjeno. Pojdite zdaj za kakšni dve, tri urce naokoli, na kavico pa k frizerju, tale mašina je res glasna, mi pa lahko zaupate, da bo vse tipi topi, ko pridete nazaj.«

Nerada mu je dala rezervne ključe in se spustila po stopnicah na ulico. Za hipec jo je zaskrbel čistilčev nasvet, naj gre k frizerju, pogledala se je v izložbeno okno in ob pogledu na svoje lase sklenila, da je to očitno oguljena fraza, s katero možakar iz stanovanja odžene svoje stranke. Postala je sredi svoje ulice. Mimo nje je prisopihal tekač v kratkih hlačah, skupinica šolarjev je sedela na zidku in si postlala z jaknami, ki v opoldanskem soncu niso imele drugega namena. Na zelenici je opazila drevo z napetimi popki, ki so kot bombice čakali, da eksplodirajo. V tistem jo je spreletelo, obrnila se je na peti in zavila okoli vogala, tja, kamor so se odpirala okna njenega stanovanja. Iskala je drevo, grm, karkoli cvetočega, čemur bi lahko pripisala tisti vonj. Gledala je na okna svojih sosedov, s pogledom iskala lončnico, kakšno novo, eksotično pridobitev, ki jo je kdo postavil na okensko polico, kakšno preveč zalito pelargonijo, karkoli. A zdelo se ji je, da se od njenega odhoda na pročelju hiše ni spremenilo nič. Celo sosed, ki je nadstropje pod njenim oknom na okensko polico odlagal svoje superge, te smrdljive navade še ni opustil. Nato je ponovno vstopila v hišo in tokrat skozi kiselkasto pritličje vstopila v notranje dvorišče, s pogledom iskala neviden pramen vonja, ki bi lahko zlezel v mansardo. Našla ni ničesar, le neka soseda, ki se je radovedno sklanjala nad okno, ji je naposled pomahala: »A ste nazaj?«

Iztisnila je nasmešek in pomislila, kaj *biti nazaj* sploh pomeni. Bi morala poslušati Inge in *biti naprej*? »People appreciate your research,« ji je dejala nekega večera, ko sta se srečali na hodniku inštituta, obe prepričani, da sta ob tej uri v službi sami. »You should aim higher,« ji je rekla, ne prvič. Začela se je izgovarjati na to, da ima v Ljubljani brata, ker to ni omehčalo Ingega svedrastega pogleda, pa je spet omenila stanovanje, kako je leta

iskala nekaj takega, točno takega, pa kako sta z bratom prodala hišo, kjer sta odrasčala, s čimer so njene sanje po mansardnem stanovanju v središču mesta iznenada postale otipljiva resničnost. Vse to ji je razlagala, ker bi jo Inga, ki je pred kratkim napisala vplivno monografijo o spominskih vidikih prostorskih izkušenj, vendar morala razumeti. Inga, ki točno o tem predava po celi Evropi. »You're being overly sentimental,« jo je prekinila. V njenih očeh je zaznala razočaranje. Njeni razvejani argumenti so v Ingini perspektivi spominjali na ničvreden porcelanasti set, pri katerem ti ob vsaki zlomljeni skodelici odleže, saj manjka le še malo, le še sladkornica in kak krožnik, pa bo vse skupaj lahko brez slabe vesti pristalo v smeteh.

Pomahala je sosedi in se končno odpravila ven, na ulico, mimo zidka, kjer so na svojih jaknah še vedno posedali šolarji, mimo dreves, polnih napetega obeta cvetov, mimo lokala, kjer je zadnjič spila kavo. Z rokavom tankega plašča se je dotaknila svojega nosu. Vonj je bil komaj zaznaven, tanjši od šepeta, a bil je tam, prepleten s tkanino. Povohala je pramen las. Tukaj je, je pomislila, je že na meni, v meni, povsod, ta tujek, ta neopisljivi duh po nekom, nečem, ta zračna sled brez izvora in konca. Pomislila je na trebušastega moškega, ki ravno zdaj globinsko čisti njene zavese. Misel na ogromen stroj, ki ga je poprej komaj spravil v njeno stanovanje, in priporočila, ki jih je o Globinskem čiščenju Kapljica prebrala na spletu, so jo umirila. Vse bo v redu, si je rekla. Znebila se ga bom, si je rekla. Saj je samo prekleti vonj, si je rekla.

Po torbici je iskala listek, na katerega je poprej napisala nekaj nenujnih opravkov, s katerimi lahko zabije nekaj prostih ur v mestu. Ko je grebla po notranjščini, se je skoraj zaletela v moškega, ki ji je prišel naproti. V trenutku, preden se je zravnila in dvignila pogled, preden je predse instinktivno iztegnila desno dlan, preden se je opravičujoče nasmehnila, preden ga je videla, je vedela. V milimetru sekunde je zaznala njegovo prisotnost, kakor jo je zaznavala, kadar je v polsnu brez premika lahko preverila, ali leži ob njej. Kakor je prepoznavala njegove korake na stopnišču, način, kako je odpiral in zapiral predale, njegovo hitro, dinamično menjavanje prestav med vožnjo, tudi najneznatnejše gibe je prepoznavala, brez razuma, brez zavedanja ga je prepoznavala bolje kot kogar koli, nemara bolje kot kar koli.

Zato je seveda vedela, da bo preskakoval vsako drugo stopnico. Ker ni hotela zaostajati, je tudi sama pospešila korak. Ko sta prišla do mansarde, je stopil stran, da si v ožini pred vrati ne bi prišla preblizu. Četudi je bil, ko jo je pred slabo uro sredi ulice zagledal, njegov prvi impulz, da bi ji prišel čisto blizu, da bi svoje roke ovil okoli njenega usločenega telesa, ko se je sklanjala nad torbico in ga do zadnjega hipa ni opazila. A impulz je nemudoma zatrl in ji namesto celega telesa ponudil le roko. Ona jo je vzela, hlastno, oprijela se ga je na svoj netelesni način, opazil je, da je neprespansa, tudi on je vsako senco, ki ji je presvetlila ali pretemnila obraz, poznal do zadnjega trzljaja veke. Na kavi je bila redkobsedna in zatopljena v skrb, zato jo je, po premisleku, vprašal, ali kaj potrebuje. Čudno se je izmotavala, prosila ga je, naj jo pospremi v stanovanje, da ji pove, ali zapazi kakšno razliko, a kaj več iz nje ni mogel izvleči.

Odprla je vrata in vstopila.

»Je že šel,« je olajšano pripomnila in na njegov vprašujoč pogled dodala: »Globinsko čiščenje Kapljica.«

Bine je zakorakal po stanovanju, rekel nekaj o tem, da je zelo čisto, opazil nov pralni stroj. »Stari se je pokvaril dan zatem, ko si odšel,« je pojasnila. Vse ostalo se mu je zdelo nespremenjeno.

»Ta dva podnajemnika sta bila pa očitno kot dva duhca, a?«

»Zakaj?«

»Nobene sledi nista pustila ...«

Sedela je na kavču in ga opazovala. Bine je hodil po sobi z domačnostjo, ki je ni mogel prikriti, četudi je bil zdaj zgolj gost, ki je jakno previdno obesil v veži in ne, kakor je bil vajen, odvrgetel čez kuhinjski stol.

»Mi prineseš kozarec vode?«

Bine je za hip osupnil nad dejstvom, da ga bivše dekle še zmeraj pošilja, da ji streže, hotel ji je ugovarjati. »Ti si tu doma,« ji je hotel reči, a si je premislil, se obrnil in iz kuhinje prinesel dva kozarca. Sedel je na drugo stran kavča in izpil požirek, medtem ko je ona svoj kozarec le obračala med dlanmi.

»Kaj je torej narobe?« je vprašal.

»Vonj,« je rekla in obupano zrla v kozarec.

»Kakšen vonj?« Razen sledov temeljitega čiščenja in klasičnega vonja tega stanovanja ni zaznal ničesar.

»Nekaj je drugače. Povohaj. Kot da bi bilo pod vsemi znanimi vonji še nekaj, nekaj novega.«

Bine je zaprl oči in globoko vdihnil. To stanovanje mu je bilo pri srcu tudi zaradi mešanice vonja po njej, vonja po mehčalcu, ki sta ga uporabljala, in vonja nevidnih prašnih delcev, v katere se ure in ure ujema sonce, ki pada z mansardnih oken. Bilo je blago stanovanje, brez zastanega priokusa starega pohištva ali jedkega duha sodobnih bivališč. Dišalo je po ravnovesju, po neopazni skladnosti, tako je dišalo, ko je bil prvič pri njej, tako je dišalo, ko se je odselil, in tako je dišalo zdaj.

»No?«

»Ne vem, meni se ne zdi,« je počasi rekel in opazil v njenih očeh še več zmede. Za razliko od njunih obledelih zadnjih skupnih mesecev, ko je videl zvečine njeno hladno, preračunljivo, a tudi samodestruktivno željo po uspehu, je tokrat v njej uzrl, podobno kot takrat, ko jo je spoznal, predvsem nebogljenost. Vedel je, da bi ob taki misli zavila z očmi in pripomnila kaj o seksizmu, zato je molčal. Slekla si je jopico, si zavihala rokave svetlo sive srajce in glavo položila v dlani. Opazil je, da so njene roke za odtenek izraziteje oblikovane, kot so bile, ko jo je pred dobrim letom nazadnje videl. Danska ji je koristila, je pomislil, očitno je res, da v Skandinaviji vsi začnejo hoditi v fitnes. A ko se je zavedel, da bi ob taki pripombi le zajedljivo prhnila kaj o stereotipih, se je vnovič ugriznil v jezik.

»Si v redu?« jo je vprašal, saj je glavo še zmeraj naslanjala na dlani.

»Oh, Bine. Počutim se, kot da sem v tujem prostoru. Kot da nisem pri sebi.«

(odlomek iz kratke zgodbe)

Bojan Tomažič

Živa priča

Živa je hodila po istih poteh, ker se ji je vsakič nekaj novega odstrlo, ko je šla drugič, je bila manj plašna kot prvič in slike bolj barvite, globoke, tretjič je videla še več in tako naprej. Čarobno je bilo opazovati pot pod nogami, stare jablane sredi travnikov, bobovec, mošan-celj, carjevič, krivopecelj, vsaki se je priklonila, spoštljivo se je približala veverici, taščici, škorcju, sinici, kosu, srakoperu, fazanu, srni. Postajala je del skladja in to je z nje snelo težo vsakdanjika. Zaživela je in v njej se je oglasila želja, da bi, končno, srečala pravega moškega. Takšnega, ki bi bil očaran od njenih poti, videl nevidne niti med bitji, ob njej tkal mrežo sočutja in upov. Pogovarjala bi se, prikimavala in bila vesela prikimavanja, sreča z njim bi lahko postala ljubezen, dopustila bi ji, da se razcveti.

Mama ji je za trideseti rojstni dan spekla orehovo torto, oče je v belo kuverto s prstnimi odtisi dal stotaka, ker vsak evro prav pride. Njej še posebej, potem ko je pustila delo v tovarni, kjer je podnevi in ponoči osem ur sedela pri tekočem traku in premikala samo roke. Nazdravili so z domačim malinovcem, jedli zelenjavno juho, pečene bučke in endivijo s krompirjem. Potem se je odpravila, zaželela sta ji srečo, ona je pogledovala po njej, ker je večja verjetnost, da jo srečaš, kot da pride domov. Hodila je po cestah, pešpoteh, travnikih, sadovnjakih in njivah, a samo traktorist, ki je peljal mimo, jo je ogovoril. Naj ne mendra trave in pridelkov, čeprav je vedel, da ne povzroča škode. Koprnenje nikomur ne povzroči škode, si je mislila in naprej iskala novo, nedoživeto.

Ko se ni nič velikega zgodilo, je pomislila, da je tisto, kar si želi, domišljavo, topo, sebično, od otroških let so ji dopovedovali, da so življenjske sladkosti škodljive in da je za telo in dušo najboljša grenčina. Če je grenko, mora biti tudi sladko, je odgovarjala in verjela, da je tam, kjer so pisane cvetlice, krasno drevje, veličastne krotke živali, bistri potoki in igriva reka, tudi moški, ki bi z njo srkal medeni življenjski nektar. K sebi je zapored spustila tri, a z nobenim ni bilo prijetno hoditi naokoli, poti jim niso bile lepe, eden je pohodil mlado koruzo na njivi, drugi z lomastenjem prestrašil živali, tretji ji ni nikoli prikimal in ona ne njemu. Vsi so ji, je rekla, dolivali grenkobo v čašo, iz katere je pila. Četrtega si zato ni niti več vneto želela. A se je pojavil.

Bil je tenki dan, ko človek nima nikjer obstanka, mama ji je naročila, naj gre v trgovino po kruh, riž, kavo, belo gladko moko in pecilni prašek. Po poti je srečala Ranka. Leto ali dve starejši je bil od nje, teolog, ki je iz svojega življenja izgnal hudiča. Bil ji je podoben, sprehajal se je po svojih poteh, včasih je uro dolgo stal sredi zrelega žita in nekaj momljal, ona

je bila Živa, on živa priča za nebesa na Zemlji. V park pod gradom je bil namenjen, razmišljat o svetu in svetem, jo je skušal odgnati, njo je spreletelo, da bi ga imela. Nasmihala se mu je, on bi vseeno bil sam, ni mu treba prinesiti napolitank in čokolade iz trgovine, grenkoba je smisel življenja, zanjo smo nagrajeni z nebesi. Potem ji je le obljubil, da jo bo počakal med grajskimi drevesi, ki pripovedujejo zgodbe o preteklosti, sedanjosti in prihodnosti, zato bi jih eni požagali ali jih pustili zapuščene z velikimi v nebo vpijočimi ranami tuliti z razritimi in s travo preraščenimi grajskimi stopnicami. Opis kraja, kjer jo bo čakal, je Živi še v trgovini odmeval v glavi, lahno je kimala, čutila je Rankove vibracije in valovom dopustila pljuskati. Čeprav zaradi grenčine ni pila, je kupila tudi litrsko steklenico grenkega pelinkovca.

V parku sta pila, on ji je govoril o veličastnem posmrtnem življenju, ona njemu o sreči in ljubezni v tem. Najprej se ji je posmehoval, potem je naval njenih opisov tistega, kar si moški in ženska lahko prijetnega počneta, gasil z vse daljšimi požirki. Ona je ponavljala za njim, kmalu brez grimas, pri sebi zaznala neznano ugodje in zanj ni več menila, da se muči. Zaslišala je strast, domov še ne bi šla, on tudi ne, po pešpoti skozi gozd sta se napotila do Mure in na jasi legla v travo.

Sedela je na njem in z gibanjem sledila rečnemu vetru, ki tekmuje s tokom Mure, enkrat krčevito, drugič igrivo, vsakič drhteče. Široko se je smejala in tako stresala z glavo, da je svoje dolge črne lase videla plapolati v zraku, jahala je po užitku, a ob blaženosti za trenutek vendarle pri sebi zaznala dvom. Ustrežljivost, nelagodnost, nedoslednost in zadrega so od gozda in z gladine reke nesramno zmajevali z glavo, očitno je ljubezen tudi vse to, si je dopovedovala, da ne bi odnehala. Svetišče pač ne more biti prazno, nekaj ga mora osvetljevati in nekaj mora biti osvetljeno, nekaj negotovo, nekaj odkrito, nekaj zakrito, tudi nekaj pod prozorno, pisano, črno ali belo tkanino, in hipnoza je tudi z namenom. Odganjala je neželene misli in občutke, a ni šlo, celo tako so se razrasli, da se ji je zazdelo, da je tam nekdo, ki ne bi smel biti. In res je najprej ona zagledala hudiča, potem še on.

Prizor je bil silen, stemnilo se ji je v glavi, vse, kar je tam mislila, rekla in počela, se je povsem zmedlo, kar je bilo dotlej nevredno pozornosti, se ji je grozno posmehovalo. Kaj se pravzaprav v takšnih trenutkih zgodi, je spraševala Ranka, bosta ohromela, če bosta čakala, kdaj se začnejo muke in kakšne bodo. Vsako naslednje vprašanje se je navezovalo na prejšnje, se je zdrznila, tega ne sme dopustiti, samo osnova je pristna, ostalo je oblast, nadoblast, balast. Zvalila se je z njega, on je jeknil od bolečine, odločno mu je rekla, naj kosmatega kopitarja premlati in nažene, izžene, ali kaj že je treba z njim narediti, če nočeš, da te obsede ali odvede. Vendar Ranko ni nič naredil, on je že izgnal svojega hudiča in postal za nebesa na zemlji živa priča, naj še ona s svojim tako stori in to postane. Ni ga mogla prepričati, da je hudič eden, da je njen tudi njegov, niti poskusil ga ni pregnati niti branil se ni, ko ga je kosmati s parklji nesel na sredino jase. V travi se je tresel, gotovo tudi zaradi hladu ob reki, ki se je pojavil, ko je svetloba mrknila, in s hudičem plesal. Živa se je oprijela steklenice, zaprla oči, pila in bo, kar bo. Ko jih je odprla, ni bilo niti pelinkovca niti Ranka niti hudiča, tančica se je odgrnila, z neba je zasvetilo, postalo ji je topleje. Oblekla se je in se odvlekla proti domu. Ali je bilo tisto, kar je globoko v sebi čutila, otrpli obup ali spoznanje, se še ni mogla odločiti, potrebovala je razlago, a je ni imela.

Naslednje dni je brez miru hodila po cestah, pešpoteh, travnikih, po gozdovih, sadovnjakih in njivah. Do Mure in tudi pod grad je šla, a Ranka ni srečala, pri njem doma so rekli, da je moral nujno iti v Maribor. Kaj v Mariboru vedo več o hudiču, ji niso povedali, vrnil naj bi mu vero, mir in dostojanstvo, do nje niso bili uvidevni, njena spoznanja jih niso zanimala. Živi so seveda bila pomembna, ker so bila pričevanja o njej, o njenem življenju in o življenju. In o koprnenju, se je široko zasmejala in se hitro zresnila, ker ne bi razumeli. Pila je pelinkovec, se smejala in jokala, velikokrat eno takoj za drugim, veliko časa je v svoji sobi zrla v domišljjske slike na stropu, ki jih je drobnjakarsko analizirala. Če bi Ranko ostal, bi šla z njim s hudičem v boj, prenesla bi bolečine, valovanje čustev, dvome, premagala strah. Naj se postavita zase, bi ji samo moral reči, in bi bila za to. Naj ne pije grenčine, on je z njo, bi ji takrat, ko je mižala, moral zašepetati.

Zunaj je pihal glasen veter in mračilo se je, Živa je sedla k mizi, da bi o iskanju sreče in ljubezni nekaj napisala, a je s polno dušo in prazno glavo samo gledala v prazen list papirja. Mama je vstopila skoraj neslišno in pred njo položila drobno knjižico iz svoje mladosti, ko so o sreči še kaj vedeli. Srečni smo, ko nimamo nobene mučne skrbi, ko nam srca ne stiska nobena boleost, ko smo mirni, zadovoljni in veseli, je Živa brala. Srečni smo, a ne ves čas, z ljubeznijo naj bi tudi bilo tako, če sploh pride. Samo hudič je vedno. Če človek noče oditi, če hoče še biti, mora življenjsko grenčino piti, se je uklonila, uteha je v tem, da življenje teče in je pitno, treba ga je samo piti, je rekla, mama je kimala. Mater je videla oditi dostojanstveno in tudi ona se je na stolu vzravнала, še bolj zaradi nje kot sebe.

Živa je dobila delo v tovarni, nepremično je sedela pri tekočem traku, gibale so se samo roke, potem ga je za leto ali dve pustila in spet prosila zanj. Če človek noče oditi, če hoče še biti, mora življenjsko grenčino piti, je velikokrat sklonila glavo, vendar je koprnenje še bilo, je večno kot hudič, se ji je mešalo. Pila je grenkobo in oponašala življenje. Stara je sama sedela na stari postelji v stari sobi s starim pohištvom, zrak je bil star in čas je krehal in hlipal, duša ga je bolela, ker je moral biti krivičen do nje. V temačnem prostoru so se ji zasvetile bele dlesni in zaslišal se je kašljajoči smeh. Srknila je pelinkovec, se ulegla in gledala v strop. Sredi žitnega polja se je videla razmišljati o sreči in o srečanju pri Muri. Najbolj živo se je spominjala tistega, kar je videla, ko je imela zaprte oči, bledosivega hudiča in rozardečega nagca Ranka plesati, teolog je ni hotel slišati, čeprav je vse v njej vpilo. Ponavljali so se ji tudi dogodki, odloženi za skladiščem spominov, ki so ji spreminjali življenje, videla je roke, ki so pred njo odpirale in zapirale vrata. Tudi hudičeve. Dvignila je steklenico k ustom, jo nagnila in izpila življenje. Čakala je, kaj bo, kdo bo prišel, koga bo srečala. Hudiča skozi prazno steklenico ni videla, nebo se ni stemnilo, strahu ni bilo, ni bila niti ginjena niti srečna, o koprnenju ji je nekaj šinilo v glavo, a se je samo nasmehnila. Potem je razmišljala samo še o nasmehu. Smejala, ne samo smejala, krohotala bi se do neskončnosti in premikala bi roke, če bi šlo. Ali vsaj rekla nekaj, kar bo za večno ostalo. Vseeno ni bila razočarana, opazovala se je, koža je postajala temno zelena in grenka kot pijača v ustih, grlu, črevesju, želodcu in duši. Tega z ničimer ni mogoče izprati.

Jan Šmarčan

Pesmi

Stopinje, ki si jih hodil,
kakor da se raztapljajo v času.
Stopal si daleč, globoko v svet.
Pot te je vodila
vse do izvora svetlobe
in ko si bil tam,
si se zbal in pobegnil v tišino.
Vrnil si se
in ohranil boječ spomin na luč.
Koraki so postali preudarni
in ko si začutil toploto svetlobe,
si se oprezno umaknil.
Stopal si daleč, globoko v svet.
Zdaj so tvoji koraki krajši.

Sediš v prostoru, ki ga obdajajo knjige.
Množica zgodb je v njih. Besede, ki so jih
vtisnili mnogi. Ko se sprehajaš skozi labirint,
jih spoznavaš. Pred teboj se odpirajo svetovi.
Slikajo se slike. Vstaneš iz svojega naslonjača
in se približaš policam. Preletiš naslove in se
ustaviš, izbereš neznano zgodbo. Udobno se
namestiš nazaj v naslonjač in odpreš. Bereš,
bereš dalje in prebereš: »Zunaj je avto.« Tedaj
zaslišiš trobljo na cesti pod svojim domom.

Ko te obiskujem v bolnišnici in gledam, kako odhajaš, kako izginja žar tvojih oči. Ko te božam in se čudim tvojemu nenavadnemu vonju, se zavedam, da je bilo tvoje življenje izpolnjeno.

Iz dneva v dan izginjajo besede iz tvojih ust – tvoril si stavke, potem so bile posamezne besede, danes so bili le še vzdih in hropenje. Kot vsakič zadnje dni, ko se poslavlja, me s prstom leve roke, ki ti jo držim in jo božam, stisneš.

Vedno znova mi v glavi odzvanja stavek, ki si ga izrekel, preden si odšel v bolnišnico: »Pazite na mamo, ko me ne bo«. Verjetno si upal, da se vrneš, morda si v globini svoje duše vedel, da odhajaš za vedno. In ko si nekaj dni nazaj dejal: »Danes ponoči je bilo divje,« ne vem, kaj si mislil s tem. Na vprašanje, kaj je bilo, si se skrivnostno nasmehnil.

Si v preddverju pekla. Žrejo se med sabo. Glasni besedni boji, bolj dretje onih, ki slavijo znanost, in onih, ki dvomijo vanjo. V drugo leto že stopamo. Korona. Kamor koli se obrneš, je kuga. Ukrepe sproščajo in zastružejo. Smiselnost jim pada. Ti stojiš med vrati in jih preverjaš. Grozijo ti z ovadbo, ti jih z argumentom odsloviš. Pridejo drugi in te označijo za policista. Z nasmehom odgovoriš, da si policajček. Njihov odgovor je krohot. Tretji brez besed opravijo obred. Pojavi se mož, ki te obsodi hudičevega dela. Z njegovega stališča ga razumeš in mirno opravljaš svoje delo dalje.

Tiha je tvoja beseda. Slike, ki jih slikaš, se topijo v žarkih sonca. Besede, ki jih puščaš za seboj, izginejo v prah. Vedno znova se vračaš in obstojiš nad zvezkom, ki ga polniš z barvo. Pogosto te je strah, da nekega dne obmolkneš. In tedaj, kot oster žarek nastane pesem.

Tom Veber

Dioniz na stranišču

Ljubim se prosto po Prešernu
 life is my oyster ali krožnik res dragega sira
 za zajtrk mi servirajte paleto mavričnih makronov
 za večerjo me hranite s pozlačenimi grozdnimi jagodami
 na oltarju iz slonovine si pasem oči
 na desetinah izklesanih teles s palmovimi listi pred konjskimi kurci
 z enakomernimi zamahi pavjih pahljač ustvarjajo topel veter ki plemeniti moje obličje
život je prekratek za obžalovanje
 po mojih žilah se pretaka rum cola
 s svojo moškostjo želim predreti čim več življenj čim več svetov
Sodoma in Gomora all over again
 in morda je že za vse prepozno
 morda sem prevečkrat že zamudil zadnji vlak da bi sploh hotel še potovati z vlaki
whaaaaaaaat about that
Slovenske železnice go home!
 morda bom čez dve leti tisti sluzasti tip v tifli ki opreza za premladim mesom
potem me prosim nemudoma ustrelite!
tega nihče ne želi videti
 a zdaj je noč še mlada
 svet še zmeraj diši po jasminu
 vsako obžalovanje zbledi pod temi lučmi
 ko se me dotika
 morje golih teles
 in je vse
 samo še en
 dolg
 vroč
 utrip

Zopet sem star devet let
z babičinega balkona
strmim na premražene avtomobile
ki se ne želijo premakniti
modri in rdeči
rdeči in modri
preštevam
naprej in nazaj
v rokah držim iskrico
božič je
veter ki vije mimo
pušča sled
neko nerazjasnjeno praznino
preglasno za otroška ušesa
iz kuhinje zadiši po potici
iskrica ugasne
mehak krohot
me stisne
v objem.

Pustiti odtis
tloris neke izkušnje
občutka
vdolbenega v čas in prostor
morda samo mojega
morda za zmeraj skritega
v špranje
razpoke mojih sider
razpirajočih se kril
iker
manjših od
praspomina.

Zahodno od raja
slišim jelene
v gozdu žalosti
pobiram grenivke
čaplja odleti na jug
z mojim srcem
v kljunu.

Helena Zemljič

Vrata brez ograje

I.

Preselim reko in ji dodam nekaj
mehkejših bregov V njej sedaj plavajo ribe
z drugačnimi plavutmi in istimi
imeni Med njimi in mano
ni razlike Delam tretji vonj ki bo končna
definicija nastajajočega – torej kot
vonj po veliki stekleni mizi in predalih
v katerih so nagačene sove
S seboj prinesem razna poimenovanja
da bi se reči počutile bolj domače in
bi se lahko sporazumevale z valovi in dežjem
Tukaj veliko dežuje in reka raste
Med mano in reko
ni razlike

II.

Sosedo spoznam tako da se zaklenem
iz stanovanja Pozvonim in upam da je
takšna kot jaz Da razume kako je biti
na nikogaršnjem ozemlju in braniti
neznano trdnjavo Lepo me pozdravi
spusti noter in zazvoni ji telefon
Pozabim ji povedati da je jesenski aranžma
pred njenimi vrati nepotreben kič
ki ga nujno potrebujem

III.

Na hodniku je roža ki pravi
da prinaša srečo in blaginjo
Sprušujem se kdo njej
nosi vodo

IV.

Po dolgem času hodiva v hrib Tam
kjer sva bila prej je bila sama ravnina
in drevesa so preprečevala vsak korak
Tukaj je zračno in ob straneh je veliko
prostorov za počitek Midva ne počivava
in z olajšanjem hodiva v hrib Greva
mimo vrtov in prideva do prostora
kjer bi bila skoraj doma Sredi travnika
so vrata ki jim manjka ograja

V.

Dežuje počasi in voda se nabira
samo v luže Še nekaj časa bo moralo teči
da bodo lahko ribe prečkale bregove
in se naselile na travnikih kot kokoši
Spomnim se da je za nekoga kokoš
znamenje sreče in spomnim se
kako je naše težko pregnati ker
mislijo da jih boš dvignil in ne
brenil Zdaj živijo za ograjo
ker so se preveč rade sprehajale
po dvorišču Njihovo ograjo je treba
zmeraj znova popravljati
Počasi jo spodjedajo in se iztekajo
kot bi bila povsod vrata

Stehtati dušo

Je le tvoj dih
začasno naseljen
v moji sapi

Sediva si nasproti Pod nama
 je jesensko listje ki ga je
 prinesla moja sestra Rahlo
 je že skrivenčeno in še dobro
 da je dovolj prostora Namesto
 televizije bova imela knjige
 Kupim Hughsovega *Vrana* in šele
 nato pomislim kaj to pomeni Kupim
 še *Beatrice in Vergila* Ko sediva
 nasproti poveš da manjka stol
 da bova lahko sedela ko se kam
 odpraviva Prvič povem da sem doma
 nasproti gozda in ko kupim *Vrana*
 me knjigarnar razume Ni
 od tu Ko si sediva
 nasproti čakava da skozi listje
 posije sonce in se vžge

Ženski, ki je ne bom nikoli spoznala

Mimo mene gre v rdečem plašču
 O njej govori Anja O nenadni obsedenosti
 Kako vidim njeni ritnici in stegna in
 naenkrat vem kako deluje celotno
 človeško mišičevje
 Vem kam gre
 in kaj nujno mora Znam jo narisat
 s profila Na konici prsta čutim
 njen nos in pade dežna kaplja in ona
 odpre dežnik Na deževno soboto
 gre mimo mene skoraj gola Nosi zgolj
 torbo in pas ji sega od ramena do
 začetka stegen
 Plapola Dežne kaplje
 so z neke druge pesmi in o tem se moti
 Anja Ženska nosi torbo in čisto nič ni
 rdeča ko jo vidiš ti je zgolj
 strašno žal

Tonja Jelen

Valovanja tujev in zdajev

očetu

Praznina

se ne lušči
vedno več je je

nikoli ne veš slutiš
/tega nikdar ne moreš/
da mogoče prav zdaj
uzrem tvoj zadnji sestop
kdaj se tudi peljeva
/zadnjič, skupaj/
in poslušava poročila
pa na današnji dan
komentirava
kolektivno
preteklost
ker tvoje telo
se ne more skrušiti
kar tako
/si mislim/
kaj lahko
prinese tisto
česar se najbolj bojim
kaj lahko pomeni eno samo
sporočilo
/uradno, trajno/

da se potem vse zruši
/v pičlih nekaj dneh/
da pred ujmo nikoli več
ne rečeš
vse bo minilo
kot današnji dan
da taka nevihta potem
ne mine
samo vleče smeri
in hlad zaledeni v maj

Obrežem

presežek
 padajo deli veje
 razmišljam kaj vse je
 že prej letalo po zraku
 se nalagalo
 zasajalo
 zbiral v nas
 lomilo in odštevalo
 od nekod prediren zvok
 proces vsega se začne v drobnem
 zrnu ki mu razraslemu dodajajo
 /razne/ snovi
 uživaš jih
 krvava zora lije po tebi
 snopi žita
 pesmi
 garači stepajo žebjarijo
 zgubljena zrna kave
 streli ki zbijejo noge
 koliko demonov
 za koliko žlic požirkov
 teči voda
 teči prijatelj
 piča

Sneg

/ki ga čakam/
 ujeti hočem
 lepoto
 je ne dajati
 samo v teh dnevih
 dan prosene
 petelin razširi kljun
 in iz kokoši se
 skotalijo jajca

Vse za upanje
 za ujetje razkošja
 radosti mehkode
 tujev zdajev

Listje

se krotoviči
 /sicer spet pretopli dnevi/
 tipam po ptičji hišici
 dodajam hrano
 otroški tobogan polzi
 v radost –
 vzpenjam take trenutke
 da sijejo v migljajih
 nepreštetih
 jasno izpisanih v slike
 da jih vtisnem v potovanje
 zasidrano znotraj

Željko Perović

Oblič

(skoraj favnovski)

Objava

misel se topi, preden se stopi
z jezikom – takšni so časi,
kot so zmeraj bili, skoz
se pripoved zлива čez
pripoved (da bi le kakšna
sledbeseda prišla od nekod,
četudi zatava v vsakdan,
da bi objavila, da je
vsem znano eno
z neštetimi imeni dreves,
vode, zemlje in ostalih
vesoljnih čudes)

Znova

ko se z davnega odtisa luščijo
znane krpice vtisa, zaman
poskušáš naseliti besede vanje,
zdaj, ko je
s sinapsami drugače (okrog
prežijo zmeraj nove
in nove digitalne platforme),
ko spet v svetu
iščeš prostor zanje in je
v teh luskah edino domače,
se znova učiš jecljati pisavo,
oprto na bližino
in nedotakljivost, na odprto
neizrekljivost
v poljih slovarjev stvari

Vmesna*(s podporo)*

na ozadju nemisli, zabrisan
čas, spet
neko jutro opoldne – nič
kdo bo koga
v krvi, nič
kdaj bodo zadnji prvi, nič
preresen, nič sam
sebi pretesen, nič zastoj,
nič razkroj, nič
sistem – tako
vmes, nekoliko vpojno
obzoren pogled
ne kam, morda zgolj
v bivanju (ja, na to bi
lahko bil pozoren – danes
imaš tudi radijske
instrumentaliste v podpori
– mmm, ta jazz)

Jecljava

vse se ziba
v davnem dihu, se žene
po sledi – zdaj
v žilah zemeljskih,
zdaj po ognjih vesoljnih,
v vodi porodni
za zrakom hlata, zdaj
krajec lune na niti sam
sebe lovi, v večni travi
dva jezika
zdaj opolzko žarita, zdaj
jecljavo koprni
in slinita svoje bistvo
spolzko,
v zibu sveta ujeta

Vsakdanja

ti je ratala lunasta palačinka in
si rekla, *glej, kaki nos ima*,
meni se je zdela kot embrio
ali meglica konjska glava, ki
po vesolju kuhinjskem plava;
potem si v hišo prinesla
prosojno zeleno
vazo, zeleno posteljnino in
belo omelo (kdo ve,
s čigavo pomočjo se je začelo
z žabonom in žabo Lile Prap,
da sta vabila
k Negovskemu gradu in zdaj
na polici vesta za najino
vsakdanje, ko se ljubiva –
se smehljata, svetlo
zelena, drug ob drugem,
malce obilna in suhljata)

Najdenka

dopoldanska dinamika
z distanco in resonanco:
zapoznili zajtrk, zdaj že
druga kava – in zračni
obliž, skoraj favnovski
jutranjik (in spet bi
podčrtaval po knjigah,
shranjeval najdeno
v časopisih, častil razne
vonjave govorice, jih
nosil v obeh in trosil
povsod okrog)

Jerneja Ferlež

Dokumentarec z eno neznanko

Približeval se je počasi, sprva je bil videti kot drobna, oddaljena pika, na trenutke celo samo kot odblesk svetlobe. Ker so tiri ravni, dolžine kompozicije ni mogel natančno oceniti. Pravzaprav to tudi ni bilo potrebno, ker jo je dobro poznal, skoraj vsak teden je na isti dan ob isti uri na isti postaji vstopal na isti vlak. Pika je kmalu postaja večja in vse bolj razpoznavna. Vse bolj je razločil poteze sprednjega dela lokomotive. Tudi vanje je, podobno kot v sprednje dele avtomobilov, rad projiciral poteze človeških obrazov. Po postavitvi luči in drugih izboklin jim je pripisoval najrazličnejše lastnosti in razpoloženja, za katere mu je bilo racionalno seveda jasno, da jih nimajo. Vseeno so se mu lokomotive zdele ošabne, avtomobili pa kdaj dobrovoljni in prijazni, drugič pa jezni ali zlovoljni. Zabavalo ga je vtiškovati človeške lastnosti in reakcije tja, kamor res niso spadale. Ceste, ulice, tiri, ves svet je tako dobil pridih igre, nečesa živega, polnega razpoloženj, v katerih so ob ljudeh sodelovali tudi predmeti, zgradbe, naprave in najbolj od vseh – prevozna sredstva.

Potegnil je še zadnji dolg dim, potem pa odvrget cigareto, iz katere bi se sicer dalo še kaj izvleči, ampak kaj hočemo. Časi, ko se je v nekaterih vagonih še smelo kaditi, so bili že davno mimo. Ošabnica, ki je za sabo vlekla dolgo kompozicijo, je bila že čisto blizu, razločno se je slišalo škripanje zavor. Nikoli, ampak res nikoli se mu ni posrečilo pravilno predvideti, kje je treba stati, da bi vstopil v enega od sredinskih vagonov, ko bo vlak ustavil. Bolj ko se je trudil natempirati pravo pozicijo, bolj je komaj ujel zadnja vrata. Da bi tekel ob stoječi kompoziciji proti sredini, se mu je zdelo nekam zamalo. Predstavljal si je, kako se potniki, ki so že na vlaku, muzajo, ko ga gledajo – oni udobno posedeni za šipami kupejev, on zunaj v nerodnem teku po peronu, aktovka mu opleta v rokah, šiltkapa mu hoče pasti z glave. Praviloma je raje vstopil kar zadaj in nato v notranjosti, že med vožnjo, prehodil zadnji del kompozicije do njene sredine. Prečkal je nekaj tistih nenavadnih prehodov med vagoni, ki se med vožnjo čudno zibajo in v ovinkih dajejo vtis, da boš s sprednjo nogo šel morda že v levo, ko bo ona zadaj ostala še v neki drugi smeri. Razkorak bi se pri tem utegnil nepredvidljivo raztegniti, mogoče vse do špage. Seveda se nikoli ni. Ne glede na ostrino ovinka je slej ko prej tudi drugi vagon menjal smer in razkorak se je spet zožil. Ko je bil na

vrsti naslednji zavoj in bi se občutek brez dvoma ponovil, si bil že na varni strani, v naslednjem vagonu. Morda pa celo že v naslednjem prehodu.

Ponavadi je šel mimo nekaj razmeroma praznih kupejev v upanju, da bo našel kakega povsem nezasedenega. A bolj ko se je približeval sredini, bolj so bili polni. Vedel je, da bo tako, pa vseeno ga je neko nepopoljšljivo upanje, da se bo gostota potnikov proti sredini vlaka tokrat vendarle zmanjšala, vleklo naprej. Ni se, nikoli. Vračati se mu največkrat ni ljubilo. Tudi, če se je vendarle obrnil in poskusil najti še malo prej skoraj prazen kupe, se je izkazalo, da ga je medtem zasedel nekdo drug, ki je šel za njim po isti poti in je bil manj izbirčen. Naposled je sedel v kakega napol polnega, v katerem so bili potniki na videz neklepetavi.

Sedež ob oknu v smeri vožnje je bil začuda še prost. Prerinil se je skozi tri pare nog, odložil kapo in aktovko na polico nad sedežem, v ogledalu preveril stanje tistih nekaj las, ki so še ostali, potem pa sedel in se zagledal skozi okno. Končno je bil na poziciji, ki je omogočala odklop. To je bil trenutek, ki se ga je že nekaj časa veselil. Skoraj dve uri, ko je neulovljiv in ko lahko po mili volji izkorišča svojo sposobnost globoke potopitve v lastne misli. Ko lahko pušča domišljijo bezljati. Ko lahko vse probleme, ki se bolj kot njega tičejo drugih, za nekaj časa izlije iz prepolnih možganov in vanje spusti nove, sveže, nepovezane, prosto padajoče misli. Za oboje v glavi namreč ni dovolj prostora. Misli med vožnjo prihajajo same od sebe, kot tečejo kolesa po tirih in reka po strugi. Lahko bere. Lahko ne bere. Lahko gleda pokrajino, ki kot najboljši dokumentarec beži mimo njegovih oči, lahko miži. Lahko razmišlja usmerjeno, lahko ne misli na nič. Lahko se spusti v pogovor s sopotniki, lahko pa je tudi ves čas tiho. Tu lahko izbira. Sprevodniku, ki se bo pojavil vsak čas, že mora pokazati vozovnico, a tudi, če je ne bi, bi prispel do cilja, pozna ga. Gledal je bežečo pokrajino, strmel v reko, ki je večino časa tekla tik ob progi, opazoval avtomobile, ki so vozili po cesti na drugi strani reke. Za šalo je tekmoval z njimi – kdo pelje hitreje, mi ali oni. Če so bili oni na enakopravnem terenu za spoznanje hitrejši, jih je vsake toliko upočasnil kak daljši ovinek, ki ga je cesta na drugi strani doline tu in tam naredila, proga, ujeta med hrib in reko pa ne. Poskušal je v pogled zajeti redke hiše ob progi, prežal je za ljudmi, ki so posedali pred domovi ali brkljali okrog njih. Ugibal je, kdo so, kaj delajo, kaj vse so že preživali. Na eni od voženj je na delu proge, kjer vlak zaradi konfiguracije terena pelje počasneje, ujel ljubimca, skrita za zapuščeno hišo tik ob progi. Nista se zavedala, da ju z na videz skrite strani lahko doleti pogled z vlaka. Ker sta bila že globoko, pregloboko, da bi nehala in se kam umaknila, sta kar nadaljevala. Je, kar je, sta si najbrž mislila, vlak bo odpeljal, z ljudmi za njegovimi šipami tako nikoli ne bosta vzpostavila živega stika. Zato svojega, še kako živega, nista prekinjala. Opazoval ju je brez sramu, kot bi ju gledal na kakem ekranu. Šele ko so se njegove oči za hipec srečale s priprtimi očmi ženske sredi užitka – vsaj zdelo se mu je, da sta se spogledala – se je zavedel, da prizor ni bil namenjen ogledovanju. Sopotnica, ki mu je takrat sedela nasproti, je v zadregi prekrizala nogi, druga pa, ki je imela v naročju otroka, ga je poskušala zamotiti z neko igračo.

Danes je bil pogled skozi okno manj vznemirljiv – reka, avtomobili, nekaj ljudi na vrtovih. Čutil je, kako se po njem počasi razliva sproščenost, vse manj je čutil skrbi in vse bolj so se njegove misli začele prehitevati, križati, stapljati in proizvajati nove. Iz zvočnika

je prihajala ljuba stara popevka, sopotniki so začeli med sabo kramljati v znanem narečju, fant ob njem je odvil v alufolijo zavit sendvič in po kupeju je zadišalo po salami in siru. Pisan dražljaji, v katere sam ni bil zares vpleten, so se mešali med njegove vse bolj živahne misli, jih oplajali in pospeševali. Naslonil se je, iztegnil noge, kolikor jih je pač lahko, in si zaželel, da bi vožnja trajala večno. Vonj po hrani ga je delal prijetno lačnega, popevka in zven narečja sta ga rahlo uspavala. Elektrarna, mimo katere so se ravno peljali, ga je spomnila, da so nekje na pol poti.

*

Od enakomernega drdranja vlaka sem zdrsnil v stanje, ki ni bilo ne spanec in ne budnost. Kadri ozelenelih podpohorskih dreves in temne Drave so me spravili v stanje zamaknjenosti, kakršno me na vožnji proti Koroški zajame kar pogosto, ko je nenadoma močno zacvililo. Kompozicija se je zelo na hitro ustavila – bi rekel v hipu, ampak to je pri stroju s tako težo in vztrajnostjo pravzaprav nemogoče. Šiltkapo je odneslo v naročje mladenke, ki mi je sedela nasproti. Aktovka je priletela na moja kolena. Punca me je začudeno pogledala, po mojem jo je zbudilo iz dremeža.

»Kaj pa je bilo to?« je rekla.

»Ne vem, ustavili smo se nekam na hitro.«

Pomolila mi je kapo in presenečeno gledala proti hodniku. Fant s sendvičem je nervozno zakašljaj, ženska v modrem kostimu je vstala, stopila na hodnik in nestrpno stegovala glavo skozi okno. Čez nekaj minut se je vrnila, sedla in nekajkrat zaporedoma prekrizala nogi v obratnem zaporedju. Vlak je še naprej stal, kupe je bil ves v postanih vonjavah salame in sira, iz zvočnikov je hreščala preglasna muzika. Iz sosednjega kupeja se je zaslišal pritajen krik, s punco nasproti sva se spogledala. Umaknila je pogled, se popraskala za ušesom in se zastrmela skozi okno. Mencial sem kapo in pogledoval na uro. Maja me bo čakala na postaji, ne bi bil rad pozen. Po hodniku je mimo kupeja švignil sprevodnik, tekkel je proti začetku kompozicije. Ženska v modrem kostimu je odprla vrata, očitno ga je hotela ogovoriti. Vstala je, stopila na hodnik in stekla za njim. Punca nasproti se je začela prese-dati, naenkrat so ji bile moje noge napoti. Meni je bila napoti aktovka v naročju, zato sem jo odložil in tudi sam vstal. Odprl sem okno kupeja in pokukal na prosto. Videl sem, kako je nekaj ljudi, oprtanih s prtljago, izstopilo iz vlaka. Bili so predaleč, da bi jih slišal, ampak zdelo se mi je, da se pogovarjajo v nekakšni ihti. Sedel sem. Vonj po salami in druge vonjave notranjščine so bile zdaj, ko sem prišel do svežega zraka, skoraj neznosno nadležne. Ženska v modrem kostimu se je vrnila, vzela svoj kovček in se začela odpravljati. Hitela je.

»Kam pa greste? Kaj se dogaja?«

»Dol. Prvi vagon gori, evakuirali nas bodo.«

»Kako evakuirali?«

»Kako veste?«

»Nekdo je rekel ... hitro, preden eksplodira rezervoar z nafto.«

S punco sva se spogledala. Bila je bleda in imela je široko odprte oči. Pograbila je svoj nahrbtnik in se skoraj spotaknila čez moje noge.

»Jaz grem.«

»Jaz tudi,« je rekel fant in takoj za njo izstopil iz kupeja.

Dal sem šiltkapo na glavo, pograbil aktovko in še sam stopil na hodnik. Skozi okno sem videl sprevodnika, kako maha ljudem, ki so že izstopili iz vlaka. Zdelo se mi je, da jih poskuša usmeriti nazaj na vlak. Slišal sem, da kričijo nanj, nisem pa razločil besed.

Nagnil sem se skozi okno na hodniku, da bi videl plamen ali vsaj dim, pa nisem videl ničesar. Na hodniku je medtem nastala gneča, ljudje so se s prtljago vred drenjati iz kupejev, prerivali so se in kričali. Tip za mano me je začel potiskati proti izhodu, poskušal sem mu dopovedati, da ne morem preskočiti ljudi, ki so pred mano in se tudi prerivajo. Ni nehal, nasprotno, zdelo se mi je, da ga je moja razlaga še bolj razkačila. Začel me je sunkovito porivati in kričati. Obrnil sem se proti njemu, da bi ga pomiril. Tega se še spomnim, od tu naprej pa samo še poka in teme.

*

Čakala ga je na postaji v Dravogradu. Sedela je v stari čakalnici, klopi in ploščice na tleh so bile še iz rajnke Avstro-Ogrske, ostala oprema je bila novejša. Brala je.

»Potnike, ki čakajo na vlak iz Maribora, obveščamo, da bo vlak zaradi težav na poti imel približno eno uro zamude. Prosimo za razumevanje.«

Vstala je in poskušala najti koga, kogarkoli. Pisarna postajnega načelnika je bila zaklenjena. Na blagajni ni bilo nikogar, delali so samo do zgodnjega popoldneva. Stopila je na peron – nikjer nikogar. Iz torbice je vzela telefon in začela tipkati po ekranu. Primaknila ga je k ušesu. Ne, da bi kaj rekla, ga je spet pospravila. Hodila je sem in tja in pogledovala na uro. Še enkrat je iz torbice vzela telefon in nekaj časa šarila po ekranu. Spet je odnehala. Na oglasni tabli je iskala številko, na katero bi se človek lahko obrnil za informacije. Nič. Poskušala je najti osebo, ki je prej govorila po zvočniku in napovedala zamudo. Nikjer nikogar. Še nekajkrat je šla gor in dol po peronu. Nenadoma se je ustavila, se obrnila in izstopila. Sedla je v edini avtomobil na privozu in odpeljala.

*

Nad sabo sem zagledal štiri zaskrbljene oči, dve modri, dve rjavi. En par sem prepoznal, drugega ne.

»Je eksplodiral?« sem vprašal. Bolelo me je, ko sem odpiral usta.

»Konkreten udarec si dobil, ampak – vse bo v redu,« je rekla lastnica znanih oči – lepih, modrih. Hotela me je pobožati, a je roko v zadnjem hipu obotavljivo odmaknila.

»Blažji pretres možganov in zlomljen nos, vse bo v redu,« so rekla usta pod neznanimi očmi.

»Od eksplozije?«

Dva para oči sta se oddaljila od mojega obraza.

»Najbrž je v šoku,« je rekla.

Bolelo me je. Tudi, ko sem bil tiho.

»Najbrž res,« ji je pritrdil.

»Vagon je gorel, je vlak potem eksplodiral?« sem kljub bolečini na dolgo spraševal.

»Ne ... fasali ste jih,« so rekle neznane oči.

»Vse bo še dobro,« so se zaskrbljeno nasmehnile znane.

»Ampak, rekla je, da gori.«

»Kdo?«

»Modra ženska.«

»Mislim, da halucinira.«

»Zgleda, ja.«

»Rekla je, da nas bodo evakuirali.«

»Vse bo še v redu, boš videl. Umiri se.«

Jezilo me je, da me miri. Nisem bil razburjen, bolelo me je in bil sem radoveden. Kako je mogoče, da se dogajanja po eksploziji ne spomnim, sem pomislil, a nisem izrekel. Že tako se mi je zdelo, da me iz nekega meni neznanega razloga hočeta speljati na druge misli.

»Bežali smo, ga je medtem razneslo?« sem vseeno še enkrat poskusil.

»Vse bo v redu, ne tuhtaj. Boš razmišljal, ko si odpočiješ,« je rekla in me znova skoraj pobožala. V zadnjem hipu je spet odmaknila dlan.

Obraz me je zelo bolel. Nisem vedel, da obraz sploh lahko tako boli. Sem opečen? Jezilo me je, da mi nočeta povedati, kaj se je zgodilo.

Umaknila sta se na rob prostora in šepetala, mislila sta, da ju ne slišim. Slišal sem vsako njuno besedo.

»Varnostnik, ki ga je pripeljal z Vuhreda, je rekel, da je sprožil pretep. Panično je potiskal ljudi z vlaka, češ, da gori. Komaj so ga umirili. Ko bo iz šoka, ga bodo naši izprašali, pričakujte jih. Naj nikamor ne hodi!«

»Kam pa naj hodi – tak ...«

Bil sem tiho. Bolelo me je. Tudi, ko sem samo razmišljal.

Jezikovni aktivizem v praksi

Piše Emica Antončič

Kot sem že zapisala v uvodniku v to številko, so se članice in člani Lektorskega društva Slovenije precej polemično, čeprav ne neodprto, odzvale/-i na nove prakse za izražanje spolne enakopravnosti (tako žensk in moških kot tudi spolno nebinarnih oseb) v jeziku oziroma na drugačno rabo slovničnega spola.

Pobude za spolno nevtralen jezik prihajajo predvsem iz anglosaških okolij in so posledica uveljavitve angleščine kot *lingue francae*. Angleščina je za razliko od slovenščine, nemščine ali francoščine (do polemik prihaja v vseh teh okoljih, ne samo v našem) namreč slovnično nespolen jezik. Gramatični spol je stara angleščina začela izgubljati že v srednjem veku in je danes ohranjen samo v oblikah osebnega zaimka za 3. osebo ednine: *she, he, it*. Aktivizem za neseksistični jezik je torej v angleščini mogoče uveljaviti precej enostavneje in je v glavnem omejen na izogibanje spolno definiranim oblikam za poklice, ki so jih prvotno opravljale samo ženske, kot je *stewardess*, ali poimenovanjem za poklice s pripono *-man* (*fireman, policeman*), izogibanju samostalniku *man*, kadar se nanaša na ljudi, in izogibanju zgoraj omenjenim osebnim zaimkom. Nam, ki nam je slovenščina materni jezik, je težko razumeti že, da je *worker* beseda brez slovničnega spola, saj je pri nas delavec moškega spola, delavka pa ženskega. V slovenščini imajo samostalniki in večina samostalniških zaimkov določen spol, temu pa v ujetanju sledijo še pridevniške besede in osebne glagolske oblike. Poglejmo kot primer naslednjo poved: *Gledal/-a sem, kako so starega/staro moškega/žensko napotili/-e proti njegovemu/njenemu domu*. Ali pa: *K sodelovanju smo povabili_e filozofe_inje, sociologe_inje, aktiviste_ke in druge strokovnjake_inje, ki so se doslej že ukvarjali_e s to problematiko*. V obeh povedih sem uporabila obe doslej uveljavljani obliki zapisovanja, pri čemer naj bi podčrtaj zajel tudi spolno nebinarne osebe. Na prvo mesto sem postavila moško obliko, lahko bi se pa odločila tudi za obraten vrstni red.

Tak način zapisovanja se postopoma uveljavlja v državni upravi (obrazci, nagovori, uvodi v zakonska besedila, če nimajo na začetku opombe, da se moški slovnični spol v tekstu uporablja kot nevtralen oz. zajema tudi druge spole ipd.) in seveda v aktivističnih, feminističnih besedilih. Tudi v Dialogih smo jih že nekaj objavili in vanje nisem lektorsko posegala, se je pa pokazalo, da (povečini) avtorice v doslednosti uporabe vseh spolnih oblik vztrajajo le nekaj časa, potem pa tudi v teh besedilih prevlada uveljavljena raba moškega slovničnega spola kot nezaznamovanega v primerjavi z ženskim. Ali povedano drugače: avtorice niso bile sposobne svojih aktivističnih namer dosledno realizirati v celotnem daljšem besedilu. To je tudi razumljivo, saj jezik teži k pragmatičnosti, praktičnosti in ekonomičnosti. Če dosledno vnašate poševnice in vezaje ali podčrtaje in pri tem ves čas razmišljate, kje vse jih morate vnesti, izgubljate s tem izjemno veliko časa. Hkrati bi bilo zanimivo raziskati, kako se na takšen zapis odzivajo bralčevi možgani, ali jih uporaba dvojnih oblik zaustavi pri tistem branju, preusmeri njihovo pozornost, oteži razumevanje, upočasni branje ipd.

Kar imamo doslej strokovnih člankov o uporabi neseksističnega jezika, se vsi nanašajo na pisanje. Kaj se pa zgodi, ko takšno besedilo glasno beremo? Ali bomo rekli [filozófi]pavza[inje]? Tega poslušalci ne bodo razumeli, torej nam v govoru preostane samo izreči obe obliki v celoti: filozofi in filozofinje. To pa pomeni več besed in več časa. Govor, ki je primarna oblika jezika, nam hitro razkrije, da gre za konstrukt z omejeno možnostjo uporabe.

Navedla sem zelo enostaven primer, kjer ima samostalnik moškega spola ničto koncnico. Še huje se zaplete tam, kjer imata moška in ženska oblika različne pripone, moška

pri tvorbi odpade ali pa izginja z e-jem zapisani polglasnik: knjigovodja_kinja, ptiček_ka, malček_ica: Kako to tiho ali glasno prebrati: knjigovodjakinja, ptičekka, malčekika?

Da se izognemu zgoraj opisanemu zatikanju in nezmožnosti govorne realizacije, pa se lahko odločimo tako kot ljubljanska Filozofska fakulteta in kot nekatere aktivistke tudi že pišejo in govorijo, in namesto moškega slovničnega spola v vlogi spolno nezaznamovanega uporabimo ženski slovnični spol. Če v zdaj ustaljeni rabi rečemo »Včeraj smo šli na sprehod«, to nujno ne pomeni, da so šli samo moški, ampak so v skupini »mi« lahko tudi ženske in spolno nebinarne osebe. Če v tem stavku moški slovnični spol zamenjamo z ženskim, pa bodo bralci ali poslušalci (pardon: bralke in poslušalke) zaradi v naši zavesti ustaljene rabe to razumeli/-e tako, da so na sprehod šle samo ženske. Tovrstni aktivistični posegi v jezik lahko mimogrede povzročijo vrsto vsebinskih nesporazumov, vse opisano pa kaže, do kakšnih težav pri njihovi jezikovni realizaciji, branju in govorjenju vse lahko pride.

Angleške rabe ni mogoče neposredno preslikovati na slovenščino. To lahko ponazorim s konkretnim prevajalskim primerom. Pri znanstvenih besedilih pogosto naletimo na sklicivanje na določene avtorje in članke, recimo, da smo iz angleščine v slovenščino prevedli takšno poved: »Kot je že zapisal J. Brown v svojem članku, je« Ker imamo v angleškem originalu samo začetnico osebnega imena in glagol ne da informacije o spolu avtorja, se s taknemo ob vprašanju, ali smo pravilno prevedli, saj ne vemo, ali je ta J. recimo John ali pa je morda Jane, in bi morali prevesti: »Kot je že zapisala J. Brown v svojem članku, je« Slovenščina tu nujno zahteva in daje informacijo več, to je o spolu te osebe.

Feministični aktivizem dela tudi nekaj krivice neformalni rabi ženskih oblik priimkov na -ova. Tukaj ne bom izvirna, ampak bom povzela nekaj ugotovitev iz Jezikovnih svetovalnic na Franu, ki se sklicujejo na nekatere starejše vire. Ta oblika priimkov v slovenskem jeziku nikoli ni bila uradna, tako kot je v nekaterih drugih slovanskih jezikih: Ana Pavlova, Valentina Tereškova, Hana Maškova ipd. Ima pa slovenščina stare uradne oblike ženskih priimkov, tvorjene s samostalniškimi priponskimi obrazili -(i)ca in -ka, ki se pojavljajo v matičnih knjigah od leta 1600 naprej do 18. stoletja, v slovenski literaturi pa tako poimenovala ženske like lahko spremljamo še v prvi polovici 20. stoletja: Kastelka, Kalanka, Hudobivka ... Slovenske oblike s pridevniškim obrazilom -ova so postale neformalna moda višjih slojev verjetno zaradi slovanofilstva v 19. stoletju in so se v gledaliških krogih ohranjale še v drugi polovici 20. stoletja: Mira Danilova, Vida Juvanova, Mila Kačičeva, Ivanka Mežanova itd. Torej tu ne gre za nobeno uradno obliko, ki bi izražala moško lastništvo ženske. Ker so se pa te oblike začele novodobno preganjati, se dogaja, da učitelji v šolah ali pa športni komentatorji fante zdaj poimenujejo s priimki, dekleta pa po imenih, kar pa je dejansko do deklet podcenjujoče. V situaciji, npr. govorni, kjer spol ni vnaprej jasen, je zato zaradi razumljivosti še zmeraj bolje uporabiti žensko obliko priimka na -ova: *Prevc zmaguje, Prevčeva postavlja rekord* –, pri čemer ne eden ne druga nista zaradi priimka last svojih staršev.

V zadnjem času se je začelo preganjati tudi ime praznika *dan žena* in ga nadomeščati *dan žensk*, češ da žena pomeni poročeno žensko. V sodobni slovenščini je to res pretežno tako, a v času ko je ime praznika nastalo, je bil v pogostejši rabi kot danes še drug pomen: doročena oseba ženskega spola, torej ženska. Pleteršnikov slovar iz 1895 prevaja ženo z *das*

Weib, kar pomeni *ženska*, in šele na drugem mestu z *das Eheweib, die Ehefrau*. Žalik žene, bele žene, divje žene in druga slovenska vilinska bitja niso bile poročene. Pa še nekaj je treba upoštevati: dan žena zveni enostavno elegantneje blagglasno kot dan žensk in se je verjetno uveljavil tudi iz estetskih razlogov. Vse, ki smo dovolj stare, se spominjamo, da smo ga v socializmu praznovale že srednješolke, torej pri tem prazniku nikoli ni šlo za omejevanje žensk na eno funkcijo kot pri materinskem dnevu. Ti primeri kažejo, da se feministični aktivizem tako kot marsikateri drug aktivizem včasih zaleti v nekaj, kar ne drži povsem, oz. v omenjenih primerih ne upošteva jezikovnega védenja.

Imamo pa v jezikoslovni praksi novejšega časa tudi kakšen primer, ki bi ga lahko res napadli kot šovinističnega, a žal nanj ni nihče reagiral, ker je njegovo poznavanje bolj ali manj omejeno na jezikoslovne kroge. Vsi vemo, da se večina samostalnikov ženskega spola v slovenščini konča na -a in sodijo v prvo žensko sklanjatev. Imamo pa tudi skupino samostalnikov na -a, ki sodijo v drugo moško sklanjatev, torej samostalnike, ki zaznamujejo moške osebe, npr. vojvoda, Janša. Ti se lahko sklanjajo s končnicami prve ženske sklanjatve (Janša, -e, -i itd.) ali prve moške sklanjatve (Janša, -a, -u itd.) Iz teh samostalnikov tvorjeni svojilni pridevniki imajo lahko moško končnico -ov/-ev (vojvodov, Janšev) ali žensko -in (vojvodin, Janšin). Ta primer uporabe ženskih slovničnih oblik za osebe moškega spola nam dokazuje, da jezikovni sistem ni neposredna preslikava družbenega patriarhata, ampak gre za sistem z lastno notranjo logiko. Lahko se pa zunanji normativni posegi vanj izkažejo za seksistične. Še veljavni Slovenski pravopis iz leta 2001 je s črno piko zaznamoval, tj. prepovedal, pridevniške oblike na -in ter uveljavil zgolj moški obliki na -ov/-ev. Od takrat ne smemo več pisati in govoriti *Janšin tvit*, ampak samo *Janšev tvit*, čeprav so oblike na -in v živem govoru še zelo pogoste. Se pa zaradi upoštevanja pravopisa v lektoriranih besedilih njihova pojavnost zmanjšuje.

V tem primeru je šlo za jezikoslovno nasilno uveljavitev zgolj moške slovnične oblike in prepoved ženske, in to dejanje bi res lahko označili za znotrajjezikovno šovinistično. Vendar se mu nihče ni uprl, feministični aktivizem je na tej točki zatajil. Morda pa lahko ta poseg odpravi novi pravopis?

KULTURNA DIAGNOZA

GLASBA

Katarina Juvančič

Čarne pesmi, stkane iz pozabljenih besed narave

Različni izvajalci

Spell Songs II: Let The Light In

Folk In the Oak | 2021

Robidnica, stržek, hrast, črni hudournik, šoja, marjetica, lastovka, pečnik, uleks, hlevska sova, vešča, škurh, bela breza... Koliko otrok jih prepozna v naravi ali vsaj na sliki? Koliko odraslih? Koliko jih znate pokazati vi? Izrazi za lokalno floro in favno izginjajo iz našega besednjaka. Človeku antropocena so skupaj s skrbjo za naravno okolje in ekosisteme postali odvečni, neuporabni, obskurni, zastareli. A *homo antropocensis* – zdajšnje bitje, oddvojeno od narave in s tem od samega sebe, brez sožitnega stika s svojim živim in neživim okoljem ne more preživeti. Na to ga svet opozarja vsak dan. Nekateri slišijo.

Robert Macfarlane, najbolj znani britanski pisec sodobnih knjig o naravi in av-

tor tega čudovitega multidisciplinarnega umetniško-ekološkega projekta, je že leta 2017, ko sta izšli knjiga *The Lost Words/Izgubljene besede* in kasneje prvi album *The Lost Words: Spell Songs* – pesmi, posvečene lokalnim rastlinskim in živalskim vrstam, ki jih novi otroški slovar izpušča na rovaš izrazov modernih tehnologij – zapisal, da gre za »čudovit protest proti izgubi vsakdanje narave iz naših vsakdanjih življenj, ne le v Veliki Britaniji, ampak tudi drugod.« Macfarlane je k sodelovanju najprej povabil znano britansko ilustratorko Jackie Morris, ki je s čudovitimi ilustracijami živali, med katerimi prednjačijo ptice, opremila njegovo prvo knjigo *The*

Lost Words. Velikemu uspehu knjige je sledil še glasbeni album *The Spell Songs/Čarne pesmi*, na katerem je vsaka živalska vrsta dobila tudi svoj glas in urok, ki naj bi jih varoval pred popolnim iz-

ginotjem iz življenja otrok (in odraslih). Obenem pa album in knjiga v prepletu poezije, literature, glasbe, umetnosti in tenkočutne uporabe jezika, ki je blizu velikim in malim ljudem, ponujata svojevrstno refleksijo našega časa.

Glasbeno podobo, ki je pesmi pretopila v svojevrstno in subtilno zvočno izkušnjo, je tudi na drugem albumu *Spell Songs II: Let The Light In/Čarne pesmi II:*

Spusti svetlobo vase zaupal dobro uglašeni ekipi britanske folk in world music scene – škotski pevki, pisateljici in kantavtorici *Karine Polwart*, kitaristu in kantavtorju *Chrisu Dreverju* iz Orkneyjskih otokov, hebridski pevki *Julie Fowlis*, harfistki in pevki *Rachel Newton*, angleški čelistki, violinistki ter pevki *Beth Porter*, klaviaturistu, perkusionistu in pevcu *Jimu Molyneuxu* ter znanemu senegalskemu griotu *Seckou Keiti*, ki živi v Angliji. Sedmerica se je med spomladansko karanteno leta 2021 zbrala v Lake Districtu, z jezera in hribov prepleteni severozahodni angleški pokrajini, ki je navdihovala že romantične pisatelje, kot je bil *William Wordsworth*. Tam so v tednu dni izolacijskega mehurčka iz Macfarlanovih tekstov ustvarili čudovit glasbeno-aranžmajski in pesemski imaginarij narave, ki nas obkroža in katere del smo tudi mi. Premierni koncert projekta, ki je lani spomladi v živo potekal preko spletnih platform iz londonskega Prirodoslovnega muzeja, si je ogledalo 55.000 ljudi, ki so lahko namesto vstopnice donirali za projekt občinskih revitalizacij urbanih ekosistemov v Londonu in ostalih večjih mest v Angliji.

Če so se uglasbena besedila izmedila iz že napisanih tekstov (tekste so ob sugestijah Macfarlana prepesnile vse članice in člani Spell Songs ansambla – vsak si je izbral svoje), je glasbena struktura albuma razgibana in hkrati subtilna – na trenutke kontemplativna, himnična, razigrana, kakofonična, mnogoplastna alkimija zanimivih, pretanjenih večglasij in premišljene uporabe inštrumentarija (kitare, harfa, kora, violina, ukulele, klaviature, perkusije, bobni, viola, čelo, piščali, oboa, harmonij), v katerem se prepletajo keltski in sahelski glasbeni vplivi. V svojevrstne me-

ditacije naravnega okolja nas vpelje pesem *Brambl/Robidnica*, v kateri odmeva trepetajoča tišina z začetka našega karantenskega sveta. Na stikanje škotskega in gelskega sveta opozarja petje drozga, ki ga v gelsčini posnema Jule Fowlis. Na koncu se preljuje v baladno pesem stržka iz škotskega otoka Svete Kilde v severnem Atlantiku, ki ga je leta 1930 zapustilo zadnjih 36 prebivalcev. Pesem so domnevno peli kot uspavanko. Odo hrastu podpisuje Chris Drever, ki je želel poustvariti občutek tihe modrosti lesa, iz katerega je grajena naša civilizacija (ladje, orodje, pohištvo, tramovi hiš ipd.). *Topol je drevo, ki šepeta. Vrba je drevo, ki joče. Hrast je drevo, ki čaka*, v refrenu te tradicijsko navdahnjene pesmi z njim zapojejo še ostali. Hudournik (lastovki podobna ptica) se je zapletel v poskočno melodijo harfe Rachel Newton, ki posnema njihov nagel, vratolomni let. Vse pesmi o pticah spremljajo tudi njihovi v naravnem okolju posneti glasovi.

Vrhunec albuma, kjer se radoživo plastita severnoatlantska in afriška zvočnost, violončelo, kora in električna kitara z malijskim pridihom, se zgodi v pesmi *Jay/Šoja*. Šoja je ves čas zaposlena z nabiranjem in zakopavanjem želodovih plodov, s čimer vzdržuje in širi hrastove gozdove. Njeno zavzeto, neutrudno delo je Seckou Keita ujel med strune kore ter jo poklical s tradicionalnim vokalnimi afriškimi obrazcem klic-odgovor (glavni pevec kliče, zbor odgovarja): *Šoja, šoja, posadi mi želod*, poje Seckou. *Posadila ti bom tisoč želodov, ki bodo rasli tisoč let*, odgovarja ženski zbor. V starodobni folki maniri aranžirano *Daisy/Marjetico* na ukulele odigra in s sladkim glasom odpoje Beth Porter, pri čemer jo spremljajo zasanjani ženski vokali. Če obstaja sepija glasba, je to prav gotovo

Daisy. *Swallow/Lastovka* je prav tako minimalističen, nežnočuten dialog klavirja in violončela, v katerega se vpenja krhki bariton Jima Molyneuxa in eterične vokalne harmonije, ki spremljajo lastovko na njenem letu. Napisana je za vse, ki so doživele temo, hkrati pa nas opominja na svetlejše dni, ki so še pred nami, zapiše Jim. Tudi ostale pesmi odlikuje milovanjska, zračna intima glasbenega in vokalnega pretakanja, ki pušča ne le dovolj prostora poslušalčevi domišljiji, ampak predvsem naravi sami – vsem pticam, metuljem, drevesom in rastlinam – da nas zopet spominijo na to, da smo iz iste tvarine, na istem planetu, povezani drug z drugim. Da brez njih tudi nas ni. Da s tem, ko čuvamo njih, zagotavljamo obstoj tudi sebi.

Podnaslov projekta *Let The Light In/Spusti svetlobo vase* aludira na slavno frazo barda *Leonarda Cohena* iz pesmi *Anthem – There is a crack in everything, that's how the light gets in/V vsem je razpoka, a le tako lahko vstopi svetloba*. Spell songs ali Pesmi uročevalke so svetloba, ki vstopa v nas skozi razpoke zlomljenega sveta. Žarek upanja za antropocenskega človeka v času klimatskih sprememb, družbenih, političnih, bioloških prelomov, ki že predružačujejo naš spoznavni svet, človeško in naravno krajino. So prodoren, a mehak klic k slavljenju in varovanju tega, kar še imamo. Vse bolj se zdi, da tukaj in zdaj, danes in ta hip zares potrebujemo takšne uroke in čarne pesmi. Da bodo lastovke še naprej nosile pomlad. Da bodo bele breze še naprej srebrile gozdove. Da bodo šoje še zasajale nove hraste, pod katerimi se bodo hladili naši prapravniki. Upajmo, da album zaseje nove podobne projekte še drugje po svetu. Tudi pri nas se česa podobnega ne bi branili.

GLASBA

Igor Bašin
Šarmer

Niko Novak
S9 M10

Društvo ŠKUC, glasbena redakcija |
Ljubljana 2021

Na začetku bi pojasnil, da je Niko Novak moj dolgotrni prijatelj, kar ne znižuje mojih kriterijev pri ocenjevanju njegove glasbe, prej nasprotno. Pozna se dolgo, kmalu bo trideset let, pravzaprav toliko časa, kot je Niko prisoten na glasbenem prizorišču. Povezala naju je glasba, kopanje za njenimi skritimi biseri in navduševanje nad njenimi odpadniki. V devetdesetih letih sva zahajala v isti ljubljanski klub *B51* na Gerbičevi in še pred Metelkovo v KUD France Prešeren na koncerte garažnega rokenrola v organizaciji *FV Music*. Sredi devetdesetih let se je izpostavil kot napadalen in izzivalen frontman punkrockovske zasedbe *Dicky B. Hardy*, s katero sem leta 1996 v tandemu s tonskim tehnikom Kačotom, Boštjanom Kačičnikom, sodeloval pri snemanju prvega proslulega singla v starem studiu Radia Študent v osmem bloku Študentskega naselja. Dve leti kasneje je sledil prebojni drugi album *I Whistle – I Scream*, ki sta mu sledili dve

ameriški turneji. Po razpadu Dicky B. Hardy na začetku tisočletja je s člani iz zasedb Dicky B. Hardy, *Minusi* in *Disco Kings* rockal deloval v bendu *Kiks*, ki je leta 2004 objavil prvo in edino ploščo. V tistem času je bil že karizmatični Niko Novak glasbeni opremljevalec in fonotekar na Radiu Študent, kjer se je spočelo njegovo ustvarjalno prijateljstvo z *Brunom Subiottom*, ki je konec prvega desetletja 21. stoletja preraslo v »odbluz« *Incurabili*, v katerem sta se zlili dve močni avtorski personi, ki sta med 2009 in 2015 nanizali štiri albume umazanega, rudimentarnega in odtrganega garažnega bluesa. Njunjo pot je prekinilo slovo Bruna Subiotta, ki se je v rock zgodovino tega prostora zapisal kot pevec in frontman puležanskih garažarjev *The Spoons*, ljubljanske *Borghesie*, zagrebškega hare krišna projekta *The Matchless Gift*, istrskih hrupnežev *Rebecca*, v zadnji fazi življenja pa kot frontman *Hic Et Nunc* in tudi *Dicky B. Hardy*, ki so se na njegovo pobudo preimenovali v *Roger N. Out*. Le tri tedne po boleči izgubi soborca Brunetta leta 2016 je Niko Novak prvič nastopil kot solist, na notranjem dvorišču Galerije ŠKUC je zagodel in odpel žalostinko za tovarišem. Ta intimni koncert je bil prelomen za samohodca, ki se je za povrh kmalu zatem s trebuhom za kruhom preselil v Berlin.

Po neuspešnih poskusih, da bi prišel do koherentnega in etabliranega glasbenega založnika, ki bi ga plasiral v mednarodno orbito, je konec leta 2019 pod okriljem ljubljanskega ŠKUC-a objavil prvo uradno izdajo *1, 2, 3, ... 4* v obliki knjige z besedili in z na knjižno vrstico privezanim USB ključkom, na katerem so bili njegovi kar(!) trije albumi, posneti v Londonu pod taktirko *Jima Jonesa*, v rockovskem mi-

ljeju znanega po zasedbah Thee Hypnotics, Black Moses, Jim Jones Revue in aktualni Jim Jones & The Righteous Mind. *1, 2, 3, ... 4* je prava mala mojstrovina, najbolj preslišana objava v letu 2019 pri nas. Nastala je med 2015 in 2019 na transverzali Ljubljana – Berlin – London, tretja plošča z nje, *Pankow*, pa je bila lani objavljena kot vinilni prvenec. Če je bila prva knjižna izdaja z USB ključkom retrospektivna, nam konec lanskega leta objavljena nova podobna izdaja prinaša izbor skladb z bodočih treh albumov. Posebnost te nove izdaje, naslovljene *S9 M10*, so posrečeni slovenski prevodi angleških besedil, kar je prava redkost v bogatem ustvarjalnem opusu Nika Novaka, ki se od zgodnjih dni oklepa angleščine, le v *Kiks* se je zatekel k materemu jeziku.

Ploščo na USB ključku odpre skladba *A Drive* z mračnim in še kako aktualnim nagovorom: »*Slabe novice so slabe, ne glede na to, kdo jih pove, ampak bila si ti. In ljudje, ki sovražijo, bojo vedno sovražili. Pustiš jim to.*« Zlovešč tribalni ritem nas sune naravnost v svet Nika Novaka, pripovedovalca zgodb, nabranih v osamljenosti, po špelunkah, na cesti, med rjuhami, na ploščah, po svetu. Pripoveduje jih z globokim, hreščečim in žametno grobim glasom, posvečeno in »coolersko«. Na njegovo izvorno minimalistično zvočno podobo naletimo na tej zbirki v pesmih *New Year's Eve With Hand and Townes*, *Old Pictures, Placed Called Our Place, Somewhere In Belgium* in *W124*, ki so najboljši približek njegovi solo akciji v živo, njegovi oguljeni silueti sedečega v fotelju z razmajanim in molovsko razglašenim basom na kolenu in sklonjenega k mikrofону. *Do You Play in Hour Of The Wolf* sta most do levjega deleža preostalih doživetov

zabeljenih s plemenitimi aranžmaji, ki modro skrbijo za dramo pesmi. Ob pravem času na pravem mestu sprožijo poudarke in ustvarjajo pravšnjo atmosfero za pripovedi, ki strežejo z opaznanji, doživetji, morami, avanturami, melahnolijo, spomini, sanjami, tudi kakšen žarek upanja se utrne. Nikova pripoved je prizemljena. Je eden izmed nas in zato nas s takšno lahko zapelje in prevzame. Ves čas se oklepa svojih junakov, jih prafrazira in kot njihov zvest vzornik nadaljuje bogato tradicijo odpadniškega rokenrola. Spije šilce z nesojenima prijateljskima Hankom Williamsom in Townesom Van Zandtom ter seže v roko Leonardu Cohenu, Johnnyju Cashu, Nicku Cavu, Otisu Taylorju, Iggyju Popu, Alanu Vegi, Ianu Curtisu, Louju Reedu. Naš samonikel trubadur zajema z veliko zajemalko iz kotla rokenrola in se najbolje počuti v družbi takšnih in drugačnih odpadnikov.

Izdaja *S9 M10* je tudi tokrat nastala na transverzali med Ljubljano, Berlinom in Londonom. Ob Jimu Jonesu, ki je na predhodnih prvih treh ploščah mastno zapечатil (studijsko) izraznost Nika Novaka, sta pri produkciji novejših pesmi sodelovala še *Leonard Kaage* in *Chris Eckman*.

Vsak je dodal svoj ščepec. Kaage je imel prste pri zgoraj navedeni tretjini oguljenih komadov, preostala dva sta prisotna s prepoznavnimi elementi; recimo, ko zagrmí klavir, na primer v *S9+M10*, je seveda zraven Jim Jones, ko zapelje kitara, na primer v *Five Pairs of Underwear*, je zraven Chris Eckman. Ko so komadi mračnejši in tribalno nabriti, za njimi stoji Anglež Jim Jones, ko zajezdijo proti sončnemu zahodu, je za aranžmaje poskrbel Američan Chris Eckman. S temi sodelovanji je največ pridobil Novak, ki se je v nasprotju z danes uveljavljeno spalnično »naredi sam« produkcijo zatekel k preverjenemu delu v studiu, s čimer kaže svojo privrženost »stari šoli«, v kateri ima producent še kako pomembno vlogo pri končnem rezultatu. Domišljeno in žlahtno vpeljeni instrumenti dajejo samim pesmim daljnosežnejšo moč. Četudi je *S9 M10* svojevrstna kompilacija, gre za celovito ploščo, ki izpostavlja Novakov bardovski šarm in ga nagovarja, naj za božjo voljo sestavi stalni spremljevalni bend »dobrih jezdecov zarje«, ki bi mu v živo omogočil večjo osredotočenost na tisto, kar najbolje zna, biti frontman z velikim F.

F I L M

Marko Stojiljković

Pogled z bližine na evtanazijo

Vse je bilo v redu (*Tout s'est bien passé*)

2021 | Francija, Belgija | 113 min.

Režija François Ozon |

scenarij François Ozon, Philippe Piazzo (po romanu Emmanuelle Bernheim) | direktor fotografije Hichame Alalouie

Igrajo: Sophie Marceau, André Dussollier, Charlotte Rampling, Géraldine Pailhas, Hanna Schygulla

Leto 2021 je prineslo dva francoska filma, ki sta si med seboj bolj podobna, kot se zdi na prvi pogled. Filma sta priredbi razmeroma dobro znanih avtobiografskih literarnih del in oba se na precej fakturen način ukvarjata s procesom, ki ga prestajajo ljudje, da bi zadovoljili nekatere svoje želje – želje, ki so v času dogajanja nezakonite, vendar katerih legitimnost je mogoče braniti. Oba procesa se ukvarjata s končanjem življenja oziroma potencialnega življenja, vendar med njima obstaja tudi nekaj ključnih razlik.

Prva je pomenska, ki jo lahko obravnavamo tudi kot bistveno, saj eden od filmov obravnava proces splava, drugi pa proces evtanazije. Različni so tudi časi in kraji teh filmov; zgodba enega od njih se odvija v francoski provinci v zgodnjih šestdesetih letih prejšnjega stoletja (ko je bil splav še nezakonit), zgodba drugega pa

v Parizu nekaj let nazaj. Različen je tudi status filmskih ustvarjalcev, ki so te avtobiografske romane priredili v filme. *Dogodek* Annie Ernaux je v film preoblikovala mlada in prihajajoča filmska ustvarjalka Audrey Diwan; filmsko adaptacijo romana *Vse je bilo v redu* Emmanuele Bernheim pa podpisuje zelo znani François Ozon. Režiser in pisateljica sta tudi pred tem že sodelovala: Emmanuele Bernheim je napisala scenarije za Ozonova filma *Bazen* (2003) in *5 × 2* (2004). Končno je tudi »uvrstitev« teh filmov drugačna: *Dogodek* je zmagal v Benetkah, imel je zelo dolgo, strnjeno in plodno festivalsko turnejo, tlačkovano z nagradami, medtem ko je *Vse je bilo v redu* po premieri v Cannesu šel tudi na festivalsko turnejo, a se z nje ni vračal z nagradami. V regiji pa je bil *Vse je bilo v redu* prikazan le na beograjskem Festu, kjer se redno prikazujejo Ozonovi filmi.

Ozon svoj film odpre s prekinjeno rutino: protagonistka Emmanuele, z vzdevkom Manue (igra jo Sophie Marceau), zapušča stanovanje, a na izhodu prejme neprijetno novico. Njen oče André (karakterni igralec André Dussollier), upokojeni industrialec in zbiratelj umetnin, je utrpel možgansko kap. Ko se zbudi v bolnišnici, napol paraliziran in nezmožen govora, ima v mislih samo eno: da si želi evtanazije, pri kateri pričakuje pomoč Manue in njene sestre Pascale (Géraldine Pailhas). Njegov zdravnik sestrama zagotavlja, da je to naravna ali vsaj pogosta želja pri starejših bolnikih, a da v večini primerov mine, ko si opomorejo. Vendar André ne odstopa od svojega načrta: zdi se, da okrevla le zato, da lahko gre na evtanazijo.

Dogajanje spremljamo izključno iz zornega kota Manue, ki se mora soočiti z moralno prtljago „naloge“, ki jo čaka, in

tehnikalijami tega prizadevanja; od pogajanj z institucijo v Švici, ki nudi storitve pomoči pri samomoru, do urejanja prevoza, zagotavljanja pravnega varovanja s pomočjo odvetnika, medtem ko se na poti pojavljajo nepredvidene težave, ki jih sprožajo tako zdravstvene in druge javne ustanove v Franciji, kot tudi Andréjev zadnji ljubimec Gérard (igra ga Grégory Gadebois), s katerim se je že razšel, vendar zaradi finančnih ali čustvenih razlogov Gérard poskuša ustaviti proces. Pri tem je Manue večinoma sama, saj njena odtujena mama, umetnica Claude (Charlotte Rampling v še eni sijajno odigrani hladni miniaturi), ki se sama spopada z začetnim stadijem demence, vse odpiše kot še eno

Andréjevo muho. Pascale ima svoje skrbi, Manuin mož pa je v tem času odsoten zaradi službene poti.

Medtem ko se André počasi poslavlja od življenja, odkrijemo še nekaj podrobnosti, tako iz njegovega življenja kot iz odnosa med njim in Manue, ki je bil, milo rečeno, problematičen, včasih do te mere, da je Manue želela ubiti lastnega očeta. O tem govorijo tudi „flashback“ prizori, v katerih je Manue praviloma sama in je tarča očetovih ostrih besednih napadov. Podrobnosti iz Andréjevega življenja pa gradijo podobo o njem kot o izjemno trmastem človeku, ki je bil skoraj vse življenje, razen med drugo svetovno vojno, privilegiran in je te privilegije uporabljal predvsem

za zadovoljevanje lastnih želja. Kar je bilo njemu na voljo po določenih pravilih, ni (bilo) na voljo drugim okoli njega, in zato lahko sklepamo, da je izbira pogojev, pod katerimi bo zapustil ta svet, še ena izmed teh sebičnih demonstracij privilegirano-sti. Toda, ne glede na to, kako in s čim je njegova odločitev motivirana, verjame, da ima pravico do nje.

François Ozon je eden najbolj plodnih in vsestranskih francoskih filmskih ustvarjalcev, ki svoja dela niza v močnem tempu povprečno enega filma na leto, letos pa je pravzaprav že posnel svoje najnovejše delo *Peter von Kant* (variacijo na temo Fassbinderovega filma *Grenke solze Petre von Kant* iz leta 1972), ki je odprl Berlinale. Predvsem pa je Ozon odličen pripovedovalec, ki je pripravljen pripovedovati zgodbe, ki se zdijo običajne – in v okvirih kinematografije že obrabljene – na zanimiv način. Hkrati pa vnaša novosti v pripovedno strukturo in poudarja posamezne detajle v smislu poetične in vizualne „opreme“ svojih filmov. V zadnjih desetih letih nas je „počastil“ s filmi, kot so metafilm, v središču katerega je metaroman *V hiši* (2012); potem posvetilo francoskemu novemu valu s serijo slik iz enega leta življenja dekleta, ki iz čiste zabave postane elitna prostitutka v filmu *Mlada in lepa* (2013); hitchcockovsko-almodóvarovski „queer“ triler *Nova prijateljica* (2014); novo „branje“ (po)vojne melodrame *Frantz* (2016); poskus parafraziranja de Palminega voajerističnega pristopa h kinematografiji s filmom *Dvojni ljubimec* (2017); dokudrama *Božja milost* (2018), ki trdno temelji na faktografiji, in pa „poletni“ film o odraščanju *Poletje '85* (2020). Gre torej za izjemno raznolike filme.

Za Ozona bi težko rekli da je sentimentalni avtor, čeprav si občasno dovoli kakšen izpad v tej smeri, a v primeru filma *Vse je bilo v redu* je odsotnost sentimentalnosti pravzaprav kar vpadljiva, če upoštevamo ne le žgečkljivo tematiko, ampak tudi dejstvo, da je akterje te resnične zgodbe (tako kot tudi samo zgodbo) osebno poznal. V tem smislu film najbolj spominja na izjemno podcenjeni film *Božja milost*, ki je obravnaval še bolj žgečkljive teme (afera s pedofilijo znotraj katoliške cerkve v Ozonovem rojstnem mestu Lyon) na ameriški („novohollywoodski“) način, z dokudramo, ki trdno temelji na faktografiji. Ozonovo klinično natančnost v tem filmu še dodatno poudarja briljanten pripovedni trik: pogosta uporaba uradne korespondence med cerkvenimi oblastmi in žrtvami – korespondenca, ki je prevzela vlogo naratorja.

V primeru filma *Vse je bilo v redu* takšnih trikov in inovacij ni. S pozicije soscenarista in režiserja Ozon pravzaprav le spremlja razvoj dogodkov iz relativne bližine in razkriva več podrobnosti, ki lahko (ne pa nujno) postanejo dejavnik v tem procesu. To spremljajo preproste, a funkcionalne režijske in stilske rešitve, s katerimi gledalec postane muha, ki morda ni „pribita“ na določeno steno (saj se skozi film spreminjajo različne lokacije), vsekar pa kroži okoli Manue. Vtis, da je zgodba sama zase zadosti, da bi pritegnila gledalca in da bi kakršna koli dekoracija le odvrnila pozornost od nje, krepi tudi presenetljivo „navadna“ in naravna ter popolnoma funkcionalna fotografija Hichamea Alaouiéa, ki je tudi bil direktor fotografije v prejšnjem Ozonovem filmu.

Tudi igralska zasedba je izbrana pametno. Charlotte Rampling, ki je v prete-

klosti pogosto sodelovala z Ozonom, tu odigra še eno svojo briljantno miniaturo, ki pritegne pozornost, a je še vedno dovolj zadržana. Izbira karakternega igralca kameleonskega tipa Andréja Dussollierja za visoko profilirano vlogo z malo več časa na platnu je povsem na mestu. Vrnitev na veliko platno nemške igralke in nekdanje muze R. W. Fassbinderja, Hanne Schygulle, ki igra gospo s klinike v Zürichu, je vsekakor modra poteza, precejšnje presenečenje, osvežitev in poklon preteklim filmskim časom. Géraldine Pailhas in Sophie Marceau pa imata po drugi strani prepričljivo kemijo kot sestre, katerih bližina ni absolutna. Sophie Marceau, tudi povratnica na velika platna, ima zelo zahtevno nalogo, da njen lik igra vlogo tako zornega kota kot čustvenega središča filma, in to nalogo opravi na tako prepričljiv način, da se gledalci spomnimo, da smo jo in kako zelo smo jo pogrešali.

Vse je bilo v redu je na koncu trdno zasnovan in odlično kontroliran film, v katerem pomanjkanja sentimentalnosti ne smemo zamenjati s pomanjkanjem čustev. Nasprotno, Ozon vstavlja celo trenutke črnega humorja (ko Manue odgovori na očetovo vprašanje, kako reveži rešujejo takšne situacije) in trenutke čistih emocij (recimo v zadnjem kadru filma), ki ostanejo v nas še dolgo, ker niso vsiljeni. *Vse je bilo v redu* pravzaprav dobro opravi zastavljeni cilj spodbujanja občinstva k razumevanju različnih gledišč, sočustvovanja in razmišljanja o tem, zakaj odraslim ljudem ni dovoljeno zapustiti tega sveta pod lastnimi pogoji.

F I L M

Marko Stojiljković

Nočna mora v predmestju

America Latina

2021 | Italija, Francija | 90 min.

Scenarij in režija Damiano in
Fabio D'Innocenzo | direktor fotografije Paolo
Carnera | glasba Verdena
Igrajo: Elio Germano, Astrid Casali,
Sara Ciocca

Začnimo z naslovom. *America Latina*. Naslov ni preveden iz izvirne italijanščine in zato ne označuje geografskega izraza Latinska Amerika, vsaj ne v neposrednem pomenu. Označuje pa en drug toponim: satelitsko mesto, ki se danes imenuje Latina, ki je bilo ustanovljeno pod imenom Littoria v času Mussolinijevega fašističnega režima v Italiji v tridesetih letih prejšnjega stoletja, na izsušenem močvirju v pokrajini Lazio. Danes je Latina približno 40 kilometrov oddaljeno predmestje Rima in spalnica za pripadnike srednjega razreda, ki delajo v italijanski prestolnici.

Prvi del naslova je po drugi strani nekoliko težje razvozlati, ker nam avtorja filma, brata D'Innocenzo, ne dasta jasnega ključa za to. Amerika iz naslova lahko označuje žanrsko-stilske determinante, ki jih uporabljata bodisi kot osnovo bodisi kot skupek referenc na dela ameriške

kinematografije med žanrskim in „art“ pristopom – ali pa kot nekakšno „začimbo“ pri pripovedovanju svoje zgodbe. Morda pa označuje pojem „ameriških sanj“, ki je nespretno preveden v italijanski kontekst, spremenjen od časa Mussolinijevega fašizma do danes; zaznamuje globalni kapitalizem, a prevedeno zveni enako nerodno.

Vendar pa je osrednji termin, na katerega se lahko zanesemo, predmestje kot takšno. To nikakor ni presenetljivo glede na to, da gre za film, katerega avtorja sta brata Damiano in Fabio D’Innocenzo. Omenjena režiserja sta se že uveljavila kot najmočnejša, najbolj artikulirana in najbolj unikatna glasova v novejši italijanski kinematografiji. Ker se ukvarjata s temnejšimi platmi predmestnega življenja, sta v to okolje umestila scenarije, ki sta jih napisala za druge avtorje (kot na primer za film *Dogman* Mattea Garroneja), pa tudi svoja dva predhodna filma, nad katerima sta imela popoln avtorski nadzor.

Njun prvenec *Boys Cry* (2018) je bil prikazan na Berlinalu, v sekciji Panorama, kjer je požel dobre kritike. V njegovem središču sta bila dva brata iz predmestja, ki sta se po naključju zapletla v rimsko podzemlje. Drugi film, *Bad Tales* (2020), je bil prikazan v glavni konkurenci Berlinala in je bil nagrajen za najboljši scenarij. Šlo je za „hiperlink“, mozaični film z več zgodbami o otrocih in njihovih starših iz predmestja, ki so se v obdobju enega poletja, „ki bo spremenilo vse“, prekrile in združile. Zelo pogumen „vijugast“ scenarij, ki se šele na koncu sestavi v koherentno pripovedno celoto (do takrat pa se obnaša, kot da bi preučeval le banalnosti čisto običajnega življenja), je kritiko v veliki meri razdelil na privrženca in nasprotnike, a poguma avtorjev ne gre zanikati.

Za tretji film sta brata „zamenjala ekipo, za katero igrata“ in tako je *America Latina* doživela premiero v uradni konkurenci lanske Mostre v Benetkah, kjer so jo mednarodni kritiki večinoma „pričakali na nož“ in jo kritizirali zaradi derivativnosti in predvidljivosti večjih preobratov in odkritij. Zaradi tega je bila festivalska turneja, ki je sledila, razmeroma razredčena in ne prav bogata z nagradami. V naših krajih je bil film prikazan na beograjskem Festu, kjer je zasedel mesto enega najpogumnejših in najbolj provokativnih filmov na festivalskem programu.

Tudi brata D’Innocenzo sta spremenila fokus: namesto manjših ali večjih skupin imamo zdaj v središču dogajanja enega posameznika. Slednji je dobro stoječi in na videz zadržani zobozdravnik Massimo Sisti, ki ga igra Elio Germano (ki je tudi igral eno glavnih starševskih vlog v prejšnjem filmu dvojca). Njegovo življenje je sestavljeno iz predvidljivih rutin: po službi gre včasih na pijačo s tesnim prijateljem Simoneom (Maurizio Lastrico), večino prostega časa pa preživi v svoji moderni vili na robu mesta. Slog gradnje in dekorja, ki ga lahko imenujemo kot modernistično-hedonistični kič, ali celo neokus, kaže, da je Massimo nekoliko skromnejšega porekla in da si je svojo imetje prislužil sam, kar bo še bolj poudarjeno v neprijetnih scenah obiskov pri očetu (Massimo Wertmüller), ki mu očita „jokanje“ in „pomanjkanje moškosti“. Doma ga čakajo žena Alessandra (Astrid Casali) ter hčerki Laura (Carlotta Gamba) in Ilenia (Federica Pala), ki skoraj do popolnosti dopolnjujeta sliko njegovega urejenega življenja.

„Fasada“ popolnega življenja razpoka, ko Massimo neke noči v svoji neurejeni

kleti odkrije neznano mlado žensko (Sara Ciocca), privezano na enega od stebrov in s krpo zamašenimi usti. Njegova reakcija, da jo izpusti, je instinktivna, a presenetljivo je pomanjkanje nadaljnjih korakov. Massimo je ne bo popolnoma izpustil iz kleti, niti ne bo poklical policije. Namesto tega se bo lotil lastne „preiskave“ primera, ki jo žene njegov dvom vase (morda je storil nekaj, česar se ne spomni in bi ga to lahko spravilo v težave?) in v vse okoli sebe. Med raziskovanjem gre celo tako daleč, da od natakara v sumljivem lokalu zahteva, naj pazi na Simonea, ki se zadnje čase „čudno obnaša“ in si je od njega sposodil denar, ne da bi pojasnil, kaj bo z njim storil. Massimo postane raztresen v službi, kjer zaradi pre-

iskave zanemarja svoje paciente in tudi doma, kjer se skuša obnašati čim bolj „normalno“, da ne bi opozoril na „gostjo“ v kleti, a si kljub temu nakoplje vse več konfliktov s ženo in hčerkama.

V nadaljevanju imamo priložnost videti, da se njegova „fasada“ normalnosti vse bolj ruši: njegovo življenje prevzamejo impulzi, ki jih motivira njegova lastna paranoja. Spet, ker na vse gledamo izključno z njegovega zornega kota, ki nikakor ni stabilen, se s pozicije gledalcev lahko samo sprašujemo, koliko je kaj od tega, kar vidimo, realna slika, koliko pa produkt njegovih miselnih konstrukcij.

Kar odlično funkcionira v filmu, so posamezne scenaristične in režijske reši-

tve, za katere sta se brata odločila. Njihovo usmerjanje igralcev, predvsem glavnega igralca Elia Germana, je popolno. Njegova igra je popolnoma nadzorovana. Temelji na hladnem, skoraj robotskem izrazu, s spodrseljaji, ki z napredovanjem zgodbe in filma (in s sesutjem psihe njegovega lika) postajajo vse pogostejši in vse bolj moteči. Preostali del igralskega ansambla sledi njegovemu ritmu in se odlično vklopi v celoto.

Druga pametna odločitev bratov D'Innocenzo je bila, da sta film posnela analogni, na 35-milimetrski trak v zelo zasičenih barvah, v katerih postane hladnost osnovnih, ponavljajočih se motivov (hiše, ordinacije in celo oblačil) še bolj izrazita, in z uporabo poševnih in popačenih kotov, ki nakazujejo, da nič od tega, kar vidimo, pravzaprav ni tako, kot se zdi na prvi pogled. Damiano in Fabio D'Innocenzo sta se ukvarjala s fotografijo, preden sta se posvetila filmu, zato je njuna sinergija z direktorjem fotografije Paolom Carnerjem (ki je posnel tudi oba njuna prejšnja filma, pa tudi celovečerce, kot sta *Suburra* Stefana Sollime in *The White Tiger* Ramina Bahranija) brezhibna. Z montažo Walterja Fasana, v kateri prevladujejo ostri rezi in „neparni“ ritmi, ter psihedelično glasbo rock skupine Verdena, so sugestije glede zgodbe, ki nam jih puščata brata D'Innocenzo, precej jasne, čeprav nikoli popolno odprte.

Enako velja za bogat sistem referenc, v katerega so se uvrstili zelo raznoliki vplivi drugih avtorjev. Za začetek že sama zgodba spominja na nekaj, s čimer bi se Michael Haneke ukvarjal z enako motivacijo za „kršenje miru“ v vrstah buržuj-skega občinstva in z enakim hladnim, opazovalnim pristopom. Po drugi strani pa

so dozirani vse večji zdrsi v nadrealizem v slogu Davida Lyncha. Tu imamo tudi preliv žanra, tako iz Amerike kot z domačega, italijanskega področja. Na primer, za sumljivi lokal, v katerega hodi Massimo, kot tudi za pokrajino okoli njegove hiše se zdi, kot da sta pobrana iz ameriških „osončenih“ neonoir filmov, medtem ko preveč poudarjene primarne barve jasno asociirajo na italijanski „giallo“ film, predvsem na poetiko Daria Argenta.

Morda bi preobrat in odkritje na koncu morala biti vnaprej znana vsakemu gledalcu, ki ima dovolj izkušenj s tovrstnimi neprijetnimi srhljivkami. Po drugi strani niti „pot“ do preobrata ni posebej izvirna. Toda kljub temu je avtorski postopek bratov D'Innocenzo povsem logičen; reference in pripovedni in vizualni detajli so povsem na mestu, tako da je *America Latina* intrigantnen in razburljiv kos filmske literature. Temna plat predmestja je bila redkokdaj prikazana tako neposredno, zato pa lahko sklepamo, da je prav ta odgovorna za propad psihe glavnega junaka. *America Latina* zagotovo deluje kot prebujanje iz sanj – predmestnih, ameriških ali italijanskih.

F I L M

Simona Jerala

Kratke sanje o razumevanju afganistanskih deklet

Smučarske sanje (Melting Dreams)

2022 | Slovenija, Avstrija, Finska | 84 min.
 Režija Haidy Kancler | direktorica fotografije
 Heini Mäntylä

Na festivalu dokumentarnega filma se je sredi marca odvila slovenska premiera celovečernega dokumentarnega filma *Smučarske sanje* v režiji Haidy Kancler. Kosovo dvorana v Cankarjevem domu je pokala po šivih, saj smo po dolgem času sedeli drug ob drugem, brez prostih sedežev med nami.

Film, ki je koprodukcija med Slovenijo, Avstrijo in Finsko, nas najprej popelje v mesto Bamjan, prestolnico province, kjer živijo Hazari in je do nedavnega veljala za eno liberalnejših v Afganistanu. Tam peščica mladih deklet trenira smučanje v skromnih pogojih brez žičnic. Njihova slovenska trenerka jih vzpodbuja pri vsakodnevni kondicijskih treningih. V šoli dekleta namreč nimajo telovadbe, zato se morajo športnih navad šele priučiti. Film kmalu postane vznemirljiv, saj trem najboljšim smučarkam omogočijo enomesečni profesionalni trening v Avstriji ter

pridobitev licence za poučevanje smučanja. A ta dobronamerna gesta evropskih nevladnih organizacij in filmske ekipe se izkaže za zgrešeno. Sprva preprosto zasnovan film se razvije v nepredvideno samorefleksijo.

Prizadevanja filmske ekipe in športnih trenerk se izkažejo za sizifovo delo, saj so tri ambiciozna afganistanska dekleta prebrisana in neuklonljiva. Namesto smučarske kariere se odločijo povleči drugačno potezo. Starejši Faribi uspe ilegalno prebegniti v Nemčijo in za sabo zabrisati vse sledi, medtem ko drugima dvema, Zakiji in Fatimi, podobne načrte prepreči policija. Filmska ekipa se počuti izdano, trenerka ne skriva svoje jeze in razočaranja, zato obe dekleti predčasno pošljejo nazaj v Afganistan. Dekleta s svojim ravnanjem pokažejo, da so njihove sanje in hvaležnost nekaj čisto drugega od tega, kar si mi – gledalci, filmska ekipa in trenerji – predstavljamo. Nastavijo nam ogledalo lastne naivnosti. Zahodno nerazumevanje Drugega postane jedro filma.

Morda je trik v tem, da film obravnava nepoznana čustva, ki jih v Evropi izkusijo marginalizirane Afganistanke. Filmska ekipa jih je sicer spretno trenirala za prilagoditev zahodnim standardom – pred odhodom v “sanjsko” Avstrijo so morale več mesecev uriti svoja telesa in se učiti angleščine. Zavaljen trener jim nato v Avstriji meri telesno maščobo in se čudi, kako lahko pri svojih “netreniranih” telesih sploh kaj dosežejo. Ena je presuha, druga predebela, jim prigovarja brez slabe vesti, čeprav je prav on tisti, ki bi ga morala skrbeti prekomerna telesna teža.

V njegovi obravnavi teles Zakie, Fatime in Faribe ni problematično le reduiranje človeka na njegovo telo in ženske na

zgolj objekt, temveč pri tem odnosu od neke daleč še vedno odzvanja rasizem, ki so ga v času kolonializma doživljali zaslužnjeni Afričani, katerih telesa so bila podvržena zgražanju, norčevanju in razkazovanju evropskemu občinstvu. Četudi filmska ekipa dogajanje navidezno beleži na način obzervacije in se v metode in proces dogajanja navidezno ne vpleta, pa je povsem jasno, da je celotno dogajanje – od treningov v Afganistanu do poti v Avstrijo in tamkajšnjih treningov – vnaprej zrežirano. Ker režiserka ne kritizira ali problematizira teh metod discipliniranja in prilagajanja zahodnim standardom, se lahko vprašamo, ali je etika od začetka filma na pravem mestu.

Če pogledamo na tematiko iz širše perspektive, ne moremo mimo dejstva, da po enajstem septembru 2001 prevladujoči diskurz Afganistance obravnava kot potencialne teroriste, po letu 2015 pa še kot potencialno grožnjo množične migracije – val, ki bo preplaval Evropo, temna islamska gmota, ki bo zasenčila krščansko belino.

Vojna proti terorju je zlepile pojma Afganistanec in terorist. Ta polarizacija je smrtonosna, opozarja Margaret Scanlan v knjigi *Migrating from terror. The Postcolonial novel after September 11*. Avtorica navaja romane, ki so nastali po enajstem septembru, ki narazen vlečejo narobe zlepljene pojme in raje poudarjajo kom-

pleksnost doživetega izkustva – *Padajoči človek* (Falling Man) Dona Dellila, *Terorist* (The Terrorist) Johna Updika, *Beg* (Flight) Alexia Schermana, *Nasledstvo izgube* (The Inheritance of Loss) Kirana Desaija, *Zadržan fundamentalist* (The Reluctant Fundamentalist) Mohasina Hamida, *V deželi moških* (In the Country of Men) Hishama Matarja.

Ta dela obravnavajo notranji konflikt v običajnem človeku, ki je razpet med lastno kulturo in religiozno dediščino na eni strani ter med zahodnimi vrednotami in dobrinami na drugi. Obrnjen pogled na zahod nudi tudi pisateljica Bernardine Evaristo v romanu *Svetlolase korenine* (Blonde Roots), kjer Evropo kolonizirajo Afričani, ter države komično poimenujejo za Zeljnato obalo, Tulipanovo obalo, Zahodno Japonsko (v skladu z zgrešeno geografsko predstavo Evropejcev pri odkrivanju kontinentov).

Vendar pa režiserki filma uspe nastaviti kritiko enoumnemu pojmovanju Drugega. Ob tem skritizira ne le zahod kot tak, temveč tudi svoje lastne metode, ki jih je uporabila, da bi posnela film o uspešnem športnem izobraževanju treh Afganistank.

Po snemanju filma se je Afganistan, ki se je dolgo držal na robu prepada, dokončno zlomil. Talibi, skorumpirana vlada in prekinitev zahodne humanitarne pomoči, so tam zasejali hudo lakoto, ženske pa so postale takorekoč brezpravne. Šolanje deklic starejših od 11 let so talibi prepovedali, izobražene ženske pa so čez noč postale življenjsko ogrožene. Obe dekleti, ki sta se vrnili v Afganistan, sta s pomočjo filmske ekipe uspeli dobiti nov dom v Evropi in Ameriki. Mnogokatera Afganistanka nima te sreče. Zahod se trenutno

ukvarja z drugimi vojnami. Življenja ljudi v Afganistanu kot da nič ne štejejo.

Znano in neznano. Kolektivni sram.

Pavlina Radia po drugi strani opozarja, da so se z odprtjem notranjih evropskih meja razmahnili tudi ksenofobija in nacionalistična občutja. V svojem eseju *Reorienting the Afghan woman in Denmark*, razmišlja, da muslimanke nosijo breme evropskih epistemologij orienta, ki njihova telesa obravnava kot simbol družbenospolne in kulturne drugosti. Naloga ženskih študij po njenem ni le razkrojiti takšne epistemologije, marveč tudi osvetljevati in slaviti razlike med ženskami, ne da bi njihova izkustva metali v isti koš. Sprašuje se, če ni evropska večkulturnost le privid in olepšava realnosti.

V filmu ena od deklet nosi naglavno ruto, vse pa so deležne rahlega, a očitnega posmehovanja vrstnikov v Avstriji. Ob tem se lahko za trenutek ozremo še na prakse liberalnih demokracij, kot je Francija, kjer je leta 2011 v veljavo stopil zakon, ki prepoveduje in kaznuje nošenje naglavnih rut (*niquab*) in burk. Zagovorniki zakona prepoved pojmujejo kot reševanje muslimank pred omejitvami, ki jim jih nalaga njihova kultura. Tak pogled je problematičen, saj namesto, da bi si prizadevali za priznavanje individualnih glasov muslimank, vse homogenizira.

Vizija integracije in opolnomočenja treh Afganistank je pri filmski ekipi žal podobna praksam, ki jih zahodni svet uporablja, da bi si tujo kulturo prikrojil po svojih merilih. Sklenemo lahko z mislijo, da je film dober po zaslugi treh deklet, ki se niso pustila ukrojiti po meri zahodnjakov s kamero in smučkami Elan.

K N J I G A

Veronika Šoster

Takšne in drugačne patologijeAvgust Demšar
Tajkun

Pivec | Maribor 2022

Tajkun je težko pričakovani drugi del trilogije *Vodnjaki*, ki jo je pred dvema letoma odprl kompleksen in mrakoben prvi del *Cerkev*. Obenem gre za že enajsti kriminalni roman Avgusta Demšarja, mariborskega avtorja, ki je ustvaril prekaljenega preiskovalca Martina Vrenka, zato je določena mera spretnosti pri ustvarjanju primerov že kar pričakovana. Čeprav se je zdelo, da je *Cerkev* vse zgodbene niti spletla do konca in da se ne more v zakotni pohorski vasici Vodnjaki zgoditi skoraj nič več, *Tajkun* dokazuje nasprotno, saj nam postreže s še eno skrivnostno in razplasteno uganko, ki se dogaja prav tam. Jasno je, da je Demšar ubral svojstven pristop k trilogiji, saj je ni zgradil na določenem liku ali sami zgodbi, temveč na kraju, natančneje na vzdušju, značaju tega kraja, nekje celo preberemo: »Vsaka hiša v Vodnjakih je bila podvržena takšni ali drugačni patologiji.« Še posebej učinkovit je zato, ker se ne zanaša na prvotno podobo kraja, ki jo je zastavil v *Cerkvi*, ampak se vanj vrnemo po enem letu, ko se zgodi že vse mogoče; od petih minut slave, ki jo kraj doživi za-

radi brutalnosti in bizarnosti, ki smo jih spremljali v *Cerkvi*, do začetka gradbenih del, ki vasico razrijejo in praktično *raztelesijo* – uspešni podjetnik Štefan Matjašič si je na tem mestu namreč zamislil svoj novi projekt, prestižni glamping resort. Ironija kapitalizma, ki hoče dobiček potegniti še iz gneva in potlačenih travm, tu seveda ne uide. Jasno je tudi, da je imel Demšar načrt za trilogijo že na začetku pisanja, saj ni nobenih slepih peg ali stvarnih napak, nobenih nepotrebnih oživljanj likov ali na silo vzpostavljenih zgodbenih lokov, ki smo jih vajeni v primerih, ko je bila kakšna

knjiga mišljena kot samostojna, pa je zaradi uspešnosti preprosto morala dobiti še nadaljevanje (ki je po navadi porazno ali pa blede kopija).

Povezav s prvim delom poleg dogajalnega kraja sicer ni veliko, pojavijo se nekatere osebe, ki smo jih v prvem delu

že spoznali ali pa so bile samo omenjene, zdaj pa igrajo večje vloge, a zgodba je zastavljena popolnoma drugače in tudi preiskava se odvija po neustaljenem vzorcu, saj se legendarni Vrenko sooča z upokojenskim statusom, ob tem pa doživlja pravo *upokojensko abstinenčno krizo*, kot jo poimenuje sam. To seveda ni presenetljivo, saj ima za sabo bogato in divjo kariero, vseeno pa bi bilo škoda, da bi ga sredi trilogije kar odpisali, Demšar ga uspe nevsiljivo vplesti v primer, je pa res, da ima tokrat manjšo vlogo. To povzroči, da se preiskovanje in tuhtanje bolj enakomerno razporedi med celotno ekipo, ki jo

sestavljajo Ivana Premk, Nika Lavrič, Marko Breznik, Drago Jazbec in Miloš – vsi že stari znanci. Ker nobeden od njih posebej ne izstopa, je vsa pozornost na primeru in družini Matjašič, kar je tudi Demšarjev namen. Osrednji primer romana je namreč ugrabitev Matjašičeve hčerke, osmošolke Sare, ki nekega dne izgine izpred stavbe RTV, kjer je snemala TV oddajo. Starša kmalu dobita klic z zahtevo po odkupnini v višini 150.000 evrov. Demšar odlično zgradi značaj poslovneža, ki ima rad vedno vse pod nadzorom, svoj posel pa razume precej infantilno: »on ni kupoval zemljišč ali parcel, ampak je *osvajal ozemlja* in posli so bili njegove vojne«. Ravno pri Matjašiču, ki je še najbolj ogorčen nad prenizko predlagano vsoto, Demšar postreže s kar nekaj pikrimi bodicami. Vseskozi se ohranja dobra mera skrivnostnosti, njegovo družino in njegove posle spoznavamo postopoma, in komaj čakamo, da se lahko zakopljemo v zaroto, ki tli v ozadju.

Demšar nam spet nastavi nekaj pasti oziroma indicev, ki bi lahko bili ključni, a se izkažejo le za naključja ali nepomembnosti, ker pa nikoli ne vemo, kaj je poststranskega pomena in kaj res pomembno, je branje vseskozi presenetljivo in napeto. Ponovno se, kot to rad počne, naveže na konkretne primere iz resničnega življenja, na katerih gradi, tak je samomor mariborskega ravnatelja leta 2014, kar pokaže s primerom Sarine učiteljice Marjetice – škoda le, da se kasneje, čeprav je čisto jasno, na kaj Marjetičina situacija aludira, odloči, da bo resnično zgodbo razložil in na dolgo povzel. Spodrsne mu tudi pri priporih ali opazkah, ko poskuša biti žgečkljiv, a je samo neroden (»v prsnih bradavicah jo je zaščemelo« in »je svoje

drobne, a lepo oblikovane joške cenila višje«) ali pa je celo seksističen in to še opravičuje, pa je cel odstavek o tem čisto nepotreben za zgodbo ali razvoj likov – na srečo je teh primerov le peščica. Iz knjige v knjigo se sicer izboljšujejo opisi likov, skoraj ni več shematičnega predstavljanja, ampak je vpeljava vedno bolj organska. Jasno je, da je same primere izmojstril, manjka pa še tisto prozno obrtništvo, da bi z veseljem brali tudi opise ali premisleke, ki se ne tičejo primera, saj iz besedila še vedno štrlijo kakšni na silo vstavljeni opisi in metafore, ki so pretirano razložene (v tem primeru na primer cunami). Grajenje zgodbe pa je brezhibno, skupaj z vsemi ugankami, nejasnostmi, osumljenci in preobrati – sploh končni je pohvalen, saj poveže in razjasni vsa odprta vprašanja, hkrati pa ni privlečen za lase niti klišejski, saj naredi obrat, kjer pričakujemo prav kliše. Eksploziven zaključek in končno razkritje sta nagrajujoča, in čeprav je *Tajkun* veliko manj mračen in zlovešč od *Cerkve*, ne dvomim, da bo zadnji del trilogijo primerno okronal in sklenil zaenkrat izjemno uspešen projekt.

K N J I G A

Petra Samec Stefančič

Pravilno prerokovanje iz kavne usedline

Négar Djavadi
Dezorientalka

Prevod Suzana Koncut | Založba *cf |
Ljubljana 2019

Iranec ne mara ne samote ne tišine – pri čemer vsi drugi zvoki razen človeškega glasu, celo trušč prometnega zastoja, veljajo za tišino. Če bi bil Robinson Crusoe Iranec, bi se že ob pristanku na samotnem otoku prepustil smrti in zadeva bi bila urejena. Tako nagnjenje do neskončnega klepetanja, do lovljenja drugega s stavki kakor z ovijajočim lasom, do pripovedovanja zgodb, v katerih se kakor v babuškah odpirajo druge zgodbe, je gotovo način prilagajanja usodi, ki je poznala samo invazije in totalitarizem.

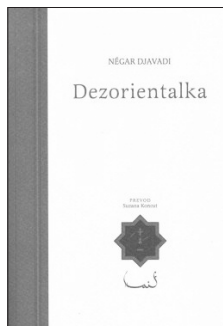
Iranska pisateljica Négar Djavadi (1969) nam s svojim romanesknim prvencem *Dezorientalka* (2016) predstavi svojo lastno, torej družinsko in politično zgodovino Irana, čeprav zavrača oznako avtobiografsko. Roman je doživel v Franciji velik uspeh in dobil veliko prestižnih nagrad. Pisateljica se je rodila v premožni družini v Iranu, očetu in materi, ki sta bila vidna intelektualca v iranski družbi in sta nasprotovala vladavini šaha Reze Pahlavija

ter za njim še Homeiniju. Po koncu islamske revolucije, pri njenih enajstih letih, je z dvema sestrama in materjo zapustila Iran in odšle so k očetu v Pariz.

Primož Šterbenc (Djavadi, 2019, 307–308) v svoji spremni besedi pravi, da je iranska islamska revolucija povzročila več izjemno pomembnih oziroma daljnosežnih posledic za dogajanja na Bližnjem vzhodu ter v širšem muslimanskem svetu. Ena izmed mnogih je tudi ta, da je iranska islamska revolucija prisilila Zahod, da je spremenil svoj pogled na nezahodni svet, kajti nič več ni bilo zagotovljeno, da se bodo države Bližnjega vzhoda in ostalega sveta razvijale linearno, v skladu z zahodnim ekonomskim in družbenim modelom

ter zahodno idejo modernosti, ne pa v skladu s svojimi tradicionalnimi vzorci, ki naj bi bili zaostali in zastareli.

V prvem delu romana spremljamo družino Sadr, spoznamo vse protagoniste ter rojstvo prvoosebne pripove-

dovalke Kimie Sadr, ki nam večplastno kronološko pripoveduje o zgodovini Irana od fevdalnega življenja njene družine v ruralnem okolju do življenja intelektualcev v urbanem okolju. Roman je razdeljen na dva dela, stran A in stran B. V pisateljčini razlagi razberemo, da za tiste, ki so dolgo na svetu, ki poznajo 'male vinilke s 45 obrati na minuto', vemo, da stran B navadno ni tako zanimiva kot stran A, doda tudi, da je to *zavrtnjena, šibkejša stran* (Djavadi 2019, 203). Tu, na strani B, postane Kimia Sadr 'dezorientalka'.

Spremljamo zgodbo o osvobajanju štirih generacij žensk, ki nas popelje v srčiko Irana, iranske družbe, skozi orientalsko pripovedovanje z odličnimi zgodovinskimi odlomki pod črto, ki v nas prebuja čut do sočloveka, samega in nemočnega, predvsem pa v nas ob prebiranju družinske kronike, spodbudi upanje po skorajšnji demokratizaciji Irana, kar je seveda iz historične perspektive iluzija.

Oče je torej tistega leta, ko sem bila stara štiri leta in je bilo tudi zadnje leto pred mojim vstopom v šolo, ostal doma.../.../... Januarja je Darej prejel pismo z ministrstva za informiranje, ki ga ni obveščalo samo o tem, da ne bo več dobival plače, ampak tudi to, da ne bo dobil dela pri nobenem drugem časopisu.../.../... Naslednjega dne se je Sara odločila, da bo imela poleg običajnih ur še večerne ure na tehnični gimnaziji. Odpustila sta varuško.../.../..., in zame je začel skrbeti Darej. Možno doma in žena, ki hodi z doma na delo: tako sta z roko v roki vstopila v areno političnega boja. (Djavadi 2019, 150–151)

V središču pripovedi je postavljen Darej Sadr, Kimi in oče, ki se po doktoratu na Sorboni vrne v Iran. Bil je sin Mirze Alija, ki je bil sin bogatih kazvinskih trgovcev, edini od enajstih otrok Roknedina kana in Monavar Banu, ki je imel oči turkizne barve, barve neba nad Nadžafom. Leta 1911 se je poročil z Nur, da bi nadaljeval linijo Sadrovih z modrimi očmi. Rodilo se jima je šest sinov, v knjigi poimenovanih po številkah. Kimi in oče Darej Sadr se je rodil leta 1925 v Kazvinu kot četrti sin Mirze Alija in Nur. Darej je bil samotar sredi množice, zanimala so ga filozofija in politična vprašanja, nenehno je bil v vojni proti rutini, ustvarjen je bil za spopadanje v bojih, v katere se nihče ni hotel spuščati,

tako tudi poroka zanj ni prišla v poštev vse do usodnega leta 1963, ko spozna Saro Tadžamol, ki uči zgodovino in geografijo.

Segla sta si v roko in se gledala naravnost v oči, saj sta bila popolnoma enako visoka (1,72). Leta pozneje, ko jima bodo njuni otroci, očarani nad tem neverjetnim/nedosegljivim trenutkom srečanja svojih staršev, zastavljali vprašanja, bo Darej odgovoril, da so mu bile zelo všeč njene noge.../.../... Sara bo rekla, da se je vedno hotela poročiti z modrookim pleščem. (Djavadi 2019, 71)

Kljub temu, da si Darej nikoli ni želel otrok, se jima v zakonu rodijo tri hčerke – Leili, Mina in Kimia. Družinsko življenje je precej privilegirano, odraščajo v precej idiličnem okolju. Kljub idili pa pripovedovanje spremlja črna senca politične negotovosti s tajno policijo in polnimi zapori, ki krojijo vsakdanjik Irana in iranske družbe. Darej prihodnost Irana vidi v socialni pravičnosti in proletariatu. Vzporedno z Darejem-očkom, ki je skrbel za svoje hčerke, in Darejem-protestnikom, ki je cele noči delal, razmišljal, zbiral snov, gradil nekaj, kar ne bi smelo biti samo ogrodje nečesa, temveč nekaj več, neko upanje na drugačno, manj represivno družbo. Dogodek, ki pomembno zaznamuje družino, sega v leto 1976, ko Darej v tej tesnobi in hrepenenju po boljši prihodnosti s pomočjo Sare napiše pismo šahu Rezi Pahlaviju. Tako se Darej in njegova družina zaplete v politični aktivizem, ki se nadaljuje tudi potem, ko oblast prevzame islamski verski voditelj Homeini. Darej kot obseden ateist in s tem nasprotnik islamizacije postane izdajalec države, kar družino prisili, da pobegne iz Irana v Francijo.

Roman se s prvim poglavjem začne, ko Kimia sedi v čakalnici na kliniki za

umetno oploditev, natančneje v vzhodnem krilu bolnišnice Cochin. Kot smo že omenili, Darej Sadr nikoli ni želel otrok, a ko je ugotovil, da je za žensko, s katero se je poročil, edini namen zakona rojevanje otrok, je privolil, da bo imel enega. Po rojstvu prve hčerke Leile je ugotovil, da ob tem občuti celo veselje. Ko je Leili dopolnila petnajst mesecev, se je želja po drugem otroku pri Sari spreminjala v obsedenost, Darej pa, *kot mu je narava kot vsakemu moškemu dodelila samo stranski sedež na koncu vlaka razmnoževanja*, popusti in rodi se jima še druga hčerka Mina. Tretja Sarina nosečnost pa je čisto nepričakovana in spremeni družinsko smer. Kot smo izvedeli, si Darej nikoli ni želel otrok, niti fantka, niti punčke, pri tretji nosečnosti pa si je začel slikati dečka z modrimi očmi.

V tistem času v Iranu še ni bilo ultrazvoka, sicer pa – kdo je rabil ultrazvok? Znaki – utemeljeni na empirični znanosti, ki se je stoletja in stoletja izpopolnjevala v senci falokratske družbe – niso lagali. Na kratko, ženska (Sara v šestem mesecu), ki jo je nosečnost polepšala, je nosila fantka. Tista, ki jo je nosečnost pogršala (Sara, noseča z Leili in Mino), je nosila deklico.../.../... In če vse to še ni zadostovalo za dokaz, da Sara nosi fantka, je njena mama Ema, ki je kakor vsaka Armenka prerokovala iz kavne usedline, v zrnatih kanalčkih hčerkinе skodelice jasno videla, kako se med njimi dvigajo penisoidne črte, kot jih je označila. (Djavadi 2019, 109)

Privilegirana, srečna družina nam v romanu razpada na delce. Tematsko se nam zarisuje še nov problem, s katerim se bo družina soočila. Tok spomina prvo - osebnе pripovedovalke sega od babice Nur, ki se je rodila še v haremu, do pristanka na tujih tleh, tleh države, ki jim je sprva ob

prebiranju njihovih filozofskih del (Sartra, Voltaira) nudila zatočišče, sčasoma pa se pričakovanja o Franciji razblinijo. Pomenljiv naslov *Dezorientalka* ne pomeni samo dezorientacije zaradi migracije, temveč tudi dezorientacijo glede lastne spolnosti, ki je bila Kimii prerokovana že ob rojstvu. Res se je rodil deček v ženskem telesu.

Vedno sem si želela otrok. Že kot otrok sem si želela otrok. Strašansko sem imela rada otroštvo.../.../... Prepričana sem bila, da z odraščanjem človek več izgubi kot pridobi.../... Neznosno mi je bilo pomisliti, da bom nekega dne tudi jaz na vrsti, da me bo življenje potisnilo ob zid in me oropalo mene same. Čeprav sem se, kadar sem si samo sebe predstavljala kot odraslo osebo, videla kot moškega, ki na pomladni dan stoji na balkonu in kadi.../.../... (Djavadi 2019, 227-228)

Čeprav se že v prvem delu romana (Stran A) s prerokovanjem in Leilino opazko Kimie, nakazujejo zametki istospolno usmerjene protagonistke, zares pridejo na dan šele v drugem delu romana (Stran B), kjer protagonistka pravi, da je postala 'dezorientalka'. Družina na begu polna upanja zre v prihodnost, vendar v Franciji 'pade na realna tla'. Ničesar več ni, nič ni tako, kot je bilo. Sara in Darej nista več ista, zapirata se med štiri stene stanovanja, dekleta vsaka zase skušajo preživeti. Kimia pa se sooča sama s sabo, s svojo seksualnostjo in preživetjem v svojem lastnem telesu.

Leta 2007 so na univerzi Columbia tedanjega predsednika Islamske republike Iran na razpravi vprašali, kako v njegovi deželi ravnaajo s homoseksualci.

.../.../... ne da bi trenil z očesom, je odgovoril: »V Iranu nimamo homoseksualcev

tako kot v vaši deželi. Ne poznamo tega pojava. Ne vem, kdo vam je rekel, da to pri nas obstaja.» (Djavadi 2019, 284-285)

Homoseksualnost torej v Iranu sploh ni sramotna, ker je ni. Torej ti za preživetje tam ostaneta dve možnosti, da se skrivaš, kot to počne Kimiin stric št. 2, ali pa se tako kot Kimiia soočiš s svojim telesom. Kot pravi protagonistka, je potrebno človeka najprej poznati, če hočemo vstopiti v njegovo glavo. Osvojiti vsa njegova življenja, vse njegove boje, vse njegove privide. Kimia v Franciji sprejme svoje telo, spozna Anno, s katero na koncu zaživita skupaj, odločita se za družino in to s seropozitivnim darovalcem semena Pierrom.

Dezorientalko lahko beremo kot učbenik feminizma, ki pred nas postavlja vprašanja o družbenem spolu, vlogi materinstva, plodnosti in na koncu tudi umetne oploditve. Že babica Ema Sari v pismu piše:

Ko se je Kimia rodila, si bila tako srečna, ker si dobila deklico.../.../..., zato ti takrat nisem hotela govoriti o tem. A kar sem čutila ob njenem rojstvu, se je pozneje še potrdilo.../.../... Tako rada bi videla, da bi se takrat zmotila. A bolj ko je Kimia rasla, sem žal še bolj spoznavala, da sem imela prav.../.../... Kimia bo naredila vse, česar si se bala, ko si mislila, da nosiš fantka.../.../... Naredila bo tudi to, kar najtežje izrečem, da ti bo pripeljala snaho. (Djavadi 258-259)

V zadnjem poglavju, ko noseča Kimia pride na obisk k mami, ki je pod težo življenja in smrti samo še lupina same sebe, ki še zmeraj čaka moža, Dareja, da se vrne, pravi hčerki:

Moraš mi obljubiti, da boš, ko boš velika, odšla v Francijo. Tvoji sestri bosta šli brez ugovarjanja.../.../... zate pa me je strah, da ne boš hotela oditi s tega presnetega dvorišča. Ampak tukaj boš imela težave, ljubica. Tukaj ni svet za take, kot si ti.../.../... Nočem, da se ti kaj zgodi, razumeš? (Djavadi 2019, 303)

S U M M A R Y

In this issue's editorial, entitled *Changing the language, changing the world*, editor-in-chief Emica Antončič responds to the conference of the Proofreading Society of Slovenia on gender-sensitive use of language. "All the initiatives for non-sexist language of course stem from a well-intentioned activism, but it runs up against a fundamental obstacle with respect to the issue of whether it is not all about, firstly, an uncritical transfer of the practices of a language that is not grammatically gendered (English) into one that distinctly is (Slovene) and secondly, a kind of vulgar Marxism with an inverted perspective: if we change the language, we will also change the world," comments Antončič. In this connection she cites a number of examples of traditional thinking, sexism and sexual violence in everyday life and in the minds of not only men but also women that should certainly be eliminated but which will remain unaffected by language reforms.

Literary editor *Petra Kolmančič* interviews writer and columnist *Franjo H. Naji*, by profession a cardiologist and head of the Department of Cardiology and Angiology at the University Medical Center Maribor. In his literary works, Naji focuses on current challenges of modern society, social exclusion, conflicts arising from inequality and the different interests of actors in modern society, coexistence and the possibility for it to exist in a multicultural environment, and the disintegration of values that define individuals and society.

The main theme of this issue is literary and is entitled *Written in Maribor...* Petra Kolmančič invited writers who live and work in Maribor and its wider surroundings to send their latest works to *Dialogi* and thus show which topics most engage them in these difficult times. Twenty-six of them responded. Excerpts from short stories and novels currently in progress were contributed

by Zdenko Kodrič, Boris Kolar, Franjo H. Naji, Tomo Podstenšek, Avgust Demšar, Janja Vidmar, Tone Partljič, Orlando Uršič, Ana Svetel, Bojan Tomažič and Jerneja Ferlež. An excerpt from his latest play was contributed by Rok Vilčnik, and poems by Danica Križanič Müller, Borut Gombač, Bojan Sedmak, Marjan Pungartnik, Kristina Kočan, Nina Medved, Matic Ačko, Dragan Potočnik, Simona Kopinšek, Jan Šmarčan, Tom Veber, Helena Zemljčič, Tonja Jelen and Željko Perović.

In *Language corner*, *Emica Antončič* continues the topic from the editorial and discusses some attempts in practice to use gender-sensitive Slovene in writing and the impossibility of realizing these solutions in speech. At the same time, she notes that in recent linguistic practice we also have an example that could indeed be attacked as chauvinistic, but unfortunately no one reacted to it. She brings up the case of the second declension for masculine nouns, which includes nouns ending in -a that denote masculine persons, e.g. *vojvoda* (duke), *Janša* (a surname). These can be inflected with the suffixes of the first feminine declension or the first masculine declension. This example of the use of feminine grammatical forms for males is evidence that the linguistic system is not a direct reflection of social patriarchy, but a system with its own internal logic. However, external normative interventions in it can turn out to be sexist. The still valid Slovene orthography from 2001 disallowed adjectival forms from this declension ending in -in (the feminine form) and imposed only the masculine form ending in -ov/-ev. Since then, we are no longer allowed to write and say *Janšin tvit* (Janša's tweet), but only *Janšev tvit*. In this case, allowing only the masculine grammatical form was imposed linguistically, disallowing the feminine, and this act could indeed be described as intralinguistically chauvinistic. However, no one objected to the imposition of this practice; feminist activism was nowhere to be seen on this issue. "Perhaps this intervention can be eliminated by a new orthography?" asks Antončič.

Cultural diagnosis brings reviews of new albums, films and books. Katarina Juvančič reviews the art- and nature-themed album *Spell Songs II: Let the Light In*, and Igor Bašin writes about Niko Novak's album *S9 M10*. Marko Stojiljković reviews the French-Belgian film *Everything Went Fine* (*Tout s'est bien passé*) and the Italian-French film *America Latina*. Simona Jerala

writes about the Slovenian-Austrian-Finnish documentary *Melting Dreams* (*Smučarske sanje*). *Veronika Šoster* reviews the novel *Tycoon* (*Tajkun*), the latest volume from the series of crime novels by Avgust Demšar, and *Petra Samec Stefančič* reviews the translation of the novel *Disoriental* by Iranian-French writer Négar Djavadi.